DE GRAMSCHAP,

IN DRIE BOEKEN,

EEN LATIJNSCH EN VLAAMSCH

LEERDICHT,

DOOR

LIVINUS DE MEYER;

OP NIEUW UITGEGEVEN MET

AANTEEKENINGEN

DOOR

J. M. Schrant.

Gend,

TER DRUKKERIJ VAN A. B. STÉVEN,

PREDIKHEERENKAAI, N° 11.

1827.

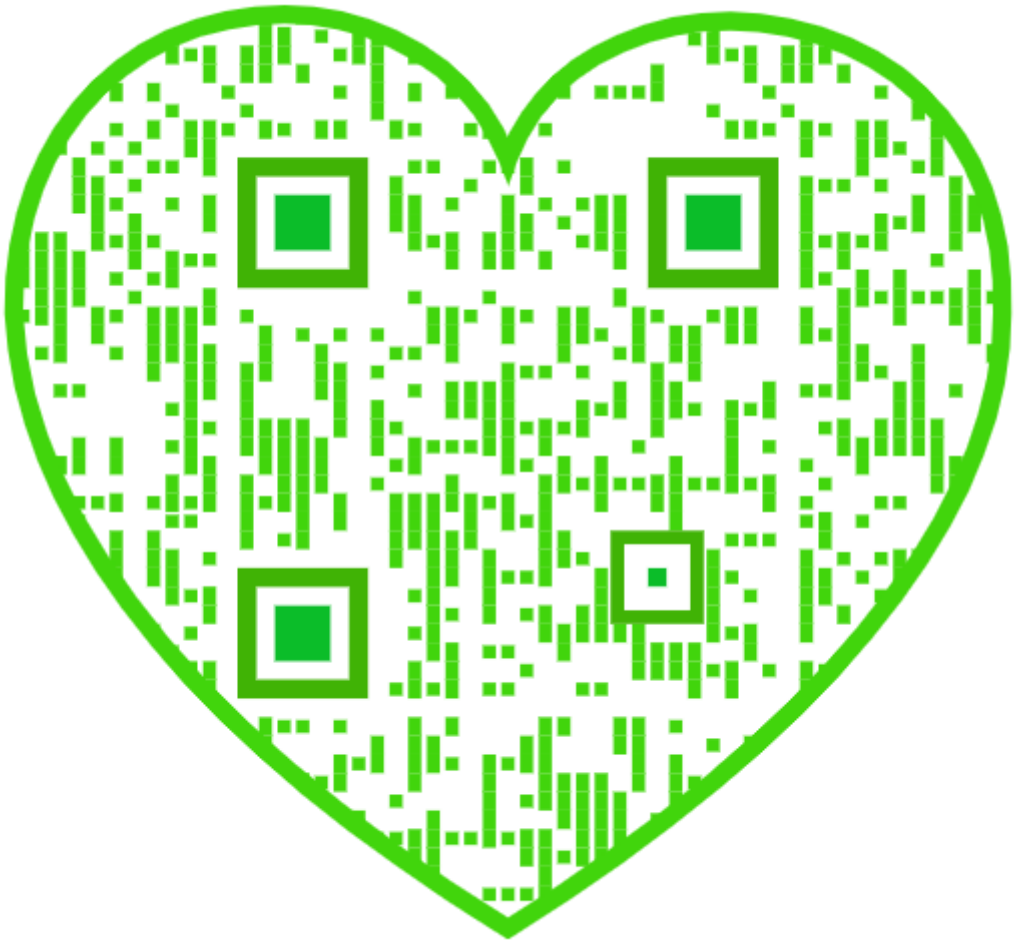

VOORBERIGT.

Werd ooit eene kunst door de Belgen met goed gevolg beoefend, het was vooral de Dichtkunst. Zij bezitten Latijnsche Dichters van den eersten rang, die ons in de eeuw van Augustus verplaatsen. Ook in de volkstaal mogen zij zich op Dichters beroemen, die, ofschoon in getal en hooge vlugt voor de Noord-Nederlandsche moetende wijken, echter groote verdiensten hebben.

Eene voorname plaats onder de Belgische Dichters, zoo wel Latijnsche als Vlaamsche, bekleedt Livinus de Meyer. Hij zag in den jare 1655 te Gend het eerste levenslicht. Met den edelsten aanleg bedeeld, werd hij in zijne Vaderstad ter Latijnsche Schole besteed. Achttien jaren oud, trad hij te Mechelen in de orde der Jezuiten, en, na voleindigde proefjaren, vertrok hij naar Brussel, alwaar hij zich in het Gymnasium met het onderwijs der Rede- en Dichtkunst belastte. Vervolgens zijn hoofdwerk van de Godgewijde wetenschappen gemaakt hebbende,

nam hij een' geruimen tijd te Leuven het Hoogleeraarambt in de Godgeleerdheid waar, had het opzigt over de letteroefeningen van de kweekelingen der Orde, en bevond zich meermalen aan het hoofd van het Leuvensch Collegie. Hij wordt beschreven als een deftig, doch tevens luimig en geestig man, algemeen geacht en bemind, die het nuttige met het aangename zeer goed wist te paren (1). In weerwil van herhaalde en allerhevigste aanvallen van het voet-euvel, waarvan hij de ondragelijke folteringen met de sterkste kleuren schilderde (2), bereikte hij den ouderdom van 75 jaren, en overleed te Leuven op den 19 van Lentemaand 1730.

Livinus de Meyer behoorde tot de beste Godgeleerden van zijnen tijd, waarvan de door hem uitgegevene schriften blijken dragen (3); maar bijzonder onderscheidde hij zich als Dichter.

(1) Deze bijzonderheden, ontleend uit een onuitgegeven aanhangsel op de *Bibliotheca Belgica* van J. F. Foppens, ben ik verschuldigd aan de vriendelijkheid van den wel Edelen, zeer geleerden Heer C. van Hulthem. Conf. et R. A. P. Livini de Meyer *Epicedium*. Oliv. Baronis de Reylof *Opera poëtica omnia*. T. I, pag. 123.

(2) Meyeri *poem. Lyric.* Ode VIII *in Podagram. Eleg.* L. IV, El. 3. Oliv. Bar. de Reylof, l. c. p. 127 et p. 288.

(3) Men heeft van hem:

Historia controversiarum de auxiliis divinæ gratiæ sub summis Pontificibus Sixto V, *Clemente* VIII et *Paulo* V, Libr. VI, onder

Men heeft van hem een aantal Latijnsche Dichtstukken, welke hem een' onsterfelijken roem bezorgd hebben, en naast de beste van Torrentius, Becanus,

den naam van *Theodorus Eleutherius Theologus*, Antv. 1705, in fol. Onder den naam van De Meyer, Brux. 1715. (Act. Lipsiens, 1707, p. 366, 1717, p. 1.)

Apologia P. Leonardi Lessii adversus censuras Lovaniensem ac Duacensem. Ibid.

De mente S. Concilii Tridentini circa Gratiam physicè prædeterminantem Dissertatio, onder den naam van *Liberius Gratianus.* Antv. 1707, in-8°

De mente S. Augustini circa Gratiam physicè prædeterminantem Dissertatio, onder denzelfden naam. Brux. 1709, in-8°

De Pelagianorum ac Massiliensium contra fidem genuinis erroribus Dissertatio, onder denzelfden naam. Brux. 1710, in 8°

Epistola curiosa ad F. Norbertum Delbecque ord. Prædic. responsoria. Brux. 1710, in-8°

Parallelum antiquæ et præsentis Ecclesiæ, in præscribendâ et exigendâ Fidei formulâ adversus Hereses exortas, et veterum ac recentium refractariorum, in eadem formulâ impugnanda. Brux. 1711, in-8°

Responsum ad librum F. Henrici à S. Ignatio, cui titulus: Gratiæ per se efficacis justa defensio. Brux. 1715, in-8°

Pro Defensione staterœ ab Ex. D. Antonio Parmentier, S. T. D. *Lov. editæ, adversus Protestantes contra Bullam* UNIGENITUS, Opuscula Varia. Lov. 1719, in-8°.

Dissertatio de Operibus referendis in Deum, et de Operibus infidelium. Lov. 1729, in-4°

Volgens de lijst, voorkomende in het aangehaalde handschrift.

*

Hosschius en Wallius eene plaats verdienen. Zij komen in deze orde voor :

De Ira, Libr. III, Antv. 1694. Brux. 1703, in-8°, met nog andere Gedichten.

De Institutione Principis, Libr. III. Brux. 1716, in-4°.

Eminentissimo Principi S. R. E. Cardinali de Alsatia de Boussu, Archiepiscopo Mechliniensi carmen gratulatorium.

Elegiæ X *ad Innocentium* XIII *Papam, Thomam Philippum de Alsatia, Cardinalem Archiepiscopum Mechliniensem, singulosque Provinciæ Mechliniensis Episcopos.* Mech. 1722, in-4°.

Poëmatum Libr. XII. Brux. 1727, in-8°. Waarin al de opgenoemde en vele andere Dichtstukken gevonden worden.

Incendium Mechliniense, sive luna ardens noctu inter 27 *et* 28 *Januarii* 1687, in-4°. Lov. 1807, in-8° (1).

Elegia in gratiarum actionem nobili et expertissimo D. Constantino van Hulle, Medico percelebri Gandavi, quod ipsum (P. de Meyere) *jam septenario majorem a febre quartanâ anno* 1728 *suo peculiari remedio liberasset.* Na den dood des Dichters uitgegeven. Antv. 1739, in-4°.

(1) Van dit geestig en bevallig stukje hebben de Heeren De Reiffenberg en Willems eenen herdruk bezorgd, de eerste met eene Fransche proza-vertaling, de andere met eene navolging in Nederlandsche versmaat. *Archiv. Philolog.* Livr. V. *Mengel. van Vaderl. inhoud* N. 1.

Op al deze Dichtstukken ligt het waas der Oudheid ; overal ontdekt men sporen van de gelukkigste navolgingen , en bewondert men dien echt dichterlijken toon , welke zoo zeer behaagt , en slechts zelden bij latere Dichters wordt aangetroffen. De Schrijvers van de *Acta eruditorum* van Leipzig hebben dezelve , in zoo verre zij ter hunner kennis kwamen , zeer geprezen (1). De geleerde Burman geeft daaraan den eersten rang onder de Belgische Dichtwerken , en roemt ze als voorbeelden van de sierlijkste navolging, der dichtlievende jongelingschap bijzonder aan te bevelen (2). Bij den oordeelkundigen Peerlkamp worden bevalligheid , welluidendheid , keurigheid , zinrijkheid, oordeel en beschaafdheid als bijzondere kenmerken opgegeven (3).

(1) Act. Lips. 1695, p. 367; 1729, p. 400 — 402.

(2) *Elegantissimus et venusti ingenii fertilitate inter Brabantinos olim excellens poëta Livinus Meyerus. — Inter recentiores optimus , in exemplum elegantissimæ imitationis proponendus , juventuti Musarum studiosæ commendandus , manu assidua versari et diligenti lectione volvi dignissimus.* P. Burman sec. ad Propert. *Eleg.* Lib. III. El. VI, 3. Lib. IV. El. VIII, 55.

(3) *In his ego singulis et universis , si numeros et modos spectem , habent aures quo delectentur ; si cultum , animus , quo capiatur ; si sententias , quo cor roboretur ; si judicium , quo acuatur ; si curam , quo ad æmulationem accendatur ; si artem , quo ab æmulatione deterreatur.* P. H. Peerlkamp, *de vita ac doctr. omn. Belgar. qui lat. carm. composuerunt*, p, 446. Conff. et Heerkensius , *de valet Literat.* p. 130. J. H. Hocufft , *Parnas. Lat. Belg* p. 197.

Een der fraaiste stukken des Dichters is ongetwijfeld zijn Leerdicht *de Ira*, in drie boeken verdeeld, waarvan het eerste den oorsprong, het tweede de schadelijkheid, het derde de geneesmiddelen der Gramschap tot onderwerp heeft (1). Het is eene navolging van het bekende werk van Seneca *over de Gramschap*, waaruit dan ook verscheidene bouwstoffen zijn ontleend. Het geheel draagt blijken van diepe menschenkennis, groote geleerdheid, en eene bij uitstek levendige verbeelding. Het ademt eenen regt Christelijk-wijsgeerigen geest, bevat eenen schat van nuttige lessen, raadgevingen en waarschuwingen, meestal door voorbeelden uit de geschiedenis, of fabel, of het gemeene leven gestaafd: zoo dat de naam van *Leerdicht* in den volsten zin des woords daaraan toekomt. Als Dichtstuk onderscheidt het zich door kernachtige, bondige voordragt, door rijkdom van beelden en gepaste vergelijkingen, door keurigheid van taal en zoetvloeijendheid van maat. Geen

(1) De Heer Hoefft, zeker een onzer bevalligste hedendaagsche Latijnsche Dichters, maakte daarop dit bijschrift:

Describant alii Martis certamina versu,
Sertaque sanguineis laurea mixta notis;
Describant alii partos in amore triumphos,
Præmiaque innumeris sæpius emta malis;
Nobilior te palma manet, Meyere, laborque,
Dum vocat adsultus Ira domanda tuos.

wonder, dat de liefhebbers der Latijnsche Poëzij dat werk steeds op hoogen prijs gesteld, en daarvan met bijzonderen lof gewaagd hebben. Althans de reeds aangehaalde Schrijvers van de *Acta eruditorum* van Leipzig 1694 noemen het een allernuttigst en tevens alleruitmuntendst Dichtstuk, dat, in bevalligheid en duidelijkheid, met de beste stukken van Ovidius en Propertius mag worden vergeleken (1).

Een werk van zulk eenen algemeen nuttigen inhoud mogt niet binnen de naauwe grenzen eener doode tale bepaald blijven. Dit bewoog den Schrijver om eene Nederlandsche vertaling in dichtmaat daarvan te geven. « Aengezien — dus spreekt hij in de Voorrede — het grootste deel der menschen in de Latynsche tael niet ervaeren is, hebb' ik dit in Nederduitsche rymen overgezet, om dat het voor ieder nuttig en behulpzaem kan zijn, bezonderlijk aen het vrouwe-geslacht, dat zeker niet min als de mans aen de gramschap onderworpen is. » Mag men aan eene overlevering geloof slaan, dan zou De Meyer deze vertaling voor de vuist ter drukkerij opgegeven hebben (2). Waarlijk! eene meer dan

(1) Zie het *Judicium* hier achter. Conff. Burman et Hoefft, l. c.

(2) De Heer De Goesin-Verhaeghe, Drukker der Gendsche Hoogeschool, heeft mij stellig verzekerd, dit meermalen uit den mond zijns vaders vernomen te hebben, bij wien een herdruk der vertaling in 1778 het licht zag.

gewone vlugheid, welke den Dichter onder de beroemdste *Improvisators* eene plaats zou geven. Wat hier van ook zij, in den jare 1725 zag die vertaling voor het eerst het licht, voerende tot titel: *de Gramschap, in dry boeken verdeelt. Over ettelyke jaeren in Latynsche dichten in 't licht uytgegeven door* P. Livinus de Meyer, *Priester der S. J., nu door den selven in Nederduitsche rymen overgestelt.* Leuven, by de wed. J. Schellekens, 1725; Gend, by P. de Goesin, 1778, 8°.

Wat dit werk betreft, het mag eerder eene vrije navolging dan wel letterlijke vertaling genoemd worden, zijnde het op vele plaatsen aanmerkelijk uitgebreid en vermeerderd. Moet het voor het oorspronkelijke in eenige opzigten onderdoen, het kenschetst zich door denzelfden leervollen, zinrijken inhoud en overvloed van beelden. De taal is zuiver vlaamsch, de versmaat niet overal evén keurig, echter over het geheel vloeijend, gemakkelijk. Hebben de meeste Belgische Dichters zich Cats ten voorbeelde voorgesteld, en hem min of meer gevolgd, De Meyer laat hem achter zich. Kortom, zijn Dichtstuk strekt den Nederlandschen Zangberg tot eere, en is het beste, wat de Belgen in hunnen tongval bezitten. De taalkundige Huydecoper waardeerde hetzelve hoog. Hij, anders niet zeer mild in loftuitingen, roemt De Meyer als een' voortreffelijk Dichter (1), en beroept zich dikwijls

(1) *Proeve van Taal- en Dichtk.*, D. II, bl. 329.

op hem, als op iemand van groot gezag (1). De niet minder geleerde IJpeij plaatst De Meyer aan het hoofd der Zuid-Nederlandsche Dichters, en noemt zijn Dichtstuk in een zuiver Vlaamsch-Brabandsch dialekt allernaauwkeurigst bearbeid (2).

Ik lever hier eenen herdruk van beide Dichtwerken, eensdeels om ze, gelijk zij verdienen, meer algemeen bekend te maken, dan zij tot hier toe waren, anderdeels om den Nederlandschen Jongelingen, die zich op de fraaije letteren toeleggen, een zoo onderhoudend als nuttig leesboek in handen te geven. Om die reden zijn beide teksten tegen over elkander geplaatst. De Latijnsche tekst is letterlijk volgens de vrij naauwkeurige uitgave van 1727 overgedrukt, de Vlaamsche volgens die van 1725, vergeleken met die van 1778. In den laatsten heb ik, met uitzondering van eenige ongelijkheden, de spelling gelaten zoo als ik die vond. Dezelve naar de

(1) L. c. D. I, bl. 50, 91, 372, 393. D. II, bl. 92, 145, 221, 279, 329, 456. D. III, bl. 328.

(2) *Geschied. der Nederl. taal*, bl. 487. Verg. ook WILLEMS, *Verh. over de Nederd. Taal- en Letterk., opzigtelijk de Zuid. Prov. der Nederl.* D. II, bl. 157. VAN KAMPEN, *Beknopte Gesch. der Lett. en Wetensch. in de Nederl.* D. II, bl. 188. SIEGENBEEK, *Beknopte Gesch. der Nederl. Letterk.*, bl. 236. WITSEN GEYSBEEK, *Biogr. Anthol. en Crit. Woordenb. der Nederl. Dicht.* Art. DE MEYER.

hedendaagsche te veranderen, gelijk wel eens geschiedt, en nog onlangs met de Dichtwerken van J. de Dekker het geval geweest is, daartoe achtte ik mij niet geregtigd. Ook kwam mij dit even onvoegzaam voor, als iemand uit het voorgeslacht in onze tegenwoordige kleeding uit te dossen; terwijl, bij eene zoodanige gedaantewisseling, aan de waarheid even zeer wordt te kort gedaan, als het eigenaardige der tale, waardoor zich een vroeger leeftijd onderscheidt, verdwijnt.

Verscheidene woorden en plaatsen schenen mij toe opheldering, nu en dan zelfs teregtwijzingen, te behoeven: van daar de aanteekeningen, achteraan gevoegd. Ik heb daarbij vooral den jeugdigen lezer op het oog gehad, ofschoon ik mij vleije ook voor anderen niet geheel onnut te zijn geweest.

Indocti discant, doctos meminisse juvabit.

Gend, den 10 van Wijnmaand 1827.

S.

DE LIBRIS DE IRA

JUDICIUM

Gravium vivorum, qui Acta eruditorum *edunt* Lipsiæ, *ad annum* 1694 *quo tempore hoc Poëma primùm lucem aspexit.*

Inter animi vitia, quibus natura hominis insigniter deformatur, et vel in brutorum conditionem abjicitur, vix aliquod vehementius est nocentiusque quam *Ira.* Unde et reperti sunt omni tempore inter sapientes viri prudentiæ, et eruditionis opinione inclyti, qui præclarè de humano genere merituri disertissimis verbis docuerunt, quomodo malo tam præcipiti medicina afferri debeat. Inter illos principe loco collocandus est *L. Annæus Seneca*, cujus inter libros Philosophicos *tres de Ira* primi conscripti sunt à viro rerum honestarum intelligentissimo, certe primi omnium in ejus operibus exhibentur. In iis enimvero non monstrat tantùm, quomodo Ira sit noscenda, sed

monet etiam, quomodo fugienda sit, quæque remedia adversus hostem tam sævum sint expromenda, ex quibus duo imprimis nominat: ne videlicet irascamur, et porrò, ne in ira peccemus; quæ omnia et pulcherrimè et utillissimè per totum illud opus exequitur. Quum verò argumentum hoc à nemine hactenus syllabarum atque vocum concentu pertractatum sit, id eò lubentius occupavit atque elegit sibi doctissimus *Livinus de Meyer* è Societate Jesu, Poëta felicissimus. Nam præter Poëmatis suavitatem, quâ delectare Lectores studuit, etiam rei ipsius, de qua agere instituit, utilitate impensè prodesse poterit.

Ipse quoque in *tres libros* dispescuit opusculum, in quorum *priori* in *causas Iræ* atque irritamenta solerter inquirit, quæ tam levia, tam tenuia, tam minuta aliquando esse docet, ut mirum sit, hominum animos iisdem ad iracundiam commoveri posse. Post libro *secundo* ad *signa Iræ* progreditur, quibusque indiciis agnoscenda sit, et quæ *damna* exindè consequantur, graviter ostendit. Tum verò libro *tertio remedia* contra Iram instillat, et ut compescendus sit cum ratione effervescens animi impetus, suavissimis monitis inculcat. Nec verò mirum alicui videri debet, quod Elegiaco metro usus sit: nam præterquam quod materiæ propositæ gravitas ea non sit, ut Heroici metri majestatem efflagitet; exemplis etiam Poëta noster defendi potest. Quod enim hoc

carminis genus non ad luctus solùm et amores, sed ad argumenta etiam graviora atque frontis severioris accommodari queat, et Propertii Pugna Actiaca, et Ovidii Fastorum libri abundè comprobant. Cæterum quàm feliciter in hoc poëtandi genere versatus fuerit Auctor, elegantissimi versus loquuntur, in quibus certè ad veterum illorum elegantiam perspicuitatemque adspirat; si non et aliquos in his rebus superat; ut adeò Lectoris otium, quod legendo huic Poëmati impendet, et amœnitate sua et utilitate satis superque compensaturus sit. Votum modo adjicimus, ut reliquas sapientiæ partes eâdem venæ florentissimæ felicitate excolere Vir eruditissimus pergat.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

TRIBUS sequentibus libris, amice lector, de Ira mihi sermo est, humani generis hoste infestissimo. Quod quidem argumentum selegi eò lubentiùs, tum quia à nullo Poëtarum (quod sciam) tractatum sit hactenus; tum maximè quia præter concentum vocum ac syllabarum, quo auribus consulitur, utilitas quoque ad animos legentium derivetur. Quemadmodum enim nullum est animi vitium quod Ira vehementius sit atque nocentius, nullum quo rationalis natura deformetur magis; ita utilius esse quidquam vix potest, quàm malo tam præcipiti medelam afferre, et hoc animorum extinguere veluti commune incendium.

Paucula tantùm monere visum fuit. Primùm, propositæ materiæ gravitatem, licet videri magna possit, eam tamen non esse, ut Heroici metri majestatem quasi suo quodam jure postulet. Quippe inter causas Iræ atque irritamenta, quæ libro primo

commemorantur, tam levia, tam tenuia, tam minuta occurrunt, ut quemadmodum est mirum animos his nostros moveri ad iracundiam, ita prorsus videri possit inter formicas tonare, si quis ista sublimiore stylo expresserit. Accedit quod Iræ remedia, quæ libro tertio argumentum præbent, quæque potiores hujus materiæ partes tenent, suaviter animis instillanda sint, ac proindè citharam potiùs requirant quàm tubam. Denique sic res habent hodie, ut Elegiarum metrum non ad luctus solùm atque amores, sed ad argumenta quoque severiora citra Parnassi injuriam accommodetur. Quid enim? (ut ne Propertii pugnam Actiacam et alia ejusmodi plura commemorem) quid inquam, de ingeniosissimo Poëtarum censebimus, qui Fastorum libros, quibus continentur tam varia, tam à luctibus amoribusque aliena, tamen ad citharæ chordas exegit. Quid si etiam Horatii prudens secutus sim monitum, ut de ferendo onere humeros priùs consulerem, quàm ad ingentem machinam infirmas vires incautus afferrem? Etenim non eò oblivionis veni, ut tenuitatis meæ memor non sim. Isti Homerum atque Virgilium feliciùs spirent, quibus altiùs Phœbus intonuit. Mecum præclarè gestum erit, si has tenuiores Camœnas eruditus lector non omninò fastidierit.

Alterum erat quod lectorem monitum volebam, à Poëta Christiano alienum non esse, ut Dianam,

Neptunum, Cererem, aut Jovem appellet, exclametque nonnumquam *Di faciant!* Non enim his loquendi formulis ad scrupulum Poëtæ, ut Theologi solent, utuntur: immò ne antiquiores quidem semper; sed Bacchum pro vino, Neptunum pro mari, Cererem pro frumento usurpant. Quippe aliud est Theologum, aliud Poëtam agere. Enimverò ridiculus is sit, et in Helicone peregrinus, si quis inter fabulas Religione movebitur. Verùm isthæc non moror, multus et difficilis in re nota et pervulgata ne sim. Opto potiùs ac voveo, ut iracundi ad clementiam animique moderationem, dissidentes ad pacem et concordiam revocentur. Quem fructum si referant Musæ, hic illis pro lauro erit.

VOORREDEN.

Beminden lezer!

Onder alle quaede genegentheden, die ons ingeboren zyn, en tot straffe van den val van Adam onse gemoederen onbetaemelyk beroeren, en tot het quaed aendringen, en dunkt my geene soo gemeen, en t'saemen schadelyk en ongeneesbaar te zyn, als de Gramschap. Sy is soo gemeen in alle gewesten der wereld, dat alle menschen, 't zy kinders of Ouderlingen, Mans of Vrouwen, Edel of Onedel, van wat staet of weerdigheit die zyn, haer geweld niet alleen voelen, maer ook somtyds daer voor beswyken. Sy is soo schadelyk, dat sy niet alleen ons leven verkort, maer bovendien dat de rampen die sy veroorsaekt, als twist, vyandschap, haet,

wraekgierigheit, wreedheit, krakkeel, gevecht, doodslagen, met een woord al het fenynig broedsel van desen vuilen nest bynaer ontelbaer is. Sy is veel moeielyker om genesen als alle andere ongeregelde genegentheden, om dat dese traeg aenkomen en allenskens wortel vatten en aengroeyen: maer de Gramschap ryst snellyk op, ontsteekt op eenen oogenblik eenen grooten brand, en overweldigt terstond de reden, die haer sou moeten bedwingen. Soo dat den Philosoof *Seneca* met goeden grond heeft geseit, dat de Gramschap is eene kortdurige raeserny: *Ira brevis insania.*

Dit heeft my eertyds beweegt om de pen in de hand te nemen, en te stryden tegen dit schrikkelyk monster, het welk ons gelyk maekt aen de beesten, en syn voedsel zuigt uit ons vleesch en bloed. Ik hebbe over veel jaeren een Latynsch Schrift door de pers laeten uitgaen, in welkers eerste Deel ontdekt worden de oorsaeken die onse gemoederen tot Gramschap plegen te verwekken: In het tweede worden voor oogen gestelt alle de rampen die uyt haer rysen, als ook de schaede die ons de Gramschap soo in het lichaem als in de ziel veroorsaekt: In het derde worden aengewesen de middelen en genees-plaesters, die dienen om onse gemoederen te wapenen tegen alle haere onstuimigheden en geweld.

Dit Boekske is meer als eens in veelderleide gewesten herdrukt: waer uyt men eenigsins kan gissen, dat de Lief-hebbers van de Latynsche Poësie, of Rymkonst, daer smaek in gevonden hebben. Maer aengesien dat het grootste deel der menschen in de Latynsche Tael niet ervaeren is, hebb' ik dit in Nederduitsche Rymen overgeset, om dat 't voor ieder nuttig en behulpsaem kan zyn, besonderlyk aen het Vrouwe-geslacht, dat seker niet min als de Mans aen de Gramschap onderworpen is. Ik hebbe my bedient van de Tael, die by de Vlamingen en Brabanders hedendaegs in gebruik is, om dat dese beter als de Hollandsche Tael (die my ook niet natuerlyk is) van hun kan verstaen worden.

Ik moet hier den onervaeren Leser waerschcuwen, dat'er niet gemeender is, ook by de Christene Poëten, of Dichters, als in hunne Rymkonst te gebruiken de naemen van *Jupiter*, *Neptunus*, *Mars*, *Apollo*, en diergelyke, ende die Goden te noemen; niet om dat-se meenen dat sy waerachtige Goden zyn, (want veele van de Heidensche Poëten zelf en geloofden sulks niet) maer om dat sy door *Jupiter* willen beteekenen den Hemel, Regen, Blixem en Donder; door *Neptunus* de Zee: door *Mars* den Oorlog; door *Apollo* de Son. Want gelyk de Son alles verlicht, verwarmt en doet verquikken; alsoo moet den geest der Poëten door een Hemelsch licht

ende vier opgeheldert en ontsteken worden, souden-se iet dichten het gene den Leser nuttig ende vermaekelyk is. En dit is de reden waerom *Apollo* (die door de Sonne beteekent wordt) genoemt wordt den Vader der Poëten. De Fabels die sy in hunne Dichten by-brengen, dienen om de waerheit en zede-lessen, die sy besluiten, met vermaek aen den Leser voor te stellen. Godt gave dat door het lesen van dit Boekske de Gramschap, Haet en Vyandschap, in Zachtmoedigheit, Liefde en Vriendschap veranderde! Dan soud ik mynen arbeid wel geloont achten: want dit is het eenig einde dat ik my heb voorgestelt.

DE IRA.

DE GRAMSCHAP.

PROOEMIUM.

IRAM quæ moveant causæ, quæ damna sequantur,
Quâque sit à teneris arte domanda, canam.
Magnum humeris onus infirmis. O quod mihi Numen
Dignum materiâ surgere curet opus!
Vatum Phœbe pater, quo vindice prima feruntur
Sæcula barbariem deposuisse suam:
Auspice te cecinêre rudes ignota Poëtæ
Carmina: sim curæ pars ego parva tuæ.
Tu meritò mitisque Deus, pacisque putaris
Auctor, et intactæ cultor amicitiæ.
Tu Superos inter citharæ cantûsque repertor
Flexilibus mulces pectora dura modis.
Ergo ades, irarumque ortus, totumque venenum
Detege, nec medicam ferre moreris opem.
Fallor, an arcanum subiit præcordia Numen,
Et novus Aoniis collibus ardor adest?
Ut feret ardor, agar: quamvis quò semita nulla
Ducit, inexpertas cogor inire vias.
Anxius in ventos abeat timor: i mea parvo
Cymba lacu; Musæ vela minora regent.

INLEIDING.

WAER uyt de gramschap vonkt [1], wat rampen uyt haer rysen
En hoe sy wordt gedempt, sal ik u gaen bewysen.
Voorwaer een lastig werk. Wat Tiphys [2] sal myn schip
Bestieren door 't gevaer van menig rouwe klip?
Apollo [3] soeten [4] Godt, en Vader der Poëten,
Door u heeft 't mensche-bloed syn vinnigheit [5] vergeten.
Gy hebt voor Jupiter den Lof-zang eerst gedicht:
Schiet op myn duister pen een straeltjen van uw licht,
De Vriendschap en de Peis [6] doet gy te zamen paeren,
Den Twist is op de vlugt soo gy raekt uwe snaeren.
Door uwe soete luit ons herten vreedzaem zyn,
Het bloed verliest de gal, de tonge haer fenyn.
Wel aen, wilt d'oorsack ons der Gramschap openbaeren,
En voor haer quaed gevolg de medecyn verklaeren. [7]
Wat sweeft 'er in de lucht? is 't droom? wie komt daer aen?
My dunkt ik sie voor my de Zang-Godinnen [8] staen:
Sy wysen my den weg, sy roeren myne sinnen,
En dryven mynen geest om 't werk te gaen beginnen.
Ik voel een Hemelsch vier [9], ik voel een soet geweld,
Dat my ver boven d'aerd' op den Parnassus [10] stelt.
Godinnen gaet my voor, 'k sal volgen sonder beven,
Schoon ik my op dees streek moet onbekent begeven.
Verdwynt onnutte vrees: steekt schipke, steekt in zee,
De Musen sullen u wel stieren op de Ree.

LIBER I.

Causæ Iræ.

Semina principio morbi scrutanda latentis,
Unde oriens subitas excitet ira faces.
Queis veniat causis, quo vires fomite ducat,
Unde habeat flammæ pabula certa suæ.
Hâc iter; infames scopulis tentabimus undas,
Fœta licet monstris multa minetur hiems.
Quid tamen antiqui crimen meminisse parentis
Attinet, audaci pomaque lecta manu?
Hinc subiit seros scelerum genus omne nepotes,
Ivit in heredes ut nova culpa suos.
Hoc pelagus commune mali. Mihi rivulus iræ
Quæritur. Hanc ripam remus, et aura leget.
Sunt quibus est radix et causa domestica morbi
Bilis, et infecti vena cruoris iter.
Nec bona temperies et justo parcior humor,
Et quæ corporibus plura nocere solent.
Sicca nocet macies et vis innata caloris,
Orbibus et retrò lumina fixa cavis.
Pallidaque obliquis liventia tempora venis,
Ossaque per graciles conspicienda genas.

EERSTEN BOEK.

Oorsprong der Gramschap.

MEN moet van dese quael den wortel eerst ontdekken,
Waer uyt de Gramschap spruyt, wat die pleegt te verwekken,
Wat d'oorsaek daer van is, en d'oly voor dit vier,
Daer sy de vlam uyt zuigt met al haer dol getier.
ô Hemel wilt myn reis van ongeluk bewaeren,
Terwyl ik loop in zee door 't schuim van holle baeren.
Ik raek u hier niet aen, ô droeven Adams val!
Al zyt gy 't eerste zaed van al ons ongeval.
'T is waer gy zyt geweest den oorsprong van ons quaelen
Door een gemeene schuld, die wy soo dier betaelen.
Wy zyn door u berooft van d'eerst' onnooselheit, [11]
En van het Hemelryk, dat voor ons was bereidt.
Wy zyn door desen val tot alle quaed genegen,
De reden loopt verdoolt door ongebaende wegen.
Maer dees zee is te woest. Ik soeke naer de beek,
Waer uyt de Gramschap vloeit; daer ik alleen van spreek.
Den overloop van gal veroorsaekt stoorenissen, [12]
En d'hitsigheit van 't bloed, die d'aderslag doet kissen. [13]
Te luttel vogtigheit, en al te drooge hit
Maekt dat de korselheit [14] straks op de lippen sit.
Daer by een mager vel, de neus spits als een toren,
De oogen diep in 't hooft, in 't aensigt half verloren.
De tempels [15] ingestort, vol aders dweers [16] en blauw,
'T schynt dat men door de kaek de tanden tellen sou.

Scilicet his, si fortè moves, assurgit in iras
Sanguis, ut exundans cum tumet igne vapor.
Aut velut admotas rapiunt cita sulphura flammas,
Perque leves stipulas lapsa favilla volat.

Sæpè etiam cum lacte bibit contagia dira,
Uberibusque puer damna futura trahit.
Parcite nutrices cunis adhibere molestas,
Absit et à tectis aspera semper anus.
Hæc nocet exemplo, succis vitalibus illa:
Tollenda arbitrio est utraque causa meo.

Insunt materno vitiorum semina lacti,
Haustaque furtivâ transitione nocent.
Romulus arma tener primis tractavit ab annis,
Bellaque finitimis movit acerba puer.
Post nova fraternâ firmavit mœnia cæde
Barbarus: haud tanti condita Roma fuit.

Soo gy hun weigeren, of 't minste wilt gebieden,
De gensters [17] vliegen op, het potje raekt aen 't zieden,
Sy zyn gelyk het stroo met solfer [18] aengeraekt,
Dat met een aessem-wind [19] terstont in vlammen blaekt.
Ik weet hier luttel hulp, 't is 't werk der medecynen,
Om door Galenus [20] konst de gal te doen verdwynen
En suiveren het bloed. Laet ons niet blyven staen,
Daer is iet merkens weerd, dat gaet de Moeders aen.
Seer dikwils drinkt het kind met 't zog de voesters [21] zeden.
Een dolhooft [22] sonder toom bederft de teere reden.
En stelt noit aen de wieg een voester-vrouw die grolt, [23]
Jaegt 't oude wyf op straet met knorren opgevolt.
Sy [24] broedt een boosen aert met haere borst te geven.
Naer 't voedsel van den nest schikt 't vogeltje syn leven.
Den Oyvaer [25] brengt syn jong met groene vorssen op,
En steek'et palingen en snaken [26] in den krop.
En soo het vliegen kan, men siet het neder daelen
Om by een vuilen poel den selven kost te haelen.
Wat grooteren Tiran heeft Roomen oit gehadt
Als Nero, doen [27] hy op den troon der Keisers sat?
Het is onmogelyk de moorden al te tellen
Van d'Hovelingen zelf, die hy heeft neer doen vellen.
Hy heeft dien wreeden aert van syn geboorten-dag
Gezogen, als hy aen syn voesters borsten lag.
De voester had haer borst (gelyk'er veel getuigen)
In bloed en gal gedopt [28], en liet het kind dan zuigen.
Gelooft my, 't memme [29] zog, of 't quaed zy, of 't zy goed,
Door een geheimen weg dringt in het kinder-bloed.
Een Romulus seer jong leert met de wapens vechten,
En oorlogt, nog een kind, met syn nabuere knechten. [30]
Hy heeft syn Broeder zelf door syn bevel vermoordt; [31]
Een quaede voesters aert brengt sulke kinders voort.

Immitemque ferox duxit per prælia vitam.
Nutricem scires hunc habuisse lupam.
Discite mansuetæ præbere alimenta parentes.
Tempore vos illo bile carere decet.
Si qua furens pueris lactentibus ubera præbet,
Efferat ingenium prolis iniqua suæ.
Et refert quo quisque loco, quo sidere natus.
Aërii motus corpora nostra regunt.
Cernis ut oppositis variet regionibus æther,
Inque suas zonas sectus ut orbis eat?
Hæc riget ora gelu : pars uritur illa calore :
Altera temperie gratior aura suâ est.
Hæc animi pariter capiunt discrimina nostri :
Iraque fervores sumit ab igne novos.
Mitior hinc Belgis venit impetus, acer Iberis,
Decolor et vires sideris Indus habet.

Quid referam Lybico nascentes igne leones,
Quasque sinu tigres Africa sicca fovet?
Serpentesque feros et monstra natantia ripis
Celat in æstivis Nilus arundinibus.
Nostra peregrinis caret ora benignior ursis :
Floret odoratis Belgica terra rosis.
Quò magis in nostros veniat clementia mores,
Efficitur patrii conditione soli.
Ipse vides quid agant læsi contagia cæli,
Inficit afflatu cum gravis aura suo.

Heel Roomen was niet weerd soo hoog te zyn getogen [32]
Door een, die hadd' in 't woud aen een Wolvin gezogen. [33]
Geeft Moeders, geeft uw kind altyd een soete borst,
Dat u de gal noit roert als 't kindje laeft syn dorst.
Is 't dat gy zyt ontstelt terwyl de kleene zuigen,
Sy trekken 't quaed ook in. Den uytval sal 't getuigen.
Het doet ook veel, waer ieder mensch geboren is,
Want van de Sterre-kracht hangt ons gesteltenis. [34]
Siet hoe de lucht verschilt in vyfderleide landen:
Twee zyden maekt-se koud, het midden doet-se branden.
Een groot geluk voor ons: wy zyn in een gewest
Noch t'heet, noch ook te koud: van vyf het alderbest.
Dees saek is van gevolg. Wie siet'et niet gebeuren
Dat d'een en d'ander lucht baert veelderlei humeuren? [35]
Den Spanjard geeft s'heet bloed. Mydt u van desen gast,
Soo g'hem het minste raekt, naer pook [36] en ponjard tast.
De Gramschap speelt haer rol ook by de Indiaenen,
De kinders van den Moor zyn boos als jonge haenen.
De Son doorbrandt hun vel, en raekt tot aen het bloed.
Siet wat het Sonne-vier zelf in de beesten doet.
De lucht van Africa ontsteken [37] van all' eeuwen,
Brengt Tigers, Luipaerds voort, en ongetemde Leeuwen,
Serpenten vol fenyn, wanschepsels van het land
Voedt d'hitte van de Son aen Nilus drooge kant.
Men siet dit vremd gediert niet in ons landen swieren,
Ons Nederland riekt soet naer roosen en laurieren.
Dat wy van goeden aert, en meer gemaetigt zyn,
Komt van een helle [38] lucht versoet door 't Sonne-schyn.
Jae ook in ons gewest is 't ligt om te bemerken,
Wat 't een en 't ander weêr in ons pleegt uyt te werken.
Nu zyn wy droef van geest, dan zyn wy wel gesint,
Dit maekt een helle lucht, en dat een stueren [39] wind.

Lurida dum totos abscondunt nubila soles,
Noxque procellosis humida fertur equis.
Corpora tunc languent pariter, nec inertia mentes
Linquit, et in lucem somnia longa tenent.
At simul in roseis Zephyrus nitidissimus alis
Fulsit : adest animis, corporibusque vigor.
Carmina tum subeunt, subeunt Heliconia tempe,
Et volucres pulso dulciùs imbre canunt.

Quò raperis? gyro puppis breviore feratur,
Arctiùs et pressâ contrahe vela manu.
Non tantùm faciles agitat vis sideris iras :
Hæc est de minimis causa futura mali.
Fortiùs irritant animos acuuntque furorem
Vina, nec ebrietas litibus ulla caret.
Non tibi de nihilo Liber Deus ille vocatur :
Nempè quod à cyathis libera verba volant.
Pessima libertas mentis convitia linguæ
Sufficit, et rixis uda taberna sonat.
Tunc subit attonitas præceps audacia mentes,
Iratâque volant pocula jacta manu.
Vulnera tunc mappâ deterges cruda rubenti :
Sobrius at partes manè dolentis ages.
Vina movent animos furiis, nimiumque caloris
Vitis habet : vino pes ratioque labant.
Illius imperio fortissima pectora cedunt,
Rarus et ex illo turbine victor abit.

Wanneer den ganschen dag de swarte wolken dryven,
En in het gram tempeest [40] de holle winden kyven,
Soo dat de bleeke Son bedekt moet onder gaen,
En in den blinden nacht noch Maen noch Sterren staen,
Dan is ook 't lichaem swaer, dan quelen [41] onse geesten,
Men ronkt tot 's morgens laet, en slaept gelyk de beesten.
Maer soo naer [42] het tempeest de Sonne weder schynt,
Verquikt het lichaem ook, den swaeren slaep verdwynt.
Dan siet men den Poët weêr spelen op de snaeren,
En op een seker maet de woorden gaen vergaeren.
Ook dees verandering men in 't gedierte vindt,
De vogels zingen soet naer regen en naer wind.
De visschen swemmen hoog, en spelen in de stroomen,
De exter maekt getier, en quiksteert [43] op de boomen.
Waer vaert gy? Draeit het roer, en maekt een korten keer,
Trekt uwe zeiltjens in, en sluit die meer en meer.
'T en is de sterre-kracht alleen niet die doet kyven,
Dees oorsaek is de minst' van 't quaed dat wy beschryven.
Den wyn ontsteekt veel meer het bloed, [44] en roert de gal.
Den dronkaert speelt de beest, en buldert overal.
Men mag aen Bacchus vry den naem van Liber [45] geven,
Hy geeft aen die hem volgt een ongebonden leven.
Want als het druive-sap belemmert het verstand,
Is d'herberg vol krakkeel, het mesken is in d'hand.
Een blinde raeserny komt uyt het bloed geresen,
Naer diën vliegt den pot, den kandelaer naer desen.
Dan wordt de versche wond' gebonden met een doek,
Men schreeuwt'er overhoop, en daer vliegt menig vloek.
Den wyn maekt d'herssens dol, de hitte van de druiven
Doet suisselen [46] den voet, en doet de reden schuiven. [47]
De sterkste Vorsten zelf beswyken door syn kracht,
Van duisend qualyk een die stutten [48] kan syn magt.

Majus Alexandro nil Græcia protulit olim :
Illi finitimos vincere, ludus erat.
Ecce triumphatis auroræ ad limina Persis
Fulminat, et toto victor ab orbe redit.
Omnia qui vicit, tamen est superatus ab irâ :
Principium cladis vina fuêre novæ.
Vina ferox suasêre scelus cædemque probrosam.
Hæc nota tot palmis una pudenda fuit.
Clite jaces, neque te Medæ læsêre sagittæ,
Immeritum rupit Principis hasta latus.
Principis ebrietas nocuit, nocuêre furores,
Vitaque per causas est tibi rapta duas.

Victor ut extremos Bacchus penetravit ad Indos,
Tunc primùm audaces vertit ad arma manus.
Curribus Eoas cœpit tunc jungere tigres,
Militibusque suis tela gerenda dedit.
Olim contentus raras date parciùs uvas,
Fundebat Nymphis pocula sola suis.
Capripedesque inter Satyros Faunosque bicornes,
Collibus in patriis pacis amator erat.
Hactenùs innocuo mortales fonte bibebant,
Nec fuerant ullis condita vina cadis.
Prodigus at postquam populis sua munera misit,
Et peregrina malo crevit in orbe sitis :
Tunc pariter lites, pariter venêre furores,
Pectora cùm flammis incaluêre novis.

Den kloeksten held van al heeft Griekenland gegeven,
'T was hem maer kinder-spel Europa te doen beven.
Hy, als een blixem vliegt, en dempt den Persiaen,
En dryft syn leger voort alwaer de Son kan gaen.
'K spreek van Philippus soon. 49 Die 't al kost 50 overwinnen,
Viel ook ten lesten neêr: den vyand was van binnen.
Den wyn heeft hem gevelt. Den wyn die alles stoort,
Is oorsaek dat hy heeft syn besten vriend vermoordt.
Gy zyt, ô Clite, niet doorschoten van de Mêden,
Maer Alexanders spies doorboorde uwe leden. 51
De Gramschap en den wyn bestonden dese daed,
Dees twee de oorsaek zyn waerom g'uw leven laet.
Al heeft hy menig vorst gevangen en gebonden,
Den Prins heeft door dees moord syn grooten naem geschonden.
En schoon hy winnaer is de wereld rond gegaen,
Dees schandvlek sal nogtans noit wesen uitgedaen.
Als Bacchus heeft gedempt de Indiaensche landen, 52
Dan gaf hy aen syn volk de wapens in de handen.
Hy spande Tigers in, hy gaf de dronkaerts moed,
En leerde hun dan eerst verstorten 't mensche-bloed.
Hy plagt de Nymphen 53 zelf seer luttel wyn te schinken, 54
En sonder water noit de druif te laeten drinken.
De Goden van het woud, van bergen, en van 't veld,
En waeren tot dan toe van drinken niet ontstelt.
Den mensch dronk sonder leet uyt beken en uyt bronnen,
Wanneer men nog niet wist van perssen en van tonnen.
Maer naer dat Bacchus heeft veel vaten opgevolt,
En die op onse kaey uyt schepen zyn gerolt,
En naer hy al te veel het kraentjen heeft doen leken, 55
En in het menschen-hert een vremden dorst ontsteken,
Dan is ons bloed verhit; dan is den soeten aert
Vergaen, die 't water had van dronkenschap bewaert.

O quoties subitus turbat convivia clamor !
Nec timet offensos ebria turba lares !
O quoties seros repetens conviva penates ,
Immeritæ vexat dulcia membra domus !
Vina nocent , turbantque animos ratione sepultâ.
Qui poterit vino parcere , mitis erit.
Fallere nec tutum est nocituro tempora ludo.
Semper dissidii semina ludus habet.
Victor es ? audaci surgent fastidia victo ,
Et tua , materies , palma furoris erit.
Quidquid ages referesve , animo feret ille maligno ,
Teque reum fraudis suspiciosus aget.
Non benè jactata est , digitisque morata pependit
Alea , nec justâ volvitur illa viâ.
Et numeros carpet , tolletque prioribus unum ,
Qui reliquis palmæ causa futurus erat.
Nec tibi testanti cœlestia Numina credet.
Nulla erit arbitrio res dirimenda tuo.

Dan quam den boosen twist, dan quamen dolligheden,
De ziel van sin berooft en kende geene reden.
De halve Goden zelf die woonden op het veld,
En die men in het bosch, en op de bergen telt,
Die wierden sinneloos, en gingen dronke slaepen,
Men sag hun 's morgens vroeg nog geeuwen en nog gapen.
Silenus [56] dronk soo veel dat hy niet vast en sat,
Den esel wierp hem af; den wyn hadd' hem gevat.
De Saters [57] stronkelden [58] met hunne kalverpooten,
En rolden van den berg, en vielen in de slooten.
En onder ons geslacht den grootsten edeldom
Door 't drinken sonder maet quam tot geen ouderdom.
Wat sal ik van 't slecht [59] volk en ambachts-lieden seggen,
Die plegen al hun winst op d'herbergs-rent te leggen.
En wat'er d'heele week met sweeten is vergaert,
Loopt sondags door de keel: niet eenen die wat spaert.
En daer-en-tusschen moet de vrouw en kinders vasten,
Terwylen dat den man blyft drinken met syn gasten.
Hoe dikwils wordt den weerd van eenen dronken hoop,
Door stooten en door slaen gedreven op de loop.
Hoe dikwils siet men 's nachts den dronkaert t'huiswaert komen,
En vloeken tegen vrouw en kinders, die hem schroomen.
Dit komt al van den drank. Die myden kan den wyn,
Sal soeter als een lam van aert en woorden zyn.
Het is ook quaed, den tyd met spelen te verquisten,
Den horsel [60] schiet in 't hoofd, en 't gelt schiet uyt de kisten.
Wint gy? hy die verliest, wordt stout, en u misacht,
En het verloren geld geeft aen de Gramschap kracht.
Wat gy sult doen of niet, hy sal quaed oordeel stryken,
Met eenen die bedriegt, sal hy u vergelyken.
Werpt gy den teerling [61] neêr? nu hapert hy aen d'hand,
Hy rolt niet ver genoeg: nu staet hy op syn kant.

Ludendique unus leges et tempora ponet,
Donec in extremæ sidera noctis eas.
Tum tibi subjiciet patientia læsa furorem,
Nec poteris longæ tædia férre moræ.
Non rarò et ferro pugnabitur : exitus ille
Crebrò damnandis lusibus esse solet.
Hei mihi quàm magno spes lucri constat inanis.
Dum sua victori palma cruenta venit.
Quamlibet hæc rata sint ; tamen his graviora supersunt,
Pluraque libertas quæ tua peccat, habet.
Ecce subit, vexatque recens præcordia febris,
Alternâ repetens frigida membra die.
Aut premit articulos, res immedicabilis, humor ;
Difficilisve cavo stat tibi dente dolor.
Nausea vel stomacho cererem fastidit inani,
Vel tibi dat somnos tussis anhela breves.
Protinùs aut famulum non aptè strata moventem,
Aut puerum, bilis quem tua stringat, habet.
Cymbala tinnitu lædunt, lusorque catellus
Vapulat, et domino quæ placuêre, nocent.
Pocula præcipuè succis ubi dantur amaris,
Sive parat ferrum, seu parat ignis opem :
Tum celer erumpit furor in fastidia : nec te
Illo, quid deceat, tempore cura tenet.
Quid facitis ? frustrà verbis lenitis amici.
Asperitas nullis ista levanda modis.
Ite procul, tetrico solamina vestra nocebunt :
Non uxor poterit, non soror apta loqui.

Hy twist om het getal, hy salder een afplukken,
Die by de rest gevoegt, de winst sou doen gelukken.
Al sweert gy by Godts naem, 't is anders als gy segt,
Hy houdt syn oordeel staen, het uw is tegen regt.
Soo gy van staken spreekt, het spel moet langer dueren,
Als is'et midder-nacht, en daer by nog twee ueren.
Dit kniesen [62] maekt u gram. Ten lesten springt gy op,
En wilt soo henen gaen met eenen dollen kop.
Hy straks den degen uyt, of 't mes om u te kelen. [63]
Dit is de droeve vrucht van die vervloekte spelen.
Eilaes! hoe dier wordt dan de hoop van winst betaelt,
Wanneer den winnaer zelf voor loon syn dood behaelt.
Al is dit alles waer, daer zyn nog ander saeken
Die stooren uw gemoed, en ik hier aen moet raeken.
Een korts [64] valt u op 't lyf, en komt met hoofdpyn aen,
En doet, zelf by het vier, van kou de tanden slaen.
U quelt het flerecyn [65], dat niemant kan genesen,
Of wel een scherpe pyn uyt hollen tand geresen,
Of wel een slappe maeg die dampen werpt naer 't hoofd,
Of wel een hoest by nacht die u van slaep berooft.
Alsdan een meit die 't bed niet zacht genoeg kan dekken,
Of 't lacchen van een kind zal u de gal verwekken.
U stoort het bel-geklank van 't hondeken dat speelt.
Dat u wel eer beviel, is 't geen u nu verveelt.
Besonderlyk als gy een walgig [66] kroes [67] moet drinken,
Of voor 't gekankert vleesch 't geslepen stael siet blinken,
Dan buldert gy om niet, dan spreekt gy vinnig stout,
En segt, op ander tyd daer g'u van schamen soudt.
Wat in dees saek gedaen? ei! vrienden soet te spreken
En stilt den kranken niet: gy zult hem meer ontsteken.
Het swygen is hier 't best. Soo hy maer menschen hoort,
'T zy suster, of 't zy vrouw, hy val'et al aen boord.

Non , si cum cithara veniat solator Apollo ,
Pectoris Aoniâ leniat arte malum.
Corporis infirmam rapiunt contagia mentem :
Hinc mala difficilis pabula morbus habet.
Sed tamen et venia est magno concessa dolori ,
Culpaque censores vix habet ista suos.
At tu ne causâ caveas leviore traharis.
Sæpè graves flammas parva favilla movet.
Ecce (quis hoc credat?) varians Fortuna furorem
Incitat , atque iræ semina casus habet.
Fortè tibi messis sitientibus uritur agris ,
Et negat optatas aridus annus aquas :
Aut pecori scabies , aut turbo grandinis uvis ,
Aut nocuit teneris cana pruina satis :
Aut lucri cupidum fallit mare , vel rapit hostis ,
Mercibus et gaudent barbara vela tuis :
Ureris heu ! queruloque sonat tibi lingua tumultu ;
Forsan et in Superos verba proterva jacis.
Si vacat exemplis me teste recentibus uti ,
Accipe ; mendaci non capiere fide.
Nuper arundiferi recubabam in litore Scaldis ,
In temerè errantes lumina fixus aquas.
Lintea prospicio summâ candentia pinu :
Impulerat curvos utilis aura sinus.
Sed nihil est aurâ fallacius : errat, et omni
Tempore , quod timeat , navita rector habet.
Dum loquor , exortis variant Aquilonibus Austri.
Vertit prora latus : lapsaque vela cadunt.

Al quam Apollo zelf met al syn cither-snaeren,
Hy sou den sieken meer met synen zang beswaeren.
Het lyden van de ziel volgt als het lichaem lydt,
Als 't een deel is gesont, het ander sich verblydt.
De leden en den geest zyn vast aen een gebonden,
Sy voelen 't zamen vreugt, en ook malkanders wonden.
Wat wonder is'et toch dat eenen kranken man
Van korselheit in pyn sich niet onthouden kan?
Het schynt dat hy heeft regt om kreunen [68] en om klagen,
De schuld is niet in hem: men steekt die op de plagen.
Siet toe, om minder saek dat gy u niet en stoort.
Een gensterken in 't vlas brengt groote vlammen voort.
Wie hadt dit oit gelooft? Fortuna door haer draeyen
Kan hitsen [69] uw gemoed, 't geval kan Gramschap saeyen.
Het jaer is nu te droog, het graen van hitte brandt,
Den schraelen wind verdryft den regen van het land.
Den wyngaerd wordt gequetst door 't slaen van d'hagel-vlagen,
Die van den appelboom de witte bloemen jagen.
Nu wordt de koopmans winst verongelukt op zee,
Het schip en goed gekaept, verkocht op vremde rée.
Terstond ontsteekt uw bloed, g'en houdt niet op van klagen,
Jae zelf gy lastert Godt, die u sendt dese plagen.
Hoort, en geloov'et vry, wat onlangs is geschiedt,
Ik heb'et zelf gesien, ik en bedrieg u niet.
Lest lag ik op het gras van Scheldens groene dyken,
En sag den watervloed nu klimmen en nu wyken.
Daer quam een togtig [70] zeil gespannen voor de mast,
Geswollen door den wind die tot de schipvaert past.
Maer niet bedriegt'er meer als 't blasen van de winden,
Den schipper moet het zeil nu slaken en nu binden:
En siet, terwyl ik spreek, den zuiden wind vergaet,
Den noorden keert het schip, het zeil de masten slaet.

Ecce furit, dubiisque parat convitia ventis
Navita, et in Boream jurgia cæca movet.
Ac pede ter feriens summæ cava texta carinæ,
Devovet ad stygios vela ratemque lacus.
Quid facis? exclamo, quæ mentem insania versat?
Improbe non nostris legibus aura fluit.
Numinis arbitrio venti veniuntque, caduntque;
Et tenet, impulsas aut movet unda rates.
Irrita sed volucres rapuerunt verba procellæ,
Nec potuit moniti certior esse mei.
Atque utinam justis saltem rationibus ira
Sæviat, et causæ par eat illa suæ!
At leve nescio quid, vix ut tibi dicere possim,
In furias animos præcipitare solet.
Quid fuit ut pectus percusserit ense Timanthes,
Verterit et proprias in sua fata manus?
Causa levis: nequiit quem sæpè tetenderat arcum
Flectere, conatu deficiente senex.
Commodus immeritos fornacibus ussit ephebos:
Balnea frigidulis causa fuistis aquis.
Hunc rapit in præceps turbati causa soporis,
Illum lapsa cavâ pocula forte manu:
Pileus hunc vento raptus, vel pallia limo
Obsita, vicinâ prætereunte rotâ:
Aut ictum pedibus, dum respicit atria, limen,
Clavis et angustæ non satis apta seræ.
Sive oculos subitò surgens tibi stringit eunti
Pulvis, ab obliqua subvolitatque via:

Hoort hoe den stierman raest om 't draeyen van de winden
Hy kyft op Boreas [71], en tiert als eenen blinden.
Hy stampt tot drymael toe heel boos op 't holle dak,
Vervloekt tot in de hel en schip, en zeil, en pak.
Wat vloekt gy? roep ik uyt: wat sult gy hier door winnen?
Waeit, booswicht, naer uw wil den wind? waer zyn uw sinnen?
Den Godt die 't al bestiert, verandert ook het weer,
De winden, soo hy 't schikt, staen op, en vallen neer.
Door 't huilen van de buy vloog myne stem verloren,
Ik hadd' hem andersins wel sonder zeep geschoren. [72]
Och of de Gramschap noit uyt minder reden quam,
En boven d'oorsaek noit ontstak een groote vlam!
Maer eene beuselmerkt [73], die ik niet aen kan wysen,
Doet dikwils in ons bloed onstuimigheden rysen.
Wat reden heeft gehadt Timanthes? [74] die (ô schand!)
Een mes gedreven heeft dweers door syn ingewand.
De reden was heel kleen. Hy kost den boog niet spannen,
Syn krachten waeren weg: 't is 't werk van jonge mannen.
Waerom heeft Commodus syn knechten toch vermoordt?
't Het bad was wat te koud, dit heeft hem soo gestoort. [75]
Hoort, dese kyft. Waerom? haer slaep is onderbroken,
Daer breekt de meit een pan bequaem om in te koken.
Dien vloekt, om dat den wind syn hoed heeft afgewaeit,
Of een bemoddert wiel syn mantel heeft begaeit. [76]
Of stoot gy uwen voet, met omsien, ergens tegen,
Of past den sleutel niet, en hapert onder wegen,
Of eenen draeiwind jaegt het stof en zand om hoog,
Soo dat gy niet en siet om dat 't u vliegt in d'oog,
Of stort den Regenboog als g'u meent te vermaken
Naer buiten met een vriend, en moet de reise staken,
Of stoot u een van 't volk door 't dringen op de straet,
Gy blixemt met 't gesigt, den plompaert maekt u quaed.

Seu te detinuit nimbus rus ire parantem ,
Seu festinatum turba moretur iter :
Sive quis è populo cubito premit : ocius ira
Exilit , et geminum lumina fulmen habent.
Hei mihi ! quàm celeri rapiuntur pectora motu !
Quàm venit à vento magna procella levi !
Vidi ego qui clausas quatiebat calcibus ædes ,
Tardior occurrens causa minister erat.
Vidi ego quæ raptos laniabat stulta capillos ,
Quod fuerat tenui saucia pectus acu.
Comere difficile est dominas , quas forma superbas
Inflat , et immodici cura decoris habet.
Pectinis hanc dentes , hanc dura sedilia lædunt ,
Hanc cruciat laxæ ruga relicta togæ.
Non satis à medio redimicula vertice pendent ,
Gemma nec errantes colligit apta comas.
Aut nodo properans ancilla erravit in uno ,
Nec speculum justâ præbuit illa manu.
Poscit ut ora lavet , vel candida brachia tergat ?
Si tepet , accusat ; si calet unda , nocet.
Quàmlibet officio studeas , studeasque decoro ;
Nîl satis exactum , quodque probetur , erit.
Quid referam natos curis rivalibus ignes ,
Dum tuus alterius læsus amore dolet ?
Hoc est cur spreti coëant in cornua tauri ,
Cur sonipes viso calcitret acer equo.

Eilaes! wat kleene saek kan uw gemoed verstooren,
Een wolksken onverwacht laet donderslagen hooren.
Siet desen op de deur staen stampen met den voet,
Om dat den tragen knecht terstond niet open doet.
Uyt Gramschap een sottin uyt 't hoofd de haeiren haelde,
Om dat men haere borst geschrabt had met een naelde.
Het is seer moeielyk te kleeden eene maegt,
Die al te groote zorg voor haere schoonheit draegt.
Nu klaegt-se van den kam, dan van te harde stoelen,
Een haeirken uyt syn plaets veroorsaekt groot gevoelen.
Hangt 't hals-cieraet niet regt in 't midden wel gepast,
Of sluit den zyden knoop 't koifurke [77] niet wel vast,
Of heeft de Kamenier gemist in 't lint te snoeren,
Of staet den spiegel scheef; het huis is heel in roeren.
Is 't dat se water vraegt, en wasschen wilt [78] haer hand,
Is 't koud, sy kyft: is 't heet, sy roept: gy verken, 't brandt.
Al wat men doet of laet, daer sal iet onder schuilen,
Het is te kort, te lang; 't is kyven of 't is muilen. [79]
Den minnenyd baert twist. Wie hadd'et oit geseit,
Dat uyt de liefde zelf komt voort d'oneenigheit?
Als gy op eene maegt laet vallen uwe sinnen,
Daer komt een tweeden by, die tracht haer hert te winnen,
Soo hy haer meer behaegt, gy sendt hem eenen brief,
En roept hem in duwel [80], om 't vryen van een lief.
Jae, 't geen meer wonder is, de beesten ons getuigen,
Dat sy de vyandschap zelf uyt de liefde zuigen.
Men vindt niet een gedierd soo tam of wild van aert,
Dat in een liefde-stryd syn bloed en leven spaert.
De stieren om een koe in 't veld wel dapper stryden,
Het zand vliegt in de lucht, de hoorens in de zyden.
Twee hengsten moeten maer by eene merri staen,
Het komt op een gevecht, sy byten en sy slaen.

Hæc Lybicos eadem stimulat vindicta leones.
Res est, crede mihi, plena furoris amor.
Respice solventes Tyrio de litore Teucros,
Feminaque insani testis amoris erit.
Arserat Ænea miserabilis hospite Dido:
Callidus hanc Paphio læserat igne puer.
Illa quidem regni sceptrum dotale paterni
Obtulit, infidæ dona superba moræ.
Illa etiam infestas ratibus causata procellas,
Differri timidum sæpè rogavit iter.
Aut non ventus erat velis satis aptus ituris,
Aut cava laxatæ texta novanda ratis.
Et quæcumque animum poterant mollire fugacem
Addidit, inconstans si remaneret amor.
Scilicet ardentem Lavinia perculit uxor,
Et prælata suo nupta Latina toro.
Nox erat: urgetur monitu properare Deorum;
Ille jubet demptâ pandere vela morâ.
Sensit amans Dido (quis enim sat fallat amantem?)
Sensit, et ardores non tulit ægra suos.
Ergo ubi curvatis albescere jam freta velis
Conspicit, instantis tristia signa fugæ:

De liefd' ontsteekt het bloed van leeuwen en leeuwinnen,
Geen saek soo vol gevaer (gelooft my) als het minnen.
Als door het Gricks bedrog [81] heel Troien stont in brand,
En als 't verwonnen volk socht naer een ander land,
Quam de verstroide vloot t' Afriken aengedreven.
Hier sal het minne-vier aen ons een treurspel geven.
Æneas [82] slaet syn oog op Didons [83] soet gesigt,
Terstont was sy gequetst door desen minne-schicht.
Tot tecken van haer trouw gaet sy haer schatten toonen,
Sy offert hem het Ryk, wilt hy daer blyven woonen.
Sy stelt hem voor 't gevaer van weer en wind, en zee,
En houdt, soo lang sy kan, Æneas op de ree.
Of daer en was geen wind bequaem om af te vaeren,
Of 't schip moest zyn vermaekt tot vrydom [84] van de baeren.
En alles wat 'er kost verzachten syn gemoed,
Stelt sy met traenen voor. Siet wat de liefde doet.
Maer een Lavinia [85] in d'Italiaensche landen
Maekt hem voor 't fleyen doof, en doet syn hert meer branden.
'T was nacht. De Goden hem gebieden weg te gaen.
Hy stil syn ankers op, en laet geen trommel slaen.
Hy maekt de vloot gereed, en wilde sonder toeven
Soo schielyk henen gaen, om haer niet te bedroeven.
Soo nu de son verscheen, de schepen staeken af,
Als den Troiaenschen held het eerste teeken gaf.
Maer sy wordt dit gewaer (wie sal, die mint, bedriegen?) [86]
Sy klimt een toren op, en siet de wimpels vliegen.
Sy siet hem staen aen boord, de zeilen opgeligt.
Wat wonde gaf in 't hert van Dido dit gesigt!
Sy wist wat teckens sy van liefd' hem hadd' gegeven,
Hoe sy hem en syn volk behouden hadd' het leven,
Toen hy op haere kust als eenen balling quam.
Dit spyt woelt in haer ziel, en stelt haer heel in vlam.

Quò fugis? exclamat, scopulis crudelior ipsis!
Hùc oculos saltem perfide verte tuos.
Dixit, et insanum gladio finivit amorem.
Concidit ipsa suas sanguine sparsa manus.
Scilicet ultor Amor, si quando resistitur illi,
Fulmina de facibus vibrat acuta suis.
Quæ fuit eversæ ratio, nisi femina, Troiæ?
Grajus ut Iliacas perdidit ignis opes.
Quod nisi Priamides Helenen rapuisset adulter,
Nulla salo vindex classis itura fuit.
Qui rapuit captam Briseïda primus Achilles,
Alterius doluit rursùs amore rapi.
Distulit in decimum vindex furor Ilion annum.
Tantum in amante odium, flammaque læsa valet.
Nec minùs ambitio tristes movet atra procellas:
Hæc inimicitiæ semina lata jacit.
Regibus hæc Reges committit, et arma ministrat:
Arsuras bellis subjicit illa faces.
Ambitio Actiacæ signum fatale ruinæ
Concinit: Iöniæ quod meministis aquæ.
Viveret intacti felix Regina Canopi,
Anguibus haud victas implicitura manus.
Viveret, augustæ si non capitolia Romæ
Sperasset remis vincere posse suis.
Illa quidem Latiaŝ animo jam ceperat arces,
Classe potens, profugi viribus aucta ducis.
Victor at Augustus fugientia vela secutus,
Femineas Nilo compulit ire rates.

Sy roept: ô gy barbaer! [87] eer gy waert uyt myn handen,
Hadd' ik u, en uw kind verscheurt met myne tanden,
'T was uw verdiende straf. Siet hier langs, siet my aen,
Het sweerd dat gy hier laet, sal my door 't herte gaen.
Hier op geeft sy den steek, en sterft. Wilt hier bemerken
Wat de bedrogen min uyt rascrny kan werken.
Wanneer de liefde wordt verandert in den haet,
In wreedheit haer noch beer, noch leeuw te boven gaet.
ô Kleenen Cupido, [88] gy komt soet aen gevlogen,
Maer dikwils groot fenyn wordt uyt uw pyl gezogen.
Waerom is Troien heel tot op den grond verbrandt?
'T en zy om eene vrouw gerooft uyt Griekenland.
En waer de schoon Heleen [89] van Paris niet genomen,
De wraakvlôot en had noit voor Troien aengekomen.
Achilles [90] grooten held, die eerst Brisëis nam,
Wierd boos als sy daer naer in Konings handen quam.
Syn Gramschap hiel maer op naer tien verloope jaeren.
ô Wat een langen haet kan 't vier der liefde baeren!
D'eergierigheit en brengt geen minder rampen voort,
'T is tweedragt, haet en nyd, al wat men van haer hoort.
Sy hitst aen tegen een en Koningen en Landen,
Sy deelt de wapens uyt, doet d'oorlogs-fakkels branden.
Sy stak eerst de trompet door heel Egyptenland,
En dreef naer Roomen toe een vloote wel bemant.
Cleopatra, [91] gy hadt gelukkig konnen leven,
Noch uw verwonnen hand aen adders moeten geven,
Had d'eerzucht (schadig vier) niet met geweld getracht
Het Italiaensche land te brengen in uw magt.
G'hadt reets in uw gemoed veel steden ingenomen,
En meende met triomph te Roomen in te komen.
Maer soo Augustus had geslagen uwe vloot,
Hy jaegt uw vlugtig schip tot in de Nilus schoot.

Victa furit, mauroque perit Regina veneno :
Has mùlier pœnas ambitionis habet.
Ipsa etiam immites injuria suscitat iras.
Læsus honor tanti prima favilla mali.
Sæpè aliquis ferrumque libens tolerabit et ignes,
Corporis et poterit parte carere sui :
Nec cadet adversis animi constantia rebus,
Mitiaque in medio verba dolore dabit.
Idem si læsæ subeat discrimina famæ :
Anguibus asperior, quos rota tangit, erit.
Hæc est Scylla vorax, hæc irrequieta Charybdis,
Naufragii tabulas hæc habet unda tui.
Quàmlibet hæc firmas fregerunt saxa carinas.
Semper ab hac animus vulnera parte tulit.
Utque animi variant, ita non feriuntur eodem.
Dissimilis plebem causa movere solet.
Ecce piger loris baculoque feritur asellus,
Verberibusque latus, tergoraque icta sonant.
At sonipes visam virgæ salit acer ad umbram,
Et faciles motus nobilis ardor habet.
Dissimulent alii, generosos verba lacessunt.
His salis obliqui syllaba fulmen erit.
Infelix animis sedet hinc discordia læsis :
Pax abit, extremo vix reditura die.
Dohec aves silvæ, maturas messis aristas,
Oceanus conchas, Hybla fovebit apes :
Dum Parthi pharetrâ pugnabunt, classe Britanni,
Dum Batavus patriis retia merget aquis :

Gy wilt uyt raserny door slange-beten sterven.
Eilaes ! hoe menig ryk komt d'eerzucht te bederven !
'T verwyt ontstelt niet min een hoog en trots gemoed,
Dit is van grooten brand een genster in uw bloed.
Seer dikwils sult gy 't stael en 't vier verduldig lyden,
En laeten eenig lit met groote pyn doorsnyden,
En schoon den tegenspoed u afneemt all' uw goed,
Niet spreken een quaed woord, en blyven even soet;
Maer soo men raekt uw eer met u iet te verwyten,
Uw tonge sal terstont gelyk een adder byten.
Dit is Charybdis-stroom [92] die rond-draeit menig schip,
Tot dat 't gestooten wordt, en bryselt aen de klip.
Al heeft dees diepe kolk veel zeilen ingezogen,
D'exempels baeten niet, gy wordt hier ook bedrogen.
'T verwyt verschilt nogtans naer ieder eens gemoed,
Dit quetst den Edelman, en dat 't gemeene bloed.
Als gy den esel praemt [93] om swaeren last te dragen,
Hy sal niet gauwer gaen, hy stoort sich in geen slagen.
Maer als een moedig peerd geleidt wordt uyt den stal,
'T sal springen soo 't van ver de sweep maer hooren sal.
Verwyt al wat gy wilt, 't sal van een boer afbotten, [94]
Schoon g'hem met d'ooren trekt, hy neem'et aen voor spotten.
En of g'hem met een wis [95] voor syne schenen slaet,
Het is vergeten werk eer dat hy slaepen gaet.
De woorden zyn genoeg om d'Edelliên te stooren,
Een steekske van bezyds is donder in hun ooren.
Den tweedragt kruipt diep in, en nestelt in de gal,
De vriendschap neemt de vlugt, die zelden keeren sal.
Soo lang als in de mey de vogels sullen zingen,
En dat den snoek uyt vrees den witvis [96] sal doen springen,
Soo lang den Parth in 't veld met pyl en boog sal staen,
Soo lang den Zeeuw met net en haek in zee sal gaen,

Semper inextinctas injuria nutriet iras.
Hæc et amicorum funere trita via est ;
Hinc triviis crux multa stetit, cædesque loquuntur
Marmora, funestis sanguinolenta notis.
Obruor incepto, nec habet mea cymba regressum,
Et patet in cursus area lata meos.
Aptiùs æstivo spirantibus aëre ventis,
Populeæ numerum coner inire comæ :
Aut referam citiùs quot apricis collibus herbæ,
Quot rutilent toto sidera clara polo :
Quàm quot sæva modis subit in præcordia pestis,
Quosque nocens stimulos vita furoris alit.
Paci fastus obest, irasque superbia magnas
Excitat : exemplum non leve Cyrus erit.
Mœnia cincturus motis Babylonia castris
Iverat, et regni liquerat arva sui.
Et poterat locus ille capi, quia nuda vacabant
Mœnia præsidio, plenaque pacis erant.
Amnis iter prohibet (Gynden dixêre priores)
Fonte celer largo, vorticibusque frequens.
Pontibus injectis longa est mora : nare per undas
Imperat : hi fluctus Rege jubente secant.
Lactis erant similes niveâ cervice jugales,
Et soliti currum ducere Regis equi.
Abripit ex illis aliquem violentior amnis ;
Mergitur hic præceps, vorticibusque perit.
O ! quantum armatus valuit furor ! urbe relicta
Sæviit in surdas ultor inanis aquas.

Sal laster en verwyt een stil gemoed ontsteken,
Jae sal het vriende-bloed doen uyt de wonde leken.
De kruyssen op de baen [97] staen tot getuigenis
Van het moordadig feit dat daer bedreven is.
Dit werk en vindt geen eind. Ik mogt de moeit wel spaeren,
Want al wat Gramschap baert wie zal'et ons verklaeren?
Eer sal ik rekenen de druppels in den stroom,
En, als 't een luttel waeit, de bladers op den boom
Eer sal ik rekenen het gras der vette weiden,
De sterren in den nacht, en die wel onderscheiden,
Als dat ik seggen sal hoe menig oorsaek heeft
Dees pest, die door het bloed van alle menschen sweeft.
Een Prins is ligt gestoort, verwaent [98] en hoog verheven.
Hier van zal Cyrus [99] ons een klaer exempel geven.
Hy trok op Babel aen met al syn leger-kracht,
Om die vermaerde plaets te brengen in syn magt.
De stad was slecht voorsien van graen en oorlog schaeren,
Sy had den tyd versuimt om eetwaer te vergaeren.
Hy komt voor een rivier: diep water, hoogen kant,
Die door haer dweerschen vloed draeit putten in het zand.
Den tyd scheen hun te lang om bruggen te gaen maken,
Sy trachten door den stroom met swemmen te geraken.
Ses peerden wit als sneeuw gevoedt in Konings stal
Doet Cyrus gaen voor uyt, en springen van de wal.
Het water in syn draei trekt een, en doet'et sinken.
Den Koning heel gestoort, siet dit schoon peerd verdrinken.
De Gramschap maekt hem dol, hy vloekt op 't vlugtig nat,
En valt het water aen, hy peist [100] niet op de stad.
Terstond geeft hy bevel de dyken te doorbreken.
Den vloed verliest syn bed, en loopt langs nieuwe beken.
Den grond is droog geleit, syn Gramschap is voldaen,
Het leger kan te voet door de valleie gaen.

Regis ad imperium ripæ finduntur, et undis
Deficiens, siccum præbuit amnis iter.
Barbarus exultat, vindictaque gratior illi,
Imperium captæ quàm Babylonis erat.
Cyre quid immeritos rabiem convertis in amnes?
Sensus abest illis, iraque vana tua est.
Æquum erat irasci populis hostique merenti.
Tu victor: pœnas ille daturus erat.
Nunc tibi neglecti periit fortuna triumphi.
Exitus hic cæcis mentibus esse solet.
At repetamus iter; nocituri cuncta furoris
Semina, propositum pandere suadet opus.
Dissimulare nefas: vitium commune revelo.
Accipe, habet sensus candida musa meos.
Plus æquo sibi quisque placet, plus arrogat æquo:
Dotibus et nostris turba superba sumus.
Ut celer à Belgis nigros porteris ad Indos,
Terra suos mores barbara quæque probat.
Quisque lubens audit propriæ præconia famæ,
Rarus in alterius laude disertus erit.
Sive cupis stultum, sive hoc puerile vocari,
Nescio quo cunctos res juvat ista modo.
Laude (quod est mirum) ratione carentia ducas.
Quis putet hoc ipsas edidicisse feras!
Laudatæ modulantur aves, Junonius ales
Attollit pennas ad bona verba suas.
Laude jubæ tolluntur equis, laudataque discit
Vocibus humanis garrula pica loqui.

Maer, Cyre, waerom valt uw Gramschap op de stroomen?
Sy en gevoelen 't niet, s'en weten van geen schroomen.
Veel beter was 't geweest te rukken voor de stad,
Hadt gy u maer gespoeit, gy hadt s'al lang gehadt.
Nu is de kans voorby. In Babel is gekomen
En manschap en geweer; 't en kan niet zyn genomen.
Dit pleegt te zyn de vrucht van een verblindt gemoed.
Een grammen sot sich zelf de meeste schade doet.
Nog is'er meer dat stoort. Ik wil veropenbaeren
Een algemeene quael: myn pen sal niemant spaeren.
Gaet d'heele wereld door, gy siet hoe ieder een
Wilt meer zyn als hy is, al zyn syn gaeven kleen.
Al schynt dit sottespel of kinder-zucht te wesen,
Het zy al wat'et wil, nog moet men zyn gepresen.
'T onredelyk gediert wordt zelf door lof geleidt,
Sy voelen vleiery: wie had dit oit geseit?
De pauw spreit haeren steert rond uyt, de vogels zingen
Soo gy die maer en streelt. Zyn dat niet wonder dingen?
Het peerd regt syne maen, en d'exter (slim gebras) [101]
Leert spreken onse tael, al of 't een kindje was.
Maer dien verwaenden drift is grooter in de menschen,
Hoe gy die pryst of niet, 't en gaet noit naer hun wenschen.
Een grooten babbelaer sich voor Ulysses [102] stelt,
D'een roemt op synen staet, en d'ander op syn geld,
Dees op den Edeldom. [103] Maer (soo men 't mag verklaeren)
Syn degen riekt naer 't geld meer als naer d'oude jaeren.
Dit onder ons geseit, al gaet myn Heer soo prat, [104]
Syn vader is geweest een Koopman van dees stad.
Den krygsman toont sich stout, al is de vrees van binnen,
Als g'hem maer roemen hoort, hy sou'et al verwinnen.
Siet desen armen gast, al slaeft hy dag en nacht
Om 't winnen van den kost, wilt ook al zyn geacht.

Altiùs humanas percellit gloria mentes,
Nec tumidus metas ardor honoris habet.
Ille cupit doctus, cupit hic formosus haberi,
Huic sua nobilitas, sit licet empta, placet.
Hic rudis eloquio, se judice, vincit Ulyssem;
Divitis hic titulo, Consulis ille tumet.
Ille fugax miles, cinctus tamen ense superbit,
Et sua (quis credat?) cornua pauper habet.
Cumque sit è trivio natus, se fascibus aptum
Credit, et excelsum tollit ad astra caput.
Luce sacrâ, soleâ tundit crepitante plateas,
Pellibus ornatas induiturque manus.
Aspicit insanos ridens vicinia fastus.
Ut graditur, natum Consulis ire putes.
Omnibus aspirat studium natura placendi:
Infimus ut quisque est, maximus esse cupit.
Hoc est cur minimam vocis movearis ad umbram,
Irritat flammas ista favilla tuas.
Experiare licet, te teste fatebere culpam,
Teque reum noti criminis intùs ages.
Sæpè etiam ambiguo nocuit vox edita sensu,
Et malus interpres, pejor et hostis eras.
Quid facis imprudens? quid sensu verba sinistro
Accipis, in luctus ingeniose tuos?
Falleris: hic verbo te lædere noluit isto.
Tu tibi, quod non est, fingis inepte scelus.
Sic vaga nocturnus properans per rura viator,
Quam peteret ferro territus, umbra fuit.

Des Sondags op de straet hoort men syn schoenen kraken,
Het hertevel [105] aen d'hand, de broek is van scharlaken. [106]
De kousen zyn gerolt, den hoed staet op een haeir, [107]
Al of't den oudsten soon van eenen Schepen waer.
'T is wonder hoe den mensch aen ieder wilt behagen,
En hoe den minsten sich wilt voor den meesten dragen.
Al is het werk verbrodt [108], het moet gepresen zyn,
Hy preutelt [109], giet gy hem wat water by den wyn. [110]
Soo gy in uw gemoed hier niet wilt tegen stryden,
Gy sult, maer ondersoek, uw eygen schuld belyden.
Al is'et uwen vriend die u veel eer bewyst,
De vriendschap krygt een krak, soo hy u eens mispryst.
De keteling [111] van lof is u als ingeboren,
Geeft m'u den honing niet, gy hebt den smaek verloren.
Een ander soo hy hoort een woord met dobbel sin,
Zuigt het fenyn daer uyt, en doet gelyk de spin.
Dit woord kan zyn in 't goed, waerom in 't quaed genomen?
Ei vriend, dat u hier quelt, zyn maer uw eyge droomen.
Gy neem'et qualyk op, want niemant u en raekt,
Gy maekt een donderslag van eene noot die kraekt.
Gy trekt den degen uyt, als eenen die by nachten
Steekt naer de schaduwe die hy siet in de grachten.
Gy doet gelyk een mensch die 's nachts van geesten droomt.
Het spook kruipt hem op 't lyf, hy sweet, hy roept, hy schroomt.
Waer is d'eenvoudigheit die d'eerste menschen toonden,
Als groote Goden zelf in slechte hutten woonden?
Men brak de vriendschap niet op dien gerusten tyd,
Men vreesde niet het vier van oorlog, haet, of nyd. [112]
Het was een volle peis, geen saek de Gramschap wekte,
Noch van een dobbel sin het quaed alsdan ontdekte.
Ontviel'er eenig woord, men nam daer op geen acht,
Het was een groot misdaed te hebben sulk gedacht.

Nocte fatigatos sic anxius occupat horror,
Somnus et hostiles fingit adesse manus.
O ! ubi simplicitas antiqui candida mundi ?
Dum colerent humiles Numina prona casas.
Illo non aliquis caros lædebat amicos
Tempore, non belli noxia cura fuit.
Pax erat, et nullæ quas fastus parturit iræ,
Nullus ab ambiguis vocibus error erat.
Ancipitesque soni rigido censore carebant.
Grande nefas : tectos velle putare dolos.
Nunc superis terrâ per crimina nostra fugatis,
Alter in alterius vocibus ultor adest.
Nec pudet à veris alienos fingere sensus,
Nec pudet arbitrio quæque notare suo.
Scilicet in pejus declinat serior ætas.
Gensque parum simplex, nec sine fraude sumus.
Fama quoque, et facti veniens temerarius index
Obfuit, et menti vulnera cæca dedit.
Dispereat ! linguâ quicumque nocere susurrâ
Sustinet, et medios dissipet aura sonos !
Nec tamen inquiris, veri si criminis index
Venerit : arbitrium prævolat ira tuum.
Nuntiet ut falsum, rumore movebere falso.
Dî faciant, lentè credulus esse velis !
Quæritis Hippolytum Theseus cur limine pulsum
Perdiderit ? facti causa noverca fuit.
Illa quidem falsum narraverat improba crimen :
Devovet hunc furiis non minùs ille suis,

Naer dat de Goden ons verlieten om de sonden,
Heeft d'een in d'anders woord veel bitterheit gevonden.
Wie is'er nu beschaemt te nemen 't quaed voor 't goed?
Als den onnooselen u sonder schuld misdoet.
Voorwaer de wereld wordt van eeuw tot eeuwe booser, [113]
Ik swyg van groote liên, de kinders zelfs zyn looser.
Nog meer. D'oorblasery [114] verbittert het gemoed,
'T is dees die in ons hert een diepe wonde voedt.
Wierd hy toch sprakeloos! die u komt overdragen
Het geen men van u segt, en dat nog sonder vraegen.
Hy segt: g'en kent hem niet; het is een groote vlug, [115]
Hy vleit u, zy d'er by: hy scheldt u achter rug.
Gelooft die klapper niet, wilt gy niet zyn bedrogen,
Doet eerst goed ondersoek, dit dient wel overwogen.
Maer siet, g'en vraegt niet eens of 't waer is, ofte niet,
Uw Gramschap vliegt te ras: 't is altyd soo geschiedt.
Al is'et seker vals, het sal u even stooren.
Godt geef dat gy wel traeg dit met geloof kost hooren!
En hadde Theseus [116] niet syn vrouw soo haest gelooft,
Den vader had syn soon van 't leven niet berooft.
Sy was een dertel wyf, genegen tot het mallen, [117]
Den schoon-soon stont haer aen, sy was op hem vervallen
Ook tegen echtverbond. Sy bidt, sy streelt, sy vleit,
En doet een harden [118] togt op syne reinigheit.
Maer soo den jongman haer noch sien, noch wilde spreken,
(Hoort hoe de wraeke kan een vrouwen-hert ontsteken)
Heeft sy haer eige schuld, door een rampzalig feit,
Op den onnooselen Hippolytus geleit.
ô Theseu, hadt gy niet soo ligt geloof gegeven
Eer 't al was ondersocht; 't onnoosel bloed sou leven.
Om 't liegen van een vrouw hebt gy vermaledydt [119]
Ten onregt uwen soon met menig valsch verwyt.

Phædra quid exultas, odioque extinguis amorem ?
Gloria privigno parcere major erat.
Tu quoque debueras non tam citò credere Theseu :
Innocuus patriis non raperetur equis.

Cur Cephalum Procris vetiti damnavit amoris ?
Auribus infelix credidit ipsa suis.
Dum furit et crimen properat visura mariti,
Vanus, et (heu !)serò cognitus error erat.

Quid moror exemplis ? nimium studiosa sinistri,
Et nimis in pejus credula turba sumus.
Suspicio quoque sæpè nocet : si tangeris illâ,
Lædit, et in tacito pectore vulnus alit.
Sive aliquis fixo spectat tua lumina vultu ;
Ureris, et fixus crimina vultus habet.

Hippolytus die vlugt langs 't strand met synen wagen,
Hy kost de Gramschap van syn vader niet verdragen.
Een monster uyt de zee komt schielyk op hem aen,
De peerden springen dweers, en loopen uyt de baen.
Al trekt hy met den toom, hy kan-se niet bedwingen,
Hy valt den wagen af, en hapert [120] in de stringen.
De doorens scheuren hem en openen den buik,
En al het ingewand blyft hangen aen den struik.
Soo moest den soon, die noit iet quaeds en had bedreven,
Syns vaders ligt geloof bekoopen met syn leven.
Soo lang het sterre-licht in 't firmament sal staen,
Sal door d'oorblasery de liefd' in haet vergaen.
Aen Procris [121] was geseit dat haeren man in 't jagen
By eene bosch-godin ging soeken syn behagen.
Al was 't bedriegery, al was 't een valsche maer,
Sy klaegde van syn trouw, en maekte groot misbaer. [122]
Sy, om het feit te sien, gaet in het woud sich stoppen,
En soo den jager komt, begint haer hert te kloppen.
Sy regt haer soetjens op, en kykt nu hier, nu daer,
Sy siet haer man alleen, en wordt geen Nymph gewaer.
Den jager hoort daer iet, hy siet de bladers roeren,
Hy had niet een gedacht dat Procris daer quam loeren.
Hy meende 't was een ree, en schiet den pyl daer na,
Sy hadd' hem in de borst, en sag 't bedrog te spa.
Dit komt van ligt geloof, en van oorblaseryen,
Die naer my hooren wilt, sal dees twee pesten myen.
Wat blyv' ik hier soo lang? zeilt schipke, zeilt maer aen,
'T vermaen en helpt hier niet, 't en sal noit anders gaen.
'T quaed achterdenken [123] stoort ook dikwils onse sinnen,
Al toont men 't buiten niet, den kanker groeit van binnen.
Soo iemant onbekent u wat te lang besiet,
Het schynt hy wilt u quaed, gy en betrouwt hem niet.

Sive quis è turba populo plaudente cachinnat ;
Judicio risus te petit ille tuo.
Non venit ad cœnam conviva vocatus eamdem ?
Causa latet : sed te judice fastus erit.
Huic brevis est sermo ? properata silentia culpas.
Nempe aliquid quod te celat amicus habet.
Ille morâ peccat, lentusque salutat euntem.
Tussiit hic : tussis sed tibi ficta venit.
Semper ab alterius factis, sint integra quamvis,
Materiam culpæ suspiciosus habet.
Quò non fraus penetrat ? verbo non læderis ullo ?
Languidus, et socio judice, lentus eris.
Ille tuos dictis animos stimulabit amaris,
Ille dabit cineri sulphura viva tuo.
Arguet et timidum, cita ni vindicta sequatur,
Et cupiet famæ te meminisse tuæ.
Turpis adulator ! quid densis vimina silvis,
Aut quid Carpathiis fluctibus addis aquas ?
Parce animum blandis scelerate lacessere verbis.
Ut nihil adjicias, sponte disertus erit.
Non eget impulsu, nimiùm quoque prona furoris
Semita, sed frenis impedienda fuit.
Altera, sed levior, rixas tibi causa minores
Morum disparitas, ingeniique parit.
Inter tot comites poterit tibi quilibet alter
Quidlibet, offensâ non prohibente, loqui.
Hic tibi dissimilis fato et natalibus horis,
Dicat idem : versa fronte severus eris.

Of gaet gy langs de straet, en lacht een van de menschen,
Gy meent, hy lacht met u, en geeft hem duisend wenschen.
En komt hy niet te gast die gy ter tafel noodt?
Uw achterdenken segt : den jonker [124] is te groot.
'T geselschap, soo gy komt, schynt syn propoost [125] te breken,
Terstont is uw gepeis : 't is van my dat-se spreken.
Ontmoet gy iemant, die u niet ten vollen groet,
'T is uyt afgunstigheit, uyt haet dat hy dit doet.
Jae doet een ander wel, nog kond'et niet verdragen.
Uw muisenesten [126], vriend, doen alles u mishagen.
Siet nu d'opstookery. Blyft gy al even soet
In 't lyden van het leet dat u een ander doet,
Gy wordt te spot gestelt, men sal met u gaen gekken,
En met het solfer uyt uw asschen 't vier gaen trekken,
En seggen : lydt gy sulks? ei! peist wie dat gy zyt,
'T en zy gy wraeke neemt, gy raekt uw eere quyt.
Wat doet gy boose tong? de Gramschap sonder tergen
Loopt voort als eenen bol gerolt van hooge bergen.
Wat draegt gy 't hout naer 't bosch, en naer de duinen 't zand,
En 't water naer de zee, en d'oly naer den brand?
Wie sal d'ophitsery met koelen moed verdragen?
'T zyn spooren in de zy, 't zyn peerden voor den wagen.
Gy daegt hem tot 't gevecht den degen in de hand,
Gy geeft, of krygt den steek. Den dooden valt in 't zand.
Daer is een minder saek, die ik nu gaen vertellen;
Gy sult verwondert staen, dat iemant dees kan quellen.
Al is de reden kleen, daerom en laetse niet
Te roeren uwe gal. Hoort hoe dit werk geschiedt.
Dien segt al wat hy wil, g'en sult u geensins stooren,
Dat desen 't zelve segt, van hem wilt gy 't niet hooren.
Wat reden is hier van? Waer is het touwtje vast?
Het is dat syn planeet [127] niet wel op d'uwen past.

Dic mihi quid causæ ? nescis. Hoc scilicet unum est :
Non satis ingenio convenit ille meo.
Sic mala natales faciunt divortia stellæ,
Hostis et in cunis nascitur ille suis.
Hoc quoque pacatos non rarò suscitat ignes,
Judicio numquam cedere velle tuo.
Cum semel immotam subiit sententia mentem,
Permanet, atque animo fixa tenaxque sedet.
Si quis in adversum victor rationibus urget,
Displicet ; audacem te mala causa facit.
Sæpè furens aliquis causâ deceptus inani,
Substitit, erroris conscius ipse sui :
Pergit, ut errorem celet : pudor ipse furentem
Incitat, et culpæ pœnituisse piget.
Adde quod et curæ, nisi si modereris et illas,
Difficilem faciunt, perpetuusque labor.
Præcipuè cum fervet opus, rebusque laborat
Mens intenta sagax ingeniumque vigil.
Tunc neque commotæ sonitum tolerare fenestræ,
Nec potis es vocem, si qua loquentis erit.
Nec moderata dabis responsa rogantibus, et te
Risus secreta lædet ab usquè domo.
Quin etiam eventûs spes irrequiëta secundi,
Successuque carens, causa furoris erit.
Fortè feret gladium, jussus dare pallia servus,
Officio præiens ultima verba suo.
Tardiùs aut domini peragens mandata moratur,
Aut responsa celer, non tamen apta refert.

Al spreekt hy u soet aen, hy doet al moeit verloren,
Het schynt hy in de wieg uw vyand is geboren.
Gy segt dat uw gemoed is effen, 't syn gebult,
'T verschil komt van de lucht, de sterren zyn de schuld.
Nog zynder die terstont hun oordeel willen stryken,
En om geen tegenspraek van hun gevoelen wyken.
Sy volgen hunnen kop, en houden alles staen,
En willen overal zyn 't katje van de baen. [128]
Al vat m'hun by de neus, s'en hooren naer geen reden,
Doen buigen hun verstand, 't is den kassysteen [129] kneden.
En praemtge wat te veel, de gal naer d'herssens schiet,
Sy seggen heel gestoort, gy en verstaet'et niet.
Wat is hier best gedaen? Die stieren moet men myden.
Verwint hun duisendmael, sy sullen blyven stryden.
Mydt ook te groote zorg, mydt studie sonder maet,
Men geeft ligt eenen snauw [130] als 't hoofd gespannen staet,
Besonder als 't verstand gepraemt wordt om te waken,
Aendachtig en verwert in veel en swaere saeken.
Alsdan en kont gy niet verdragen 't minst gerucht,
De kinders rasen wat: sy moeten op de vlugt.
Of waeit'er, daer gy zit, een deur of venster open,
Of komt'er maer een vlieg op uwe neus gekropen,
Of valt'er uyt de pen een kladd' op het papier,
De korselheit berst uyt, de oogen zyn vol vier.
Vraegt iemant iet? Gy sult een spytig antwoord geven,
Noch vrouw, noch vriend is vry, het moet al voor u beven.
Ook somtyds maekt u gram de plompheit van een knecht,
Die door syn haestigheit en vat niet wat gy segt.
Gy vraegt naer uwen hoed, hy loopt den mantel haelen.
Dat hy maer aen en komt, hy sal het wel betaelen.
Siet daer den botterik [131]: wie heeft u dat gevraegt?
Gy noemt hem plompen boer, en uyt uw oogen jaegt.

Impatiens subit ira animum, procul ire jubetur
Ociùs à vultu rusticus ille tuo.

Quid ? quod inops victus vacuæque incommodat mensæ
Irritant animos, impatiensque sitis :
Nudaque paupertas sociis comitata querelis,
Cum fert angusto tempore nullus opem.

Quid valeat furibunda sitis, laticesque negati,
Exitio didicit rustica turba suo.
Venerat in Lyciæ campos Latona feraces,
Inque sinu natos, dulce ferebat onus.
Fessaque jam dudum longarum errore viarum,
Optabat miseram fonte levare sitim.
Aspicit ex imis lucentem vallibus undam,
Inque paludosæ margine sedit aquæ.
Forsitan agrestes illic fruticosa legebant
Vimina, sublimem sole tenente viam,
Utque genu flexit latices haustura bibendos,
Obstat, et hauriri rustica turba vetat.
Indignata Dea est : tamen exorare vetantes
Sustinet, et veniam supplice voce rogat.
Munus ait commune peto. Non membra lavare
Venimus : unda levet quantulacumque sitim.

Den knecht die staet en siet met synen mond vol tanden,
En gaet al soetjens weg, eer hy krygt van uw handen.
Is 't wel de pyne weerd? Voorwaer het is een schand,
Dat gy u dus ontstelt om soo een misverstand.
Syn ouders hebben hem niet meer beleid gegeven,
Men kan uyt groven draet geen fyne lakens weven.
Uyt honger en uyt dorst spruit ook de korselheit,
Den nood dient niet altyd tot onse zaligheit.
Siet, desen bedelaer begint eerst soet te vraegen,
Maer soo g'hem niet en geeft, hy wenscht u duisend plagen.
Wat grooten dorst kan doen en het geweigert nat,
Heeft (soo de fabel leert) het boerevolk gevat.
Latona [132] was in 't land van Lycien gekomen,
En hadd' in haeren schoot haer kinders opgenomen.
Vermoeit van langen tyd door d'heete son te gaen,
Wenscht dat sy haeren dorst met water kost verslaen.
Sy siet omleeg een poel in de valleie blinken,
En daelt tot aen den boord om daer wat uyt te drinken.
De son was op het hoogst, de boeren sneden 't riet,
En al het bies-gewas dat m'in de vyvers siet.
Soo sy nu drinken sou (wie sag sulks oit geschieden?)
De boeren springen toe, en willen 't haer verbieden.
Sy spreekt seer vriendelyk, al was sy wat gestoort,
En bidt dat stout gespuis [133], dat het naer reden hoort.
De boeren zyn wat stil, en blyven haer bekyken,
Sy hoopt dat hun gemoed sal voor de reden wyken.
Al was sy een Godin van groote achtbaerheit,
Sy boogde [134] haer wat neêr, en sprak met soetigheit:
Het water is gemeen, men moet het niet betaelen,
Het staet een ieder vry het hier te komen haelen. [135]
Ik wil myn voeten niet gaen wasschen aen de kant,
Maer laven mynen dorst, en drinken uyt myn hand.

Vos ego per parvos qui tendunt brachia natos,
Uberaque assiduo sicca calore rogo.
Dixerat: irrident, Divamque paludibus arcent,
Et pedibus limum stagnaque pura movent.
Ira siti mota est: et quæ mihi stagna negatis,
Incolite, et mediis vivite dixit aquis.
Turpiaque in virides transformat corpora ranas:
Ora paludoso gurgite rauca sonant.
Vincitur ipsa siti patientia læsa Dearum:
Tu tua plus superis pectora posse putas?

Nec minùs irritant jejunia longa furorem,
Et faciles iras venter inanis habet.
Longa fames sævire lupos et luce vagari
Cogit, et audaces præda cupita facit.
Vidimus ire canes dominosque lacessere morsu,
Et rabidos totâ vulnera ferre domo.
Scilicet et fibras et inania viscera bilis
Permeat, et motu corda furente quatit.
Quid? quod avaritiæ sordes, nec honesta tuendæ
Cura domûs, paci mentis obesse solet.
Perdita res levis, et lapsæ jactura scutellæ
Angit, et in querulos concitat ora sonos.

Want door den langen weg, en door de sonnestraelen,
En door het stof vermoeit, kan qualyk aessem haelen.
Siet myn twee kinderkens, sy steken d'hand om hoog,
En kryten van den dorst, myn borsten zyn heel droog.
En was 't niet redelyk te hooren naer dees klagten?
Men sou in sulken nood een steenen hert verzachten.
Maer wat sy bidt, of smeekt, het grauw [136] blyft even quaed,
Hoe soeter dat sy spreekt, hoe meer het tegenstaet.
Sy lachen haer nog uyt (wat dunkt u van die boeren?)
En springen hier en daer, om slyk en grond te roeren.
Dan sei sy heel gestoort: gy, die my dit verbiedt,
Vervloekten boerenhoop leeft eeuwig in dit riet.
'K sal toonen wie ik ben, en sonder veel te toeven,
Sult gy de bitterheit van myne Gramschap proeven:
Op dat door uwe straf aen ieder zy bekent
Wat hy verdient, die d'eer van een Godinne schendt.
Sy gaet van dit gespuis straks groene vorssen maken,
Sy vlotten op de poel, en blaesen op hun kaeken.
En schoon sy onder gaen, nog quakken s'in den grond,
En trachten de Godin te schelden sonder mond. [137]
Is 't dat een dorre borst Latona heeft ontsteken,
De Gramschap in den dorst en sal ons niet ontbreken.
Den honger (harden nood) en roert niet min de gal,
De wolven op de sneeuw gaen rooven overal.
Sy haelen zelfs by dag (en laet u niet bedriegen)
De schaepen uyt den stal, en kinders uyt de wiegen.
Den honger brengt den hond tot volle raserny.
Syn beten zyn vergif: en gaet'er niet te by,
De Gramschap is den vrek gelyk als ingeboren,
Want om een kleen verlies heeft hy de rust verloren.
Daer valt een glas om ver, daer breekt een pot of pan,
De vrouw maekt haer van kant om 't tieren van den man.

Non aliter quàm si Parthus prædator avitas
Auferat, et raptas ignibus addat opes.
Credis et hoc? nummus digitis elapsus apertis,
Volvitur ex oculis, non sine bile, tuis.
Verre pavimentum, et laxis admitte fenestris
Lumina: palpantes decipit ille manus.
Intereà frustrà quærentem tædia lædunt,
Iraque de minimâ surgit acerba morâ.
Ille latet tenui rimæ celatus hiatu,
Angulus extremo continuitve sinu.
Non rarò et sceleri scelus est via. Sæpè nocentes
Urget, et in furias Æacus ultor agit.
Noxius Eumenidum stimulis agitatus Orestes,
Non poterat culpæ non memor esse suæ.
Illius ante oculos manes venêre cruenti,
Nigraque perpetuas attulit umbra minas.
Hinc terror, Furiæque, et mens excita tumultu,
Horrendisque brevis somnus imaginibus.
Penthea quis nescit, scelerati et fata Lycurgi?
Improbus est furiis notus uterque suis.
Singula quid referam? numerum sua copia vincit,
Semper et exhaustis ulteriora patent.
Nam neque frondosa glandes numerabis in Ida,
Atque oculos fallax vincet arena tuos:
Et tibi conanti causas censêre furoris,
Usquè fatigato quod superabit erit.
Præteriturus eram morosæ fata senectæ.
Quis nescit querulum carpere cuncta senem?

Hy raest al of hy sag syn schat in vyands handen ,
Of 't huys , dat hy bewoont , door 't blixem-vier verbranden.
Wat stoort niet ons gemoed ? een penning valt uyt d'hand ,
En rolt wat langs de vloer , en stopt sich in een kant.
Gy soekt nu hier , nu daer ; de vensters moeten open.
'T en baet niet ; hy is diep in eene spleet geslopen.
Het is als tovery , roept gy geheel beroert ,
Den drommel [138] heeft het geld met sich naer d'hel gevoert.
Een moord , soo s'is gedaen , berooft den mensch van sinnen ,
Den moorder , noit gerust , draegt eene hel van binnen.
Naer dat Orestes [139] had syn moeder zelf vermoordt ,
(Wat schroomelyker daed heeft iemant oit gehoort ?)
Hy sag de Furien [140] met swarte tortsen [141] sweven ,
Het scheen , den helschen hond [142] hem quam op 't lyf gedreven ,
Hy sag syn moeders geest , den moord-priem in haer hand ,
Die hy niet lang te voor haer hadd' in 't hert geplant.
Hy riep vol schrik by nacht , dat d'huisgenooten 't hoorden ,
Daer komt myn moeder aen , sy wilt my ook vermoorden. [143]
Ik gae Lycurgus [144] hier en Pentheüs [145] voorby ,
Sy braekten hunne ziel in volle raserny.
Myn voorwerp [146] is te woest. Wie sal toch alles tellen ,
Het geen pleegt ieder mensch door Gramschap te ontstellen ?
De vlokken , als het sneeuwt , veel eer ik tellen sou ,
De graentjens van den oogst , de druppels van den douw.
Hoe ik myn beste doe om alles te beschryven ,
Ik sie : 't is te vergeefs , daer sal nog over blyven.
Ik was den ouderdom byna voorby gegaen.
Wie weet niet dat Grampeer [147] niet ligt en is voldaen ?
Ik gev' u goeden raed. Knikt toe op al syn seggen ,
Maekt syn gevoelen 't uw , en wilt noit wederleggen.
Soo gy hem tegenstrydt , den grysaert wordt heel gram ,
Hy schudt syn kaelen kop , syn leste vonk vat vlam.

At tu, si sapies, quidquid narrare parabit,
Annue : judicio gaudeat ille tuo.
Arguis? extremos in flammam colliget ignes,
Concutiens canum voce tremente caput.
Quid tamen esse putem cur sit morosa senectus?
Anne quod infirmis mens ratioque labat?
An quod in effeto minuuntur corpore vires,
Morborumque senes triste fatigat onus?
Anne decêre putent canis censoribus uti,
Temporis et nostri de levitate queri?
Et meliore notâ describere sæcula lapsa,
Utque recens ætas deteriora ferat?
Quidquid id est, veniam querulæ concede senectæ,
Sic tibi canitiem Dî sine lite ferant!
Pars exacta novi, superest pars altera cursûs.
Hâc mea tantisper cymba moretur aquâ.

'T is soo gelyk men segt : den ouderdom herkindert, [148]
De herssens worden krank, en het verstand vermindert,
De reden met den tyd en krachten zyn vergaen,
Het gaet gelyk met 't licht in 't krimpen van de maen.
Daer by een droeven last van siekten die hem quellen,
Hy swymelt [149] maer by nacht, en kan al d'ueren tellen.
Nu heeft hy eenen hoest, dan vat hem 't flerecyn,
Dan smaekt hem 't eten niet : hy is noit sonder pyn.
Hy meent dat ieder een naer synen raed moet vraegen,
En dat het is syn regt van jonge liên te klagen.
Van den voorleden tyd spreekt hy met lof en eer.
De wereld gaet op 't eind, de jongheit deugt niet meer.
En past hier niet veel op, laet d'oude lieden klagen,
Als gy soo oud sult zyn, men sal u ook verdragen.
Dit is een deel van dry. 'T is tyd dat ik wat rust,
En bind myn schipke vast aen dese vremde kust.

LIBER II.

Damna Iræ.

HACTENÙS irarum stimulos causasque canebam.
Quos petiit portus salva carina tenet.
Majus iter superest. Ventis cita carbasa nautæ
Tollite: de Pindo fortior aura venit.
Dum favet, et vires faciunt, nec pectore Phœbus
Dexter abest; iræ damna dolenda canam.
Ordior à signis. Sunt et sua signa furori,
Nec caret indiciis ira propinqua suis.
Titan nube latens, repetitaque litora mergis,
Auditique procul murmura rauca maris,
Prædicunt trepidis ventura tonitrua nautis.
Intonat exiguâ certa procella morâ.

TWEEDEN BOEK.

Schade der Gramschap.

Al wat'er in ons bloed de Gramschap kan ontsteken,
En onder vrienden pleegt den soeten peis te breken,
Is nu genoeg betoont. Den goeden wind komt aen,
Spant schipper, spant het zeil, wy moeten zeewaerts gaen.
Ik moet nu al 't fenyn van dese quael beschryven,
Met al het slim [150] gevolg dat bortelt [151] uyt het kyven,
En doen als een Doctoor, die eerst den pols wel tast,
Om eene medecyn te geven, die wel past.
De Gramschap broedt veel quaed. Men kan de teekens merken,
Die plegen voor te gaen, eer sy begint te werken.
Als in het sonneschyn de meirkol [152] speelt op 't zand,
En als de grauwe meeuw komt vlugten naer het land,
En als de zee begint heel stillekens te beven,
En eene swarte wolk wordt voor de son gedreven,
En als men hoort van ver gedommel [153] in den vloed,
'T is teeken dat wel haest het onweêr volgen moet.
Terstont de zee swilt op, de son verliest haer straelen,
De baeren doen het schip nu klimmen, en nu daelen.
Een dikke duisternis verjaegt den hellen dag,
Den schipper roept, dat hy noit booser weêr en sag.
De wolken spouwen vier, men hoort de donderslagen,
De blixems slingeren door 't midden van de vlagen.
Den stierman kan het roer niet dwingen door den stroom,
Den wind scheurt in het bosch de takken van den boom.

Et sua tempestas animo est, rabiemque futuram
Mutato veniens indicat ore color.
Impatiensque oculi fulgor, fronsque aspera rugis,
Hirtaque cæsaries, instabilisque gradus:
Et tremulæ cum voce genæ, jactataque latè
Brachia, et in validos ora soluta sonos.
Omnibus his ardens animus conatibus iram
Nuntiat: his ducibus bella propinqua monet.
Ipsæ etiam dant signa feræ: neque calce minaci
Parcit arenosam lædere taurus humum.
Annosoque furens exercet cornua trunco,
Prælia mugitu sollicitatque truci.
Colla paludosis inflari vidimus hydris,
Et dare percusso sibila dira lacu.
Nec minùs antra feri terrent Hircana leones,
Unguibus aut fulvâ cum tumet ira jubâ.
Nonne vides ut fulmineis aper horridus instet
Dentibus, ut nigrâ lumina fronte rotet?
Usquè adeò in faciem prodit nescitque latere;
Adventûsque notas dat furor ipse sui.
Non tamen iratis facies erit omnibus una.
Palluit hic: illi vultus et ora rubent:
His clamosa venit rabies: his muta tremensque:
Hæc vaga et instabilis forma coloris erit.
Non magis apparet variata coloribus iris,
Solis ab adversis cum rubet arcus equis:
Quàm variè dubiâ facies mutatur in irâ,
Formaque diversas accipit una notas.

Soo als de Gramschap gaet een swaer tempeest ontsteken,
Men kan de teekens sien eer 't vier komt uyt te breken.
De oogen glinsteren, de haeiren rysen op,
Men knerseltandt [154], men trekt den hoed diep in den kop.
'T koleur verandert ook, men siet de kaken beven;
Die rood was, wordt heel bleek: 't schynt hy den geest gaet geven.
Hy stampt, hy gaet, hy keert, hy kan niet stille staen. [155]
Dit zyn de teekenen die 't onweêr voore-gaen.
Het zelve kont gy ook wel merken in de dieren,
In hond, in swyn, in leeuw, in peerden en in stieren.
Den hond regt synen steert, hy schuimbekt en hy grimt,
Men word'et ligt gewaer wanneer de galle klimt.
Men siet op 't wilde swyn de swarte borstels rysen,
Het vlammende gesigt kan ons de Gramschap wysen.
Den leeuw (wordt hy getergt) schudt syn gekrolde maen,
De klauwen springen uyt, 't sal op een vechten gaen.
'T peerd strekt syn ooren, en den hals wordt uytgesteken,
Den aessem, als een rook, siet m'uyt het neusgat breken.
De waterslang in 't riet (en slaet maer op de kant)
Blaest, slingert haere tong: 't fenyn van binnen brandt.
De stieren in het woud die geven ook hun teeken,
Sy krommen hunnen hals, en stooten tegen d'eeken.
Sy quetsen struik en grond met hoorens en met voet,
Soo s'hunnen vyand sien, dan gaet het spel voor goed.
Gelyk besloten brand niet lang ons kan bedriegen,
Maer doet een swarten rook door schouw [156] en vensters vliegen,
Soo wordt ook, als in 't bloed de Gramschap binnen werkt,
Dit vier, hoe veel men 't stopt, van buiten haest gemerkt.
Hier is nogtans verschil. De Gramschap doet dees hygen,
En gapen sonder spraek. 'T schynt s'een geraektheit [157] krygen.
Den anderen berst uyt in schreeuwen en getier,
En stoot'et al om ver: het aensigt is vol vier.

Diffugiunt torvo Decor et Clementia vultu.
Feta Medusæis anguibus ora putes.
Quid? quod et auctorem lædit, minuitque vigorem
Corporis, et damno pascitur ira tuo.
Quid? quod agit dubiam præceps insania mentem,
Ipsaque lux animi, nube premente, fugit.
Vidimus à rabie totos torpescere sensus.
Nullus in exangui corpore motus erat.
Vidimus et misero pectus trepidare tumultu.
Sunt quoque, quos subitò diriguisse ferunt.
Adde quod infirmis pulmonibus ira cruorem
Misit, et in stygiis vulnera lavit aquis.
Lenior ut fuerit, neque peccet funere semper:
Exemplis tamen est illa timenda tibi.
Posse nocere sat est: felix! quicumque periclo
Alterius, didicit posse carere suo.
Neve putes rectæ domitam rationis habenis
Posse regi: victas non dabit ira manus.
Montanas citiùs freno compescere tigres,
Et poteris fetæ ponere jura lupæ.
Aggeribus veluti ruptis it spumeus amnis
Victor, et effusas per sata volvit aquas:
Cum pecus et prensos imis in vallibus agnos
Abripit, et fragiles procubuêre casæ:
Haud aliter frenis victrix ruit ira solutis
Omnibus, et toto volvit in orbe minas.
Non illam gemino populi sub sole jacentes,
Non vitare polis subdita regna valent.

'T is als Medusas kop [158], wiens haeir krielt van de slangen,
Die vlechten om den hals, en langs de kaken hangen.
Gy weet de schade niet die u de Gramschap doet,
Sy mindert uwe kracht, en zuigt het beste bloed.
Men heeft al menigmael het herte soo sien jagen,
Dat het geronnen bloed verstopte d'aderslagen,
Of uyt de longerpyp [159] gespuit wierdt door den mond.
Wat kruid, wat balsem kan genesen dese wond?
Eilaes! de bleeke dood sendt hun naer d'helsche poelen,
Om daer in Charons boot [160] de wonden af te spoelen.
Of echter wordt het brein en d'herssens soo gekrenkt,
Dat hun de Gramschap tot een halve dwaesheit brengt.
En schoon sy t'alle tyd niet oorsaekt sulke quaelen,
Gy kont dit ongeval voor al de rest betaelen.
De saek is vol gevaer. Gelukkig is den man,
Die door een anders smert syn eigen myden kan.
De reden baet hier niet, niet kan de Gramschap dwingen.
Wordt haer een maet gestelt? Sy sal'er over springen.
Een kind sal beer of leeuw eer leiden met den toom,
Eer sal het schaep den wolf doen tzidderen van schroom,
Men sal eer uyt de zee al 't water konnen putten,
Als dat de reden sal 't geweld der Gramschap stutten.
Gy siet, als een rivier een breuk maekt in den dyk,
En schiet daer snellyk door gemengt met schuim en slyk,
De hutten storten neêr: dat leeg is, moet'er blyven;
Den herder van een berg siet syne schaepen dryven.
Den vloed spoelt alles weg, en maekt een groot gedruis,
Niet kan'er blyven staen, noch schuer, noch stal, noch huis.
Men kan het vier ontgaen, 't blyft lang in seker paelen,
Den stroom, hoe snel gy vlugt, sal u haest achterhaelen.
Ik meen dat gy wel siet waer ik wil henen gaen,
De Gramschap en den vloed kan niemant tegenstaen.

Quà rubet Eois radiis, quà terra diurnis
Uritur, Hesperiis quà cadit axis aquis;
Quà Boreasque Notusque volant, victricia signa
Figit, et à tota gente tributa petit.
Nec minùs ætatem victrix dominatur in omnem,
Addit et imbelles in sua vincla manus.
Non pueros, non ira senes, mediamque juventam
Præterit: imperio cuncta potente premit.
Nec premit ex æquo. Variant effectibus iræ,
Et minùs hîc, illic plus feritatis habent.
Exoritur facilis, facilis quoque deficit idem,
Et furor in puero nîl nisi verba ciet.
Impetus in teneris non est violentior annis;
Sic cita de paleâ flamma, brevisque venit.
Sæpè tamen lacrymæ pueris oriuntur inultis,
Et cum non possint lædere, posse volunt.
Dulce adeò vindicta malum *est*; minuitque dolorem
Lædendi studium, sumptaque pœna placet.
Cur senibus furit ira minus? quia scilicet ignis,
Et vigor in sterili stipite rarus inest.
Cum movet ira senes, trepidantia verba palato
Hærent, et gestu res peragenda venit.
Quod si fortè mali feriunt, baculove minantur,
Ultima tum vires exerit ira suas.
Mox velut in cineres sopitus labitur ignis,
Sic ætate furor deficiente cadit.
Femina (grande malum) stimulis agitata furoris,
Vindictæ cupidas aptat acerba manus.

Al waer de sonne ryst, en weêr gaet neder daelen,
Al waer sy van heel hoog schiet haere middag-straelen,
Daer volgt de Gramschap ook: noch daer en is geen land,
Dat door haer vlammen min als door de sonne brandt.
Wie is voor haer bevrydt? Het moet al tolregt geven,
Het geen uyt Adams zaed ontfangen heeft het leven,
En jong, en oud, en vrouw, en man, en groot, en kleen.
Het dragen van haer jok is ieder mensch gemeen.
Haer krachten niet te min die siet men seer verschillen,
En zyn veel ligter hier, daer swaerder om te stillen.
De Gramschap in een kind klimt ras, maer blyft niet staen,
Sy vat wel snellyk vlam, maer 't vier is haest vergaen.
'T is maer een strooje vlam, die niet lang en kan dueren.
Siet dees twee lekkers [161] aen (het zyn van ons gebueren)
Sy worden beide gram. Ei! let eens hoe het gaet,
Soo sy gaen worstelen in 't midden van de straet.
'T is stooten tegen een, 't is krabbelen [162] en smyten,
En schiet'er een te kort, hy stel'et op een kryten. [163]
'T en is niet om de pyn; den jongen is vol spyt
Dat hy niet sterker is: 't is daerom dat hy kryt.
De wraek verzacht de smert. Al is een kind gesmeten,
Soo 't eens kan meester zyn, de slagen zyn vergeten.
Den ouderdom die is syn beste krachten quyt.
De Gramschap ryst hier ook, en zakt in korten tyd.
Den ouden man wordt gram: doch sal dit spel haest staken,
Hy hakkelt [164] en hy beeft, het woord blyft in de kaken.
Is 't dat hy dreigt te slaen met stok of kruk in d'hand,
De Gramschap vliegt in rook, het stoksken is verbrandt.
De vrouw, als eene slang gequetst, en overreden, [165]
Blaekt heel in vier en vlam, 't fenyn kist in haer leden.
'T schynt de wraekgierigheit haer ingeboren is.
Dit is haer sterrelot, dit is haer erfenis.

Scilicet hinc genus hoc Bacchas dixêre furentes,
Penthea quas Regem dilaniasse ferunt.
Crede mihi, rarò didicerunt parcere læsæ.
Jure Hecubam dixit fabula prisca canem.
More canum triviis certant; latrare putares:
Totaque femineâ compita voce sonant.
Causa levis satis est, ardent in prælia linguæ.
Siste gradum, si quis fortè viator ades.
Ecce subit torvâ violentior illa Medusâ,
Altera fert raptâ cominùs arma colu.
Nec mora, turbati rapiuntur fronte capilli,
Nudaque subductâ brachia veste patent.
Calcibus immixtis pugnatur, et unguibus uncis,
Læsaque jactatæ dantur in ora manus.
Et maledicta volant Ætnæis plura favillis,
Ut motant Briareus Enceladusque latus.
Hoc plebs more furit. Meminit matrona decôri.
Illa supercilio, cum subit ira, tonat.
Fulminat illa oculis, et longa silentia servat,
Verbaque majestas pondus habere facit.
Acrior ira viris, et ad horrida promptior arma;
Odit verborum prælia: rebus agit.
Lite viri demptâ, faciunt compendia ferro,
Telaque pro verbis, scutaque pulsa sonant.
Cum foret Æacidæ clypei successor habendus,
(De merito judex Græcia tota fuit.)
Dicitur his Ajax, castris cum staret Achivis,
Dulichium verbis increpuisse ducem.

Die iet vergeten kan, en is nog niet geboren :
Vraegt haer vergiffenis, het is al moeit verloren.
De Gramschap van een vrouw (gelooft my) niemant spaert.
Men segt dat Hecuba [166] kreeg eenen honden aert.
Sy kyven op de straet, en vechten als de honden,
Als 't bloed ontsteken is, s'en geven om geen wonden.
Siet hier, in desen hoek begint het spel te gaen,
Ik bidd' u, mynen vriend, laet ons wat blyven staen.
Dees, als een helsch gedrog [167], spalkt haer twee oogen open,
Met spinrok [168] en met tang komt d'ander toe geloopen.
Terstont de tuiten [169] af, de handen zyn in 't haeir,
Sy scheuren doek en mauw [170] : de stukken vliegen daer.
Sy schuppen tegen een ; de mager schenen kraken,
De nagels zyn gescherpt, het bloed springt uyt de kaken.
Noit Ætna soo veel rook en gensters spoog om hoog,
Als uyt een vrouwe-mond gy hex [171], gy verken vloog.
Ik spreek van slechte liên, maer niet van de matroonen [172],
Die plegen door 't gesigt, wat hun mishaegt, te toonen.
Al vlammen d'oogen wat, sy swygen langen tyd,
En wegen ieder woord; men hoort hier geen verwyt.
De Gramschap van een man en houdt niet veel van kyven,
Maer is terstont gereed om 't stael door 't lyf te dryven.
'T verschil is haest geslist [173], den twist is gauw gedaen,
Als degens tegen een in plaets van woorden slaen,
Naer dat Achilles was voor Troien dood gebleven,
En Paris [174] met den pyl hem had den scheut gegeven,
Daer ryst een swaeren twist in 't midden van het veld,
Wie erven sou den schild van desen grooten held.
Ulysses staet'er naer, en Aiax [175] wilt niet wyken,
Wie hem het meest verdient 't Grieks heir wilt oordeel stryken.
Een ieder doet syn best en praemt soo veel hy kan,
Om erfgenaem te zyn van soo een deftig man.

Si dubia est virtus, clypeus jaciatur in hostes.
Qui poterit ferro quærere, victor erit.
Non Ithacus verbis mecum contendat Ulysses.
Marte probet : cur non, quæ petit, ense refert ?
Dixit, et aspiciens quam texit ab Hectore classem,
Torva per Idæas lumina volvit aquas.
Conticuitque, animo vocem prohibente virili.
Magnum aliquid semper, quæ tacet ira, parat.
At tu fallaci nimium ne fide sereno.
Non habet eventus pax violenta bonos.
Ille cavis vivax latitans sub nubibus ignis,
Quo minimè credis tempore, fulmen erit.
Bella intùs cædesque sonant, occultaque venis
Crescit, et ardores colligit ira novos.
Excipit interea, causamque perorat Ulysses,
Eloquioque Ducum corda potente movet.
Consilio Danai, non cæsis viribus hostis
Vincitur : ingenio diruta Troia cadet.

Ulysses was vernuft, en stak vol loose treken, [176]
Voorsigtig van beleid, en aerdig [177] in het spreken,
Maer Aiax was soldaet [178], en eenen rauwen [179] gast,
Die sonder iemants hulp hadd' Hector [180] aengetast.
Men segt dat hy voor eerst Ulysses heeft verweten,
Dat van syn kloeke daed noit iemant heeft geweten.
'K beken, seid' hy, syn tong is kloeker als syn hand.
Als 't vlugten is syn werk, wat baet dan het verstand?
Ulysses grootste konst bestaet meest in het liegen,
En in de duisternis den vyand te bedriegen.
Hy schouwt het sonneschyn, en is soldaet by nacht,
En geeft een blinden steek aen die het minst verwacht.
Jae, tot ons groot verlies, heeft hy syn mêgesellen
Doen sterven sonder schuld: men kon de doode tellen.
Siet, daer is onse vloot. Wie van twee heeft gedaen
Dat sy door Hectors vier niet heel en is vergaen?
Men moet Achilles schild met woorden niet betaelen,
Werpt hem in 't vyands heir; den kloeksten sal hem haelen.
De rest kropt Aiax op. [181] De Gramschap van een man
Wordt dan het meest gevreest, als hy niet spreken kan.
'T gemoed van binnen woelt, al schyn'et stil van buiten.
Uyt een gedwongen peis pleegt niet veel goeds te spruiten.
Het vier en schuilt niet lang in een beslote wolk,
Want als men 't minst verwacht, den blixem slaet het volk.
Als Aiax had geseit, Ulysses gaet beginnen:
Hy spant al syn verstand om desen schild te winnen.
Hy segt: wat baet de kracht? Wat baet een deftig hand?
Als d'herssens zyn berooft van sinnen en verstand.
Den vyand wordt door raed meer als door kracht verslagen.
Een blinden reus is sterk, en kan de wapens dragen:
Maer soo hy komt in 't veld, geen mensch en vreest'er van,
Den kranksten van het heir hem ligt verwinnen kan.

Quid juvat Aiacem validos jactare lacertos ?
Impetus est sævis, sed sine mente, feris.
Res est consilii bellum, prudentia vires
Dirigit, et pugnæ tempora certa notat.
Arte meâ sacræ signum fatale Minervæ
Iliacâ in nostras vênit ab arce manus.
Arte mea cecidêre Phryges : tentoria Rhœsi
Testor, et occisos nocte silente Duces.
Singula quid referam ? dixit, meministis Achivi.
Publicus excepit verba suprema favor.
Judicibus Danais Ithaco postponitur Aiax :
Arma viri fortis lingua diserta tulit.
Tum verò impatiens iræ Telamonius ensem
Arripit (aspectu proxima turba pavet.)
Ille tacens subito rumpit præcordia ferro,
Læsaque Troianâ viscera fundit humo.
Tunc quoque jam moriens oculos contorsit in hostem,
Atque odium cineri jussit inesse suo.
Tantum animo latitans valuit furor. Occidit Aiax,
Et furit ad stygios umbra cruenta lacus.
Quâque licet vivum facibus sectatur Ulyssem,
Et ciet horrentes ad nova bella domos.

Als 't peerd geen toom en heeft, 't en dient niet om te ryden,
Als 't schip geen roer en heeft, 't en kan de klip niet myden.
Al is dan Aiax sterk, hy moet door myn bestier
Geleid zyn in 't gevecht, of hy deugt niet een sier. [182]
Hy is gelyk een stier die vecht als eenen blinden,
Met d'hoorens tegen d'aerd, hy kan syn man niet vinden.
Den oorlog is een werk van raed en van verstand.
Al waer den toom ontbreekt, den ruiter ligt in 't zand.
Ik ben door goed beleid 's nachts Troien ingekomen,
En heb van 't hooge slot Minerva [183] weg genomen.
Soo lang sy binnen was, moest Troien blyven staen,
Naer 't rooven van dit beeld kost Troien overgaen.
'K heb Rhesus [184] ook gedoodt. Syn bloed kan nog getuigen,
Dat een verblind geweld moet voor de reden buigen.
Ten lesten voor syn saek heeft hy soo wel gepleit,
Dat hy den prys behiel door syn welsprekentheit. [185]
Het bloed van Aiax gloeit, hy kan sich niet meer toomen,
Hy trekt syn degen uyt, en doet de Grieken schroomen.
Hy scheurt syn eigen buik: [186] het ingewand berst uyt.
Siet wat moordadig feit uyt stomme Gramschap spruit.
Hy siet Ulysses aen, en dreigt nog met syn oogen,
De ziel is eer uyt 't lyf als synen haet gevlogen.
Al komt hy voor de Leeth [187], die 't al vergeten doet,
De wraek verbiedt syn geest te drinken uyt den vloed.
Hy keert naer Charons stroom [188], en blyft gestadig woelen,
Syn ongeruste ziel verlaet de helsche poelen,
En volgt Ulysses naer, noch laet hem oit gerust.
Syn Gramschap door de dood en kan niet zyn geblust.
Hier siet gy dat een man niet veel en houdt van spreken,
Maer gaet syn dollen kop met synen degen wreken.
'T is hem onmogelyk te stillen syn gemoed,
'T en zy door 's vyands dood, of door syn eigen bloed.

Nec minùs occultis agitatur femina flammis,
Celat ubi ardores mens taciturna suos.
Tunc caput in patrem cæsi Philomela nepotis
Jecit, et est epulis turpiter ulta nefas:
Cum furor inclusus; raptæque injuria linguæ
Non habuit promptos, quos daret ore, sonos.
Dum potuit Medea loqui, moderatiùs arsit.
Sustinuit natos perdere muta suos.
Quidquid celatur, nocuit magis: utile sæpè,
Ædibus accensis, pandere tecta fuit.
Flamma minùs laxata nocet: de carcere vires
Sumit, et impositum turbine jactat onus.
Femineâ tamen est constantior ira virorum,
Et levitas illas hâc sua parte juvat.
Ut citò mutatur variisque affectibus errat
Femina, sic parvâ præterit ira morâ.
Firmius ingenium maribus natura feroxque,
Propositique tenax pectus habere dedit.
Permanet in longos furor indelebilis annos,
Inque odium sensim flamma virilis abit.
Ut semel hæc animos subiit, penitùsque resedit,
Omnia contemptâ fœdera pace ruunt.
Non satis utilitas, non commoda publica mentem
Flectere, non ratio, consiliumque valent.
Pergama quis nescit decimum cecidisse sub annum,
Prælia cum lustris gesta duobus erant?
Cur malè tot messes tardi pugnastis Achivi?
Non venit ad fortes gloria lenta manus.

En zyt niet min bevreest voor stomm' en gramme wyven,
(Al is het raer, dat sy in Gramschap niet en kyven)
Wanneer heeft Philomeel [189] haer neefken neêrgevelt,
En het gebraden kind den vader voorgestelt?
Als d'afgesnede tong belette haer te spreken,
En tegen den Tiran [190] met woorden haer te wreken.
Soo lang Medea [191] sprak, 't gemoed was niet gestoort:
Als haer de spraek begaf, dan heeft s'haer kind vermoordt.
Als 't vier besloten is, en binnen 't huis ontsteken,
Die wys is, sal terstont het dak doen open-breken.
Want een gestopte vlam heeft wonder groote kracht,
Maer in de ruime lucht verliest sy haere magt.
De Gramschap van een man duert langer als van vrouwen.
Dat hy eens heeft in 't hoofd, sal hem niet ligt berouwen.
De vrouw wordt ligter gram, maer wordt ook ligt gepaeit, [197]
Om dat haer meuleken met alle winden draeit.
Natura heeft den man een straffen aert gegeven,
En een hardnekkigheit in syn gemoed geweven.
Syn Gramschap klimt wel traeg, maer als s'eens wortel vat,
Hoe hy 't misdaed vergeeft, daer blyft nog altyd wat.
Komt, die hem heeft misdaen, hem op de straet t'ontmoeten,
Hy siet na d'ander zy, hy wilt hem niet eens groeten.
Al segt hy met den mond: 'k en wil den gast geen quaed,
Daer blyft nogtans in 't hert verborgen eenen haet.
Waerom is Troien eerst genomen naer tien jaeren?
'T was Hectors degen niet die 't soo lang kost bewaeren;
Maer 't was Achilles schuld. Den haet was al te groot,
Die hem den dorst ontstak naer Agamemnons [193] dood.
Hy sag syn eigen volk door 't sweerd van Hector vallen,
Die quam als eenen leeuw geloopen van de wallen.
Achilles bleef op 't schip, de cither in syn hand,
Hy wilde niet een voet versetten op het zand.

Nam licet objecit pro caris pectora muris,
Causa moræ Danais non tamen Hector erat.
Oderat impatiens Agamemnona læsus Achilles,
Oderat: hinc lentè diruta Troia fuit.
Pugnabant Danai; citharam pulsabat, et ultrò
Vindictæ studio desidiosus erat.
Ecce petunt classem Sigæaque litora Troës,
Dardanias ratibus subjiciuntque faces.
Hector adest, animoque ferox insultat Achivis,
Et victor multâ cæde superbit ovans.
Pelides ubi nunc? ubi nunc Vulcanius ensis?
Olim ter stygio membraque tincta lacu?
Puppe sedens aliquâ spectat certamina lentus;
Et vetat ardentes sumere tela manus.
Dicitur et gaudens clades numerasse suorum.
O pudor! ô patriæ miles acerbe tuæ!
Tantine una fuit Briseïs, ut Hectora spectes
Truncantem sævâ corpora Graia manu?
Collige te viresque tuas; tibi debitus hic est,
Hæc et Achilleâ victima digna manu.
Pelidem nil ista movent. Satianda voluptas
Sanguinis, et patriis ira pianda malis.
Nonne vides toto furor ut dominetur in orbe,
Præbeat ut victas sexus uterque manus?
Omnia cùm superet, motu tamen impare fervens
Effectu variat, dissimilisque sibi est.
Hæc ferit ira reos, insontibus illa minatur,
Hæc brevis est, longâ permanet illa morâ.

Jae, tot des Konings spyt, ging hy de dooden tellen
Van Agamemnons heir, en van syn mêgesellen.
Hy sag met koelen moed de Grieken nederslaen,
En Hector uyt het veld met buit naer Troien gaen. [194]
Waer blyft gy grooten held? Waer zyn uw kloeke leden?
En 't sweerd, dat in de hel uw moeder heeft doen smeden? [195]
Waerom heeft Tethys u genomen by den voet,
En drymael neêrgeplonst [196] in Plutos watervloed? [197]
Wat is'et dat u stoort? Wat is u overkomen?
De stad, 't en zy gy vecht, en kan niet zyn genomen.
Gy zyt Brisëis [198] quyt, die is nu Konings bruid.
Is dat die groote saek daer soo een haet uyt spruit?
Ei, neemt de wapens aen; daer na kont gy u wreken:
Helpt nu door uw geweld den muer van Troien breken.
Ik trachte te vergeefs te stillen syn gemoed,
Syn dorst wilt zyn gelaeft met Agamemnons bloed.
De Gramschap, soo gy siet, is op het hoogst gekomen,
Het buigt al onder haer, niet en is uytgenomen.
S'en maekt geen onderscheit. Nu quetst sy die 't verdient,
Dan den onnooselen, jae ook haer besten vriend.
Nu duert sy lang, dan kort: nu vreest sy zee noch winden,
Sy vaert naer oost, naer west, om, die sy soekt, te vinden.
Dan is sy sonder spraek, en eet haer selven op,
En voedt een stille smert in haeren boosen krop.
Nu komt sy regt op u, g'hebt tyd om haer te myden:
Dan heel verraderlyk, en geeft den steek van zyden.
Het is onmogelyk te schryven al het quaed,
Dat dagelyks geschiedt uyt Gramschap en uyt haet.
De rampen van dees pest zyn overlang beschreven.
Plutarchus sal hier van een hoop exempels geven. [199]
Myn haeiren resen op, als ik d'historie las
Van 't oud Romeins gebied, toen het nog heidens was.

Illa, quod hostis abest, peregrinas fertur ad oras,
Audax longĩnquo pandere vela mari.
Illa palàm gladiis et apertis dimicat armis,
Cautior insidias ista latenter agit.
Hæc quod vindictæ non est data copia, frendet:
Ira suum diris devovet illa caput.
Est quoque quæ vestes laceret furibunda, Deosque
Non timeat vanis lædere velle minis.
Consule præteritos Romana volumina fastos,
Notaque sacrilegi regna furoris erunt.
Hic quia tempestas jactaverat æquore toto,
Augustas scopulis impuleratque rates,
Neptunum in numero vetuit censere Deorum,
Sceptraque cæruleo fustulit uda Deo.
Exhibiturus erat populo spectacula Cæsar
Ludicra, Romano conspicienda foro.
Ordinibus geminis geminum processerat agmen,
Promptaque erant pharetris aurea tela suis.
Undique gens excita novos visura triumphos
Venerat: ornatas flore tegente vias.
Juppiter immissis dirimit spectacula nimbis,
Festaque lux casu nubila tota fuit.
Impius excussis Cæsar petit astra sagittis,
Immeritum pharetrâ sollicitatque Jovem.
Credibile est lapsas Regem petiisse sagittas:
Pars populi certè vulnera fronte tulit.
Ut semel hæc animos rabies incessit ovantes,
Sidera vix altò tuta fuêre polo.

Een Keiser [200] heeft uyt spyt Neptunus beeld doen breken,
En den geschonden Godt doen in den kerker steken.
Syn vloote was vergaen, dit deed' hem sulken pyn,
Dat hy in syne plaets den Zee-godt zelf wou [201] zyn.
Hy heeft sich dan gestelt in het getal der Goden,
En meende dat den stroom sou volgen syn geboden.
Maer soo syn nieuwe vloot vergong door 't nieuw tempeest,
Toen sag hy dat de zee de menschen niet en vreest.
Een ander Keiser [202] hadd' een schouwspel opgetogen [203]
Van twee kleen legerkens, voorsien van pyl en boogen.
Het eene was in 't rood, het ander in het blauw.
Het scheen dat m'op de merkt voor goed gaen vechten sou.
Sy waeren wel geleert te schieten op de schilden,
Want in een speel-vertoog [204] sy niemant quetsen wilden.
Op den gestelden dag geraekte 't volk by een,
De vensters lagen vol, de merkt was veel te kleen.
Sy saten op de muer, en klommen op de daken.
Men konde voor geen geld in eenig huis geraeken.
Den Keiser quam daer by omringelt [205] van syn hof,
En trachte door dees pracht te halen grooten lof.
Soo haest men teeken gaf met trommels en met fluiten,
De helle son verdween, de lucht begost [206] te sluiten.
Daer quam een donderslag, den regen storte neêr.
Den Keiser wierdt gestoort op het onstuimig weêr.
Terstont, op syn bevel, men spant'er al de boogen,
De pylen overhoop regt na den Hemel vloogen.
Hy meende Jupiter [207] te schieten uyt den troon,
Die hem eerst treffen sou, beloofd' hy grooten loon.
Dit was een dwaes bedryf. Want soo de pylen daelden,
Daer wierdt'er veel gequetst, die 't spel met bloed betaelden.
Ach! soo een trots gemoed geraekt in raserny,
De sterren lyden zelf, den Hemel is niet vry.

Relligioque fugit terras exosa nocentes,
Et Pietas aris exulat, ore Pudor.
Aurea majestas templorum atque aurea signa,
Vasaque sacrilegâ rapta fuêre manu.
Nîl adeò sanctum est, quod non violaverit ira.
Vix licuit tuto sceptra tenere Jovi.
Stulta Gigantei quis nescit prælia belli,
Cum tumidus cælo Pelion esset iter?
Enceladus Briareusque et vasto corpore Cæus
Stabant: pro telo pars bona montis erat.
Centimanusque Gyges alto prædator Olympo
Ivit, et audaci terruit astra viâ.
Quæ fuit, ô vates, fingendi hæc monstra libido?
Dicite, si veri fabula pondus habet.
Dicite quid validis pubes Ætnæa lacertis,
Ossaque Peliaco vertice pressa, velint.
An quod habent magnas furor atque insania vires,
Ista Gigantei corporis ossa notant?
Anne quod impietas comes est adjuncta furori,
Fingitis in superos prælia gesta Deos?
At nisi me sacrâ fallit caligine Phœbus,
Judicio vera est utraque causa meo.
Parcite divinos falsi damnare Poëtas:
Vera, sed obtensâ plurima nube, canunt.
Tartara sic Orpheus, sic Dædalus aëra rupit,
Æquor Arioniæ sic domuêre lyræ.

Den Godsdienst gaet te niet, het cierzel van d'autaeren
Wordt seffens [208] weg gerukt, men siet niet als pilaeren.
Soo 't krygsvolk meester is, sy rooven al 't gewaet,
En breken kelk en kruis dat in den tempel staet. [209]
Al wat'er heilig is, wordt rukkeloos [210] geschonden,
Sy blaffen tegen Godt gelyk verwoede honden.
Den oorlog eertyds is de Goden aengedaen,
Wanneer men reusen sag op hooge bergen staen.
Het aerdryk had dit volk uyt slange-bloed geboren, [211]
Sy hadden onder hun dit stout bedryf gesworen.
Enceladus [212] ging voor, en leide d'ander aen,
Men sag hem met een stap tot in de wolken gaen.
Sy rolden berg op berg, en maekten daer van trappen,
En wilden met een byl de maen in stukken kappen.
Sy moest wat hooger gaen, en naerder by de son.
Den Hemel stont in roer [213] soo dit gevecht begon.
Sy braeken rotsen af, en steenen uyt de bergen,
En goiden die om hoog, om Jupiter te tergen.
Mars [214] trok syn harnas aen, maer Venus [215] nam de vlugt,
Men was te seer voor haer, en voor haer kind beducht.
Wat wilt gy, dichters, met die wonder fabel seggen?
Want gy de waerheit pleegt door fabels uyt te leggen.
Wilt gy ons door den reus de Gramschap doen verstaen,
Om dat haer raserny durft tot den Hemel gaen?
Of is 't om dat den reus en Gramschap hebben krachten,
En die hun tegen heeft, [216] van slagen sich moet wachten?
Dit wordt, soo ik niet mis, door dit gevecht beduidt.
Hier mê en is nogtans de fabel nog niet uit.
Men hoort de slechte liên versmaeden de Poëten,
Om dat s'het oogmerk van de dichters niet en weten.
Sy hebben Icarus [217] doen vallen uyt de lucht,
Als hy met Dedalus uyt Creta was gevlugt.

Nec tamen antiquos latuit sapientia vates ,
Crede mihi , vulgo non penetranda canunt.
Discite , post cælo pulsos Jovis igne Gigantes ,
Difficiles ausis turpibus esse vias.
Discite , sacrilegæ post improba prælia turmæ ,
Opprimat auctores ut gravis ira suos.
Ter tonuit Jovis alta domus , tria fulmina misit :
Enceladus contrà ter ferus armâ tulit.
Fulminis at quarti percussus creditur ictu
Trinacriæ victum supposuisse latus.

Den jongen heeft gesien syn vader vleugels maken,
Om tot hun vaderland met vliegen te geraeken.
De schachten hadd' hy wel met wasch gevoegt aen een,
De eerste waeren lang, de leste waeren kleen.
Hy heeft die aengedaen: en ging dan voorder leeren,
Hoe Icarus die moest dweers naer de winden keeren.
Den vader vloog hem voor, en sei: myn liefste kind,
Let toe, dat g'u niet laet vervoeren door den wind.
Houdt toch de middelstreek. Het wasch sal u bedriegen,
En smilten [218] door de son, soo gy te hoog wilt vliegen.
Het is ook soo geschiedt. Den jongen is versmoort, [219]
Om dat hy niet en heeft naer vaders raed gehoort.
Sy hebben Phaëton [220] doen vallen van den wagen,
Als hy het sonne-licht wou door de wereld dragen.
En siet gy nu nog niet dat m'hier uyt leeren sal
Dat, die het hoogste klimt, komt tot den diepsten val?
Gaet henen slechte liên, versmaet nu de Poëten,
En segt, dat s'anders niet als ydel fabels weten.
Hun dichten [221] zyn vol merg, hun woorden vol van sin.
Al wie dees wel doorgrondt, vindt daer de waerheit in.
Maer laet ons naer 't gevecht der reusen weder keeren,
Wy konnen, soo my dunkt, daer uyt nog al wat leeren.
De straf hangt over 't hoofd van die in Gramschap leeft.
Dees is de tweede les die ons de fabel geeft.
Siet dese reusen aen, siet aen die stoute knechten,
Die durven tegen Mars en al de Goden vechten.
En schoon dat Jupiter den blixem grypt in d'hand,
Enceladus blyft staen, te wyken waer hem schand.
Hy heeft tot drymael toe het slinger-vier verdragen,
En dreef de steenen hooger als de donderslagen.
Den vierden blixem heeft ten lesten hem gevelt,
Hy rolt de bergen af; daer ligt den kloeken held.

Neptunus scopulis Ægæona vinxit acutis,
Naufraga quem vasti verberat unda maris.
Porrectusque jacet volucres passurus edaces,
Infernâ Tityus præda perennis aquâ.
Talibus exemplis subjectus dicitur orbis,
Et sua majestas tuta fuisse Jovi.
Quid tamen ista juvant? nova nos in tela rebelles
Surgimus, et cælo gens inimica sumus.
Arma lacessito furor infert cæsus Olympo,
Nostra profanatos nec timet ira Deos.
Trita frequensque via est, testes asciscere Divos
Criminis, et Superis perfida verba loqui.
Sub pedibus legesque jacent, Rectumque, Piumque:
Imperium, exactis legibus, ira tenet.
Hæc docet audaci perjuria dicere linguâ,
Hæc docet aspersas ferre cruore manus.
Imperat illa faces alienis addere tectis,
Raptaque nocturno præmia ferre dolo.
Regibus hæc aconita parat, Bacchumque nocentem
Inficit, et gemmâ mixta venena natant.
Illa etiam natis contemnere jussa parentum
Suasit, et in fratres fratribus arma dedit.
Bella furor Thebana movet, primique parentes
Fleverunt viduæ funera prima domûs:
Cùm fratrem ante aras maxillâ crudus agresti
Perculit, et vindex ivit ad astra cruor.
Ista quidem nostri primordia pessima mundi,
Et nova privati bella fuêre laris.

Hy is naer synen val in Ætnas kolk [222] gesonken ,
Daer raest hy even seer, en spouwt nog vier en vonken.
En Briareus [223] syn broêr, en Cæus [224] wreeden gast,
Die liggen in de hel met stale ketens vast.
Ægæon [225] grooten reus is aen een rots gebonden
In 't midden van de zee : het zout byt in syn wonden.
Door dees verdiende straf bleef Jupiter in rust,
Den haet der reusen was door 't blixem-vier geblust.
De menschen vreesden hem met regt nog te vergrammen ,
Den wierook wierdt nog eens gesmolten in de vlammen.
Nogtans wat helpt dit al? Wy zyn een boos geslacht,
Dat in syn raserny noch Godt noch Hemel acht.
De Gramschap gaet by ons op nieuw de trommel roeren,
En tegen syn gebod een stouten oorlog voeren.
Men vloekt by Godt, by ziel, by donder en by pest,
By duivel, en by hel, een ieder om het best.
Den grammen maekt geen werk [226] van lasteren en liegen,
En, door den schyn van vriend, syn naesten te bedriegen,
Te schenden synen naem, en maeken hem nog uyt
By die hem niet en kent, voor eenen grooten guyt. [227]
De Gramschap doet de lont nu in een schuere steken,
Nu van een anders huis de glaese-vensters breken,
Nu in een goude kop laet druppen het fenyn,
En geeft dat aen den Vorst te drinken met den wyn.
De Gramschap leert den soon syn vaders wetten breken,
En weet den haet en nyd in broeders aên te steken.
Wie heeft de snoode daed van Cain niet gehoort?
Eilaes! dat was 't begin van eene broeder-moord.
Dan is 't onnoosel bloed voor Godes troon gekomen , [228]
Dan is ook d'eerste wraek van dit misdaed genomen.
Dit was van Adams zaed het jammerlyk begin ,
Dit was het droef vertoog van 't eerste huisgesin.

Heu ! quantum exemplum nocuit ! discordia vires
Sumpsit, et heredes repperit atra suos.
Lite vir et conjux verbisque procacibus ardent,
Inque odium pietas conjugialis abit.
Læsus amor fractis quærit divortia tædis ;
Quàm cuperet socii vincla soluta tori !
Jurgia succedunt : utinam quoque verbera cessent !
Quæque vetant clausæ plura videre seræ.
Hic quod natali fratrem præcesserit uno,
Arguit, et verbis imperiosus agit.
Majori parêre minor negat : insonat omni
Pugna domo, et tardè conciliatur amor.
An furor Armeniis similis reperitur in antris ?
Suspicor ingenium mitius esse feris.
Quæ rabies catulos sub eâdem rupe jacentes
Impulit in socias unguibus ire genas ?
Cetera qui vastant deprædanturque leones,
Mutua concordi fœdera pace colunt.
Nos tamen, enixa est partu quos mater eodem,
Non pudet in proprium vertere tela genus.
Non scelerata pudet committere prælia dextris,
Et consanguineis cædibus ire truces.
At Solem puduit, dum currus vertit in ortum,
Noxque Thyesteas occulit alta dapes.
Quodque nefas ausa est tectis Philomela sub altis,
Devovet, et serò post sua fata gemit.
Quid privata cano ? velis majoribus ire
Convenit : ecce parat Regius arma furor.

Uyt desen wortel is den tweedragt eerst gesproten,
En heeft in menig huis syn takken breed geschoten.
Het is een groot geluk als tusschen vrouw en man
Naer houwelyks verbond, den peis lang duren kan.
Wanneer een grammen gast syn vrouw begint te krouwen [229],
Sy wenscht hem diep in d'aerd: den koop is haest berouwen.
Men kyft, men vloekt, men slaet, men breekt'er pot en glas,
Men sou meer sien, 't en waer de deur gesloten was.
De broeders willen noit malkanderen verdragen,
Den jongsten om een woord krygt van den oudsten slagen.
Den kleenen schiet hem toe, en vliegt hem in het hacir.
Daer is geen liefd' in huis; het vecht'er allegaer.
Den leeuw streelt syn leeuwin, de wolven de wolvinnen,
Den vogel mint syn paer, den haen bemint syn hinnen, [230]
Den man haet syne vrouw, d'een broeder d'ander haet.
ô Schand! dat hier een beest den mensch te boven gaet.
Den wolf verbyt [231] het schaep, den hond loopt achter d'haesen,
Als hy den weiman [232] hoort op synen hooren blaesen.
Den mensch alleen vervolgt, en zuigt het mensche-bloed,
En met syn broeders dood verkoelt hy syn gemoed.
De son was zelf verschrikt, en keerde haeren wagen,
En ging in vollen dag haer peerden onder jagen,
Om niet te sien den dis [233] die Atreus [234] had bereidt,
Als hy syn broeders kind hem heeft voor spys geleit.
De Gramschap van 't kleen volk en broedt geen groote saeken,
Maer die van Koningen doet d'heele wereld blaeken.
Sy is 't die oorlog voert, sy is 't die alles stoort,
Door haer men overal niet als van moorden hoort.
Sy breekt gesworen peis, en dat nog sonder reden.
Soo is in onsen tyd den Turk in 't veld getreden,
Hy voer den Donauw op, en quam op Weenen aen. [235]
Europa, soo het scheen, moest door syn sweerd vergaen.

Odrysius sine lege furens, sine jure Tyrannus,
Perfida neglecto fœdere bella movet.
Jam vires Asiæ, et gaudentes sanguine Parthos,
Et Tanaim, et Nilum sub sua signa vocat.
Thurilegosque Arabes, et semiviros Nabathæos,
Quosque oriens populos Phœbus ab axe videt.
Dives equis divesque viris exercitus, et cui
Terra nequit numerum nostra referre parem.
Parcite Teutonicas timidi numerare cohortes,
Plus numero virtus consiliumque valet:
Magnanimique Duces, nervosaque milite forti
Agmina, Dux quorum quilibet esse potest.
Ille quidem Europam sibi subdere barbarus omnem
Ardet, et Austriacæ tollere sceptra domûs.
Ira præit, comitesque Nefas Fraudesque sequuntur,
Sibilaque anguiferis longa dedêre comis.
Quà properat, mœstis collucent omnia flammis,
Arvaque pro rastris, ungula pulsat equi.
Ense senes puerique cadunt, captiva juventus
Ducitur, ablatos serva catena premit.
Parthe quid exultas? causæ Deus ultor iniquæ
Imminet, et lævum Mars tuus omen habet.
Ecce lacessitus justissima prælia Cæsar
Conseret, et Superos ad pia bella trahet.
Parcite Dî, nostrosque duces servate secundi.
Criminibus vacuas prosit habere manus.
Auguror: Eoæ flebunt sua funera matres.
O quantâ furor hic clade piandus adest!

Hy had by een versaemt al wat hy kost vergaeren;
Het krielde overal van soo veel oorlog-schaeren.
Daer quam den Janitzaer [236] van al syn haeir berooft,
Den kapper [237] aen de zy, den turband [238] op het hoofd.
Daer ging den Arabier met kemels hoog gelaeden,
Hier den Egyptenaer half van de son gebraeden.
Daer 't schuim van Asien met menig grooten fiel [239],
Schoon hy voor Mahomet op syne kniën viel.
Hier quam het Grieksche volk, daer quamen de Tartaeren,
Die, als 't op rooven komt, en plegen niet te spaeren.
Hun peerden loopen snel, een koorde dient voor toom,
Sy swemmen met geweer en ruiter door den stroom.
Al quam den Turk op ons met soo veel volk gedreven,
Een kloeken Duitschen hoop moet voor 't getal niet beven:
Besonder als het Regt voor onsen leger staet,
En dat voor 't vyands heir 't Bedrog en Ontrouw gaet.
Siet aen den grooten Heer, door Gramschap heel ontsteken,
Wilt van ons Oostenryk de kroon en schepter breken.
De ruiters loopen voor, en swieren door ons land,
Die 't leven houden wilt, maekt sich in tyds van kant.
Alwaer den Tartaer komt, 't is stroopen en 't is branden,
De Jongmans worden slaef, men ketent hun de handen.
Vrouw, kinders, oude liên, en konnen 't niet ontgaen,
Men vindt die al vermoordt met hoopen op de baen.
Wat doet gy wreeden Turk? Godt leeft die 't sal wreken,
Gy sult van uwe Maen de hoorens haest sien breken.
Ons leger, dat gy tergt, sal u met groot geweld,
Soo haest den slag begint, verdryven uyt het veld.
Den Hemel sal ons volk en Oostenryk bewaeren.
Een heylig Keiser doet veel meer als d'oorlog-schaeren.
Siet den Lorreinschen held en Beyervorst komt aen, [240]
Men heeft noit leger sien in beter order gaen.

Insonuêre tubæ : concurritur. Hei mihi quantâ
Clade gemit tellus ! quis tonat ære fragor !
Sed tamen hinc aquilas video superare minaces,
Inque Scythas belli grande reclinat onus.
En Bavarus Lotharusque Duces hortatibus instant,
Inque acies pronas hasta Latina volat.
Agmina cæduntur fugientia, nec sua Parthos
Tela, nec in telis sparsa venena juvant.
Devehit Euxino subjecta cadavera ponto
Ister, et infectis ire laborat aquis.
Scilicet Ismarii virtus numerosa Tyranni
Concidit, et pacem barbara terra rogat.
Bellaque jam damnat neglectaque fœdera serò,
Dignaque non unâ præmia clade tulit.
Quàm benè Dî magni meritis datis omnia justis !
Causa patrocinio nostra potente stetit.
At vos præcipites in perfida bella Tyranni,
Nequidquam in vanas impulit ira minas.
Tot cæsæ Mavorte acies, populataque flammis
Arva, tot in subitos mœnia versa rogos :
Tot desolatis squalentia rura colonis,
Telaque et in timidas vincula jacta manus :
Omnia sunt culpæ monumenta perennia vestræ.
Tot scelerum facies ira cruenta parit.
Atque utinam Eois furor hic mansisset in oris !
Cur tamen et nostris finibus arma sonant ?
Parcite Christiadûm populi, gladiosque cruentos
Ponite : sat nostri sanguinis ensis habet.

'K hoor trommel en trompet. Men vecht. De velden zuchten.
Kloek aen gy Duitschen knecht, den Turk is aen het vlugten.
Siet, Weenen is ontset. Den Arend in de wolk
Dryft tot de swarte zee het Ottomansche volk.
Men siet den Donauw-stroom veel doode Turken voeren,
Syn schoot is opgevolt, hy kan sich qualyk roeren.
Wat helpt den grooten hoop? den vyand is gevelt,
Hy bidt nu om gena den Oostenrykschen held.
My dunkt, dat ik al hoor de Turksche vrouwen klagen,
Dat sy om haer verlies het rouwkleed moeten dragen.
Sy wyten 't den Sultan [241], dat soon noch man en leeft,
Om dat syn trouwloosheit 't verbond gebroken heeft.
Den Godt, die 't al bestiert, pleegt loon naer werk te geven,
Het quaed is tot nog toe noit ongestraft gebleven.
Wat heeft de Gramschap niet van een tiran gedaen?
Sy heeft soo menig land en stad in vlam doen staen.
Och of het oorlogs vier maer in den Oosten blaekte,
En dat noit Christen Prins met d'ander dweers en raekte. [242]
Maekt Koningen, maekt peis, en stut uw gram gemoed,
Uw degen heeft genoeg vergoten 't Christen-bloed.
Of soo gy vechten wilt, gaet, gaet den oorlog dryven
In 't Ottomansch gebied: ik wil u daer in styven.
Trekt naer Jerusalem, door 't heylig bloed vermaert,
Daer wordt een schoonen prys voor uwen stryd bewaert.
Daer is het palmen-bosch, daer sy de takken sneden,
Als Christus tot hun vreugd de stad quam ingereden.
Daer is den droeven berg, daer 't Kruis eerst is geplant,
Daer rolden van syn bloed de druppels op het zand.
Waerom blyft dese plaets soo lang in roovers handen?
Gy moest, ô Koningen, uw kroon en ryk verpanden
Om t'haelen door het sweerd den kostelyksten schat,
Die in ons Christendom een Koning oit besat.

Quid fraterna juvat toties in bella coire?
Ite per Euxini litora capta maris.
Ite per et fines Asiæ Solymæaque regna.
Hîc pretium justi nobile martis erit,
Palmiferum nemus, et Superis quoque cognita tempe,
Et juga cælestes quæ tetigêre pedes,
Et trepidus jam nunc turbato flumine Nilus,
Quasque Oriens vobis abstulit orbis opes.
Dî faciant, armis cedant Byzantia nostris
Mœnia, barbaricâ non benè capta manu.
Tuque favens Venetis Neptune triremibus adsis,
Sentiat ut Latias Creta subacta rates.
Vana precor. Nostro gliscit discordia mundo,
Et furor ex omni prælia parte movet.
Hinc tonat impulsis iratum classibus æquor,
Puppibus illisis saxa Britanna sonant.
Mille rates coëunt et rostris rostra lacessunt,
Decolor et fessis Nereüs errat aquis.
Quæque olim celeri fidebat currere remo
Gallia, jam ponto maxima vela parat.
Parte aliâ torvi quatiuntur cornua Rheni,
Accipit et dominos utraque ripa novos.
Nec Latiis Martem licuit vitare colonis,
Iraque trans Alpes agmina celsa movet.
Sæpè Pyrenæi rubuerunt sanguine montes,
Nostraque vix pacem Belgica novit humus.
Nulli tuta quies. Cruor undique et undiquè cædes:
Diminuunt vires mutua regna suas.

Ik spreek de doove aen. Den tweedragt doet verlaeten
'T geen hun gestolen is : 't vermaen kan hier niet baeten.
De Gramschap en den nyd verblinden hun gemoed ,
Sy vechten tegen een om 't winnen van een voet.
Men dondert op de zee met heel en half kartouwen. [243]
Neptunus [244] is gestoort als hy 't metael siet spouwen.
De masten vliegen af, de schepen staen in brand,
De stukken van de vloot gaen dryven naer het land.
Hier hoort men aen den Rhyn 't geklank van de trompetten ,
Men gaet een veldslag aen, of eene stad ontsetten.
Daer siet men schildwacht op het spits van d'Alpen staen,
Terwyl in de vallei de holle trommels slaen.
Het Spaensch bloed tegen 't Fransch [245] begint sich nu t'ontsteken.
Ons Nederland, eilaes ! weet van geen peis te spreken.
Europa is in roer, het woelt'er t'alle kant,
Nu wordt het een verwoest, daer na het ander land.
Vecht al die vechten wilt, ik sal de rust verkiesen,
Den boer om mynent wil sal os noch koe verliesen.
Myn hoefke [246] broedt geen zorg : het lacht my hier al aen,
'T zy ik in mynen hof, of in myn bogaerd [247] gaen.

Quò tamen hic belli fervor? quid quæritur armis?
Jugera nempe soli paucula victor habet.
Hoc pretium pugnæ. Valeant ensesque tubæque:
Pax mihi, non amplo limite, tuta placet.
Non ego sum quem bella juvent, me propter Ibêrus
Prælia cum Gallo milite nulla geret.
Dives ero, nido modò ne subducta recenti
Ova mihi desint, micaque pura salis.
Quemque priùs duxit salientem linea piscem,
Ille mihi prædâ divite major erit.
Felices quibus ista licent! sed scilicet ira
Invidet, et Belgas non abitura premit.
Ut redeat pax alma tamen mœstosque revisat,
Miles et emeritum sublevet ense latus:
Non ideò totis fugiet regionibus ira.
Hæc etiam mediâ prælia pace movet.
Quid referam fractos civili turbine fasces,
Raptaque per longas membra cruenta vias?
Seditio ut populos in bella domestica movit:
Hoc Thebe, hoc periit Martia Roma modo.
Cæsaris aspersit fusus capitolia sanguis.
Quis credat? Bruto vulnus ab hoste tulit.
Tullius ille potens quondam, cervice recisâ
Nunc jacet: hæc linguæ præmia Consul habet.
Prô pudor! ex illis figuntur pallida rostris
Ora, quibus trepidos juverat antè reos.
Nec Batavis desunt exempla recentia terris,
Tractaque perque vias funera, perque domos.

Vaert, Koningen, vaert wel; slaept in vergulde zalen,
Gy moet een korte rust met lange zorg betaelen.
Als ik maer bakken mag een broodje van myn graen,
Als ik een lammeke van mynen stal mag slaen,
Als ik maer plukken mag myn appels en myn druiven,
Als ik maer doeden mag een koppel jonge duiven,
Als ik maer haelen mag een versch ey uyt de nest,
Een visken uyt de sloot: ik laet u al de rest.
Het sou met ons soo gaen, kond'et de Gramschap lyden,
Maer als 't geen oorlog is, doet sy de borgers stryden.
Sy stookt die tegen Staet en land-bestierders op,
Den last schynt hun te groot, dit steekt hun in de krop. [248]
Terstont den oproer ryst, 't gespuis loopt langs de straeten,
Den blauwen voorschoot [249] waeit, het stadhuis wordt verlaeten.
Men grypt een by den hals, men sleurt hem met den haeir,
Men geeft hem wond' op wond', of 't een verraeder waer.
Het Roomsche Capitool is met het bloed begoten
Van Cæsar [250], al was hy uyt d'hoogste stam gesproten.
Wie heeft den borgertwist van Roomen niet gehoort,
Als eenen Cicero [251] ten onregt wierdt vermoordt?
Syn afgesneden hoofd verscheen in d'hooge zalen,
Daer syn welsprekentheit soo menig prys quam haelen.
Wat droevig treurspel heeft ons Holland niet vertoont,
Als Land-beschermers zelf zyn met de dood beloont?

Hunc furor infixo rapuit crudeliter hamo :
Illum saxa citâ grandine plura petunt.
Scuta foro gladiique sonant. Subit atria victrix
Turba : per ardentes effugit ille manus.
Exoritur clamor facibus per inania jactis,
Consulis et priscæ diripiuntur opes,
Et nihil intactum violenta licentia plebis
Præterit : immensum est singula velle queri.
Quid memorem assiduas, quibus ardet curia, lites,
Ortaque civili jurgia rauca foro ?
Cum nequeas ferro, nequeas sævire veneno,
Certiùs injustâ lite nocere potes.
Hinc empti pretio testes, perjuria, fraudes,
Quique volant circùm publica tecta doli.
Scilicet et falsi damnatur criminis insons,
Damnaque fert famæ non abolenda suæ.
Adde graves calami sumptus, inopesque nepotes ;
Debitaque exhaustæ non reparanda domûs.
Lis patrias consumit opes, lis prodigit aurum,
Arcaque sub lento judice tota perit.
Quóque magis mirere, uno de cespite rixam
Inter finitimos ira suborta movet.
Nec mora, causidico scribente volumina crescunt,
Vindicat et nummos pagina quæque suos.
Conspirant animis certi non cedere, donec
Hauriat immensas Curia dives opes.
Non mihi si missæ veniant Helicone puellæ,
Pegaseæque sacro fonte bibantur aquæ :

Twee broeders Wit [252] van naem, maer witter nog van zeden,
En hadden, soo men segt, noit wetten overtreden.
Men heeft hun uyt den buik het ingewand gehaelt,
De darmen zyn voor geld gemeten, en betaelt.
De Gramschap weet ook wel de Regters te bedriegen,
En door arglistigheit een ander te beliegen.
Men koopt getuigen op, die altyd zyn gereed
Om voor een handvol geld te doen een valschen eed.
Hier door wilt gy de faem van uwen vyand stelen,
En doet den Advocaet met syn ducaten spelen.
Het schryven sonder end put syne koffers uyt,
Daer moet betaeling zyn voor ieder nieuw besluit.
Al hielp Calliope [253], al hielp m'Apollo zingen,
Al dronk ik al het nat dat Pegasus [254] doet springen,
Al won [255] ik Griekenland door 't dichten soo vermaert,
Al wierdt den lauwerkrans voor myne pen bewaert,
Nog sou ik al het quaed der Gramschap niet verhaelen,
Want desen meulen heeft nog altyd wat te maelen.

Totaque sic facilis subeat præcordia Phœbus,
Versibus ut cedat Græcía prisca meis:
Damna satis cæci valeam memorare furoris.
Materiâ vires uberiore cadent.
Confer in Jônio nascentes æquore pisces,
Confer in Ascræis gramina nata jugis,
Adde vagos fluctus: numero vincentur, et íræ
Fertilior damnis noxia messis erit.
Herculeis cecidit pestis Lernæa sagittis,
Quamvis vulneribus cresceret illa suis.
Hæc nova millenis cervicibus Hydra renascens
Pullulat. Alciden da mihi: victus erit.
Ne tamen ex omni lateat vos parte venenum,
Indicio musæ nota fit ira meæ.
Noscere nunc labor est, pòst debellabimus hostem:
Si modò promissam Delius addat opem.
Vos quoque qui sævæ petitis solamina pestis,
Anté decet tanti discere damna mali.
Parte patent aliquâ; totis in viscera cultris
Ibimus: hùc oculos vertite quisque suos.
Ira per obstantes rumpit nocitura propinquos,
Consiliumque odio vera monentis habet.
Nec refert geminæ suasurus fœdera parti,
Sollicitus pacis conciliator eas.
Vidi ego pugnantes stricto concurrere ferro:
Nullus et in populo qui prohiberet, erat.
Scilicet in medios qui se projecerit enses,
Mutua dum prohibet vulnera, læsus abit.

Telt, wat gy tellen kont, de kruiden in de wey,
Den haring in de zee, de bloemen in den mey. [256]
En als October komt, telt al de rype druiven,
'T getal sal voor 't gebroed der Gramschap moeten schuiven.
Men segt dat Hercules [257] gedoodt heeft eenen draek
Die seven hoofden hadd'. Wie sag oit vremder saek ?
En soo hy met het sweerd een kop ter aerde velde,
De wonde gaf een hoofd dat hy voor 't ander stelde.
Maer als den verschen hals gebrandt wierdt door het vier,
Daer quam geen nieuwen kop : hy won het vruchtbaer dier.
Al quam nu Hercules de Gramschap aen te tasten,
Dees beest [258] waer hem te fel, s'en vreest geen rouwe gasten.
Hy sou haest zyn vermoeit van branden en van slaen,
Mits dat op dit serpent wel duisend hoofden staen.
En dies niet tegenstaens [259] wil ik nog voorder seggen,
Wat uyt de Gramschap spruit, en 't quaed voor oogen leggen.
Wy moeten van dees pest ontblooten al 't fenyn,
Is 't dat wy eens voor goed genesen willen zyn.
Als eenen grammen mensch wilt naer syn vyand loopen,
Al die hem tegenhoudt, die sal'et zelf bekoopen,
Al waer 't syn besten vriend. Hy hoort naer geen vermaen.
Maer stoot hem overhoop, en valt syn vyand aen.
Ik sag'er onlangs twee met bloote degens vechten,
Het waeren, soo my docht, van onse duitsche knechten.
'T gevecht ging dapper aen, noch d'een, noch d'ander week,
Die om te scheiden quam in 't midden, kreeg den steek.
Een gram gemoed om aen den vyand te geraken,
Sal met het sweerd een weg dweers door syn vrienden maken.

Utque agitur cæco pulsâ ratione tumultu,
Omnibus obscuras injicit ira manus.
Cambyses Syriis uncas precidere nares
Jusserat, atque imis tollere labra genis.
Grande nefas! tamen in captos ita sæviit hostes.
Póst ferus ipse suis non minor hostis erat.
Æthiopum populi tumido parere Tyranno,
Jussaque longinqui ferre tributa negant.
Hos procùl à Persis Indus submoverat amnis,
Tutaque ab ingenio gens erat illa loci.
Cambyses fremit impatiens, amensque repulsâ
Æthiopes subito perdere marte parat.
Jamque ingens nigros exercitus ibat ad Indos,
Quò tulerat vires Persia tota suas.
Quò ruis imprudens? regio caret illa colonis.
Quà properas, densis montibus aret humus.
Non Cereris vitisve ferax, non gramina tellus
Ulla, nec errantes parca ministrat aquas.
Parce sine annonâ temeraria bella movere.
Utilior votis proxima messis erit.
Differ opus, mora sæpè juvat. Declivior annus
Contrahit, autumno jam properante, dies.
Per tamen arentes exercitus ivit arenas.
Præbebant inopes pabula rara viæ.
Prima fames frondes virgultaque mollia quærit.
Qui poterat ficum carpere, dives erat.
Carduus urticæque graves, tribulique, rubique
Et coria ignoto mollia facta lacu:

De Gramschap is verblindt, sy kapt, sy steekt, sy slaet,
'T zy vyand of 't zy vriend, al wie haer tegenstaet.
Cambyses won den slag, en hy dê, naer het stryden,
Aen syn gevangenen den neus en lip afsnyden.
Dit was een wreed bedryf, en ongehoorde saek.
Wie heeft den winnaer oit sien nemen sulke wraek?
'T was aen den vyand, dat hy dese wreedheit toonde,
Maer hoort, hoe hy daer na syn vrienden erger loonde.
Wat hy voorts heeft gedaen, is weerd te zyn verhaelt,
Als hy met slechter munt syn leger heeft betaelt.
Hy was lang aen de kroon van Persien gekomen,
En had van Syrien veel steden ingenomen.
Een ieder vreesde hem: alleen den Indiaen
En wilde met tribut naer Persien niet gaen.
Hem docht hy was bevrydt door bergen en door heiden,
Die 't Indiaensche land ver van het ander scheiden.
Cambyses vol van spyt dringt met syn leger aen,
Om Indiën in vier en vlammen te doen staen.
Hy siet niet waer hy gaet. Den zomer was verloopen,
Men kost geen graen voor geld op de droog' heiden koopen.
Hy moest langs bosch en dal, en bergen swaer van zand
Wel honderd mylen doen door een verlaten land.
Men gaf hem goeden raed, dat hy syn volk sou spaeren,
En tegen 't naeste jaer een goeden oogst vergaeren
Van haver en van hoy, en ander veld-gewas,
En al wat voor een jaer het leger noodig was.
Syn Gramschap was te groot. Hy liep als eenen blinden.
Men kost voor man noch peerd in 't kort geen eten vinden.
Men sag de peerden staen met netels in den mond,
Het was een groot geluk voor die wat beters vondt.
Men sag het voet-volk slaen de eekels van de takken,
En van den verkens kost vervullen heele sakken.

Ultima post glandes miseris alimenta fuerunt ;
Pellebant avidam putria stagna sitim.
Pars letho cecidêre : fugæ pars terga dederunt.
His quoque vix macies ossa perusta tegit.
Funera movissent alios cladesque suorum :
Rex tamen incultis montibus urget iter.
Sortirique ferus mandat, decimumque necari.
Impia fatales accipit urna notas.
Sortibus eductis, cecidit pars icta securi :
Vitam pars, comitum morte, superstes alit.
Quis non has epulas voluit postponere fato ?
Hei mihi ! quam multis vota fuêre mori !
Instat adhuc cœptis laniatâ parte suorum,
Dirus, inhumanis barbariorque lupis.
Sed timuit ne sorte datâ traheretur ad urnam.
Hoc rabies uno victa timore fuit.
At vos, quid furiæ valeant, hinc discere cautos
Convenit : alterius dulce valere malo est.
Hostibus elapsis, in proxima vertitur acer
Impetus, atque omni parte timendus adest.
Scilicet ut nullo discrimine fulmina lædunt,
Ut feriunt flammis obvia quæque suis.
Utque trahunt magnæ nimium vicina ruinæ,
Læsaque pars damnum proximitate tulit :
Sic procùl ire iuvat, sic devitare furentes
Convenit : exitio turba propinqua luet.
Annæum juveni conjunxerat aula Neroni.
Illius hic Princeps : ille magister erat.

Ten lesten aeten sy de bladers van den boom
En dronken uyt 't moeras ; men vondt geen waterstroom.
Daer stierf een groot getal van peerden en van menschen ,
Een ieder een begost naer 's Konings dood te wenschen.
Veel lieten 't vendel [261] daer , en maekten sich van kant ,
En liepen weg by nacht , en keerden naer hun land.
Maer als Cambyses sag syn leger soo verslappen ,
Deed' hy van ieder tien een man in stukken kappen
Daer 't lot op viel ; en gaf aen negen elk een stuk. [262]
Eilaes ! van ieder tien hadd' een dat ongeluk.
'T gemoed van den tiran en wilde nog niet buigen ,
Al moesten sy van dorst 't bloed uyt de wonden zuigen.
Hy praemde dat de rest van 't leger voort sou gaen ,
Al was'er van den weg de helft nog niet gedaen.
Maer als hy hoorde zelf de Opperhoofden klagen ,
En dat'er niemant meer dees wreedheit wou verdragen ,
Dan vreesde hy met regt voor 't lot te moeten staen ,
En dese vrees alleen deed' hem te rugge gaen.
De Gramschap , als sy haer niet anders en kan wreken ,
Gaet haeren dollen kop op haere vrienden breken.
Sy doet als 't blixem-vier , dat geen verschil en maekt ,
De naeste , wie het zyn , die worden eerst geraekt.
Soo als een huis beswykt , het naest' wordt neêr getrokken ,
Die niet ras weg en springt , sal deelen van de brokken.
En als een grammen sot de wapens heeft in d'hand ,
Die niet wilt zyn gequetst , steekt gouw het schuit van kant
Wie weet van Nero niet de godeloose daeden ?
Hoe hy door moorden pleegt syn wreedheit te versaeden.
In syne teere jeugd dan vreesde hy de straf ,
En hoorde naer de les die Seneca [263] hem gaf.

Usus amicitiæ magnus ; Senecamque docentem
Audiit, hinc mores composuitque suos.
Atque utinam seros probitas mansisset in annos !
At mala principiis obstitit ira bonis.
Illa peregrinas Annæum misit in oras.
Hunc procùl à Latio Corsica cepit humus.
Quid tibi nunc virtus præceptaque mitia prosunt ?
Iram quid domitam legibus esse tuis ?
Quid laudata juvat clementia ? pelleris exul.
Officio merces redditur illa tuo.
Sed tamen exilio gaude, neque respice Romam.
Eheu ! quàm multum sanguinis illa bibet.
Proximus ut quisque est, ita Cæsaris ociùs armis
Occidet, atque iræ victima prima cadet.
Te quoque, si redeas, lictoris sica cruenti
Balneaque humano plena cruore manent.
Quin etiam, ut fama est, maternâ cæde Tyrannus
Haud timuit diras commaculare manus.
Scrutatusque uterum, spirantibus ausus in extis
Quærere, delituit quo puer antè, locum.
I nunc, aude aliquem meritis sperare favorem,
Teque piis tutum moribus esse puta.
Quid potuit nato conjunctius esse parente ?
Et tamen à nato vulnera mater habet.
Scilicet arma magis quam fœdera novit, et ira
Ipsa patrocinii jura caduca facit.
Nomina Amicitiæ, Fidei, Pietatis, Amoris,
Barbara sunt : nec quo se tueantur, habent.

Men heeft den jongen Prins syn meester sien beminnen,
Soo lang syn soet beleid het leerkind konde winnen,
Maer als hy grooter, was geklommen op den troon,
Dan kreeg syn meester zelf het ballingschap voor loon.
Dan moest den Philosoof, naer al syn zedig schryven,
In eenen slechten boot naer Corsica gaen dryven.
ô Balling veel geluks! gy mogt wel zyn verblydt,
Dat gy nu ver van hem, en ver van Roomen zyt.
Sy worden al vermoordt die hem de naeste waeren,
Syn wreedheit laet hem niet syn eigen moeder spaeren.
Hy opent haer den buik (het hof dat schroomt en beeft)
Hy wilt de plaetse sien daer hy gelegen heeft.
Blyft balling daer gy zyt, dat eiland sal u eeren,
Gy zyt het leven quyt, soo gy wilt wederkeeren.
Het bad is al bereid, waer in uw weerdig bloed
Sal worden afgetapt. Siet, bidd' ik, wat gy doet.
Schoon gy syn meester zyt, en wilt hem niet betrouwen,
Op eenen moddergrond en kan men niet veel bouwen.
Wat kander naerder zyn als moeder aen haer kind?
Daer is geen sterker knoop die d'herten t'zamen bindt.
Sy heeft nogtans van hem den priem in 't hert gekregen.
Geen saek en kan 't gemoed van een tiran bewegen.
Syn felle boosheit is het moorden soo gewent,
Dat vriendschap, trouw, en min, zyn naemen onbekent.

Creditur hoc etiam ? post fata cruenta suorum,
  Ipse suum rupit barbarus ense latus.
Hoc est quod Superi contorquent denique fulmen.
  Hîc Jovis, Enceladus, vindicis igne jacet.
Istos justa petit cœlo victore Gigantes
  Pœna, nec auctores deserit ira suos.
Fulmina sunt, cæcâ pressi caligine sensus :
  Fulmina sunt, furiis mens agitata novis.
Fulmina sunt, actum propria in præcordia ferrum.
  Hos furor eventus sanguinolentus habet.
Vindice, crede mihi, rarò caruêre furentes,
  Casus et aut illis, aut Deus ultor adest.
Finge tamen nullo pœnæ terrore teneri,
  Iraque securum præstet ab hoste latus.
Vindicibus careat furor, et dominetur inultus :
  Te timeant cuncti : nullus ad arma vocet.
Quàm tamen hoc miserum est, Pœnorum more leonum
  Vivere, nec vacuas cædis habere manus ?
Volvere terribiles oculos, semperque minari
  Prælia : sollicitis omnibus ire trucem :
Fœdus amicitiæ violare, odisse propinquos,
  Mitia non aliquo tempore verba loqui ?
Vindicta, exilium, cædes, tormenta, catenæ,
  Occurrunt animo nocte dieque tuo.
Quàcumque ire paras, tacito te devovet ore,
  Et fugit ut rabidi vulgus ab ore lupi.
Sive lares petis ipse tuos ; timuêre propinqui :
  Sive forum ; trepidi muta figura fori est.

Doch naer hy'er soo veel berooft had van het leven,
Men segt dat hy het mes heeft door syn lyf gedreven. [267]
Den Hemel had die straf voor Nero vast gestelt.
Hier ligt Enceladus ten lesten neêrgevelt.
Als Godt eens heft syn hand, het moet al voor hem wyken,
Dit heeft de fabel in het reus-gevecht doen blyken.
Den blixem valt van hoog op een verblindt gemoed,
En d'helsche Furien die woelen in het bloed.
Is't niet een helsch bedryf, sich zelven te doorsteken?
Soo pleegt tot eige leet de Gramschap haer te wreken.
En neem'et soo dat Godt u in dit leven spaert,
En dat hy voor uw straf een eeuwig vier bewaert:
En is't nogtans geen droef, is't geen ellendig leven,
Van niemant vriend te zyn, een ieder te doen beven?
Wraek, ballingschap, en moord, en boeijen, en fenyn,
Die sullen dag en nacht in uw gedachten zyn.
Komt gy op straet of merkt met stuer gesigt getreden,
Al die u maer en sien, vervloecken u met reden.
Het is'er al vervaert, en 't schuift al waer gy gaet,
Een Raedsheer schroomt by u te sitten in den raed.

Curia te refugit tumidum, sociusque senator
Festinat lateri cautus abesse tuo.
Omnibus exosus fastiditusque recedis,
Atque hilares mortis spes facit una tuæ.
Hæc facies rerum exterior. Crudelior intùs
Hostis adest, animæ pax violata tuæ.
Terroresque, fugæque, et somnia plena tumultu,
Et semper pavidi corde micante metùs.
Sivè cibos caperet Siculus conviva Tyrannus;
Horruit appositis mixta venena cibis.
Seu peteret ludos, circum fulgentibus armis
Stipabat timidum densa corona latus.
Omnia pertimuit: barbam, tonsore remoto,
Quis credat natas subsecuisse patri?
Hæc comes it trucibus justissima pœna Tyrannis,
Ut timeant jugulo tela parata suo.
Ipse sibi est animus tortor; sincera voluptas
Exulat, et nusquam candida tota venit.
Qui nocuit reliquis, qui fœdera sanguine rupit,
Cogitur exemplis anxius esse suis.
Cur lupus et sævi condunt se montibus ursi,
Audet in humanos agna venire sinus?
Nempe quod hæc mitis, noceant mortalibus illi,
Hæc sit pacis amans, hi fera bella gerant.
Respice pallentem fraterna cæde Cainum,
Ut procùl à patrio cogitur ire lare!

En soo gy keert naer huis, de huisgenoten zuchten,
Gy zyt gelyk den wolf, voor wie de schapen vlugten.
  En vriend, en vrouw, en kind, 't is al van u vervaert,
  Sy wenschen duisendmael dat g'onder d'aerde waert.
Dit is 't uytwendig quaed. Het grootste schuilt van binnen,
Dat u noit rust en laet, dat u berooft van sinnen.
  Uw droomen zyn vol angst, uw herte klopt en jaegt,
  Het koude sweet breekt uyt, of g'op de pynbank laegt.
Als Dionisius aen tafel was geseten,
De vreese van vergif en liet hem qualyk eten.
  En als hy uyt het hof naer 't kaetspel [268] was gegaen,
  Een wacht met bloot geweer moest voor den ingang staen.
Hy had gesogen 't bloed van weduwen en weesen,
En menig moord gedaen, die hem met regt ded' vreesen,
  Hy heeft syn dochters zelf doen scheeren synen baerd,
  Om dat hy voor syn keel van d'ander was vervaert. [269]
'T gewis [270] is eigen beul. Dit leeren de tirannen,
Een schaduw' is genoeg om alle vreugd te bannen.
  Die synen naesten quetst, en stort het mensche-bloed,
  Vreest dat hy lyden sal 't geen hy aen d'ander doet.
Waerom stopt sich den wolf in hollen en in gaten,
En durft in vollen dag syn schuilhoek niet verlaten?
  Waerom en vlugt het schaep en lam de menschen niet?
  'T komt eten uyt uw hand, soo 't maer wat groen en siet.
Den wolf is wreed van aerd, en pleegt al te verslinden,
'T geen hy, als 't avond wordt, op synen weg kan vinden.
  Het bloed dat hy verstort is oorsaek dat hy vlugt,
  Als hy maer menschen siet, of hoort het minst gerucht.
Om dat het vreedzaem schaep noit uytgaet om te stroopen,
Daerom en vrees'et niet, noch gaet voor menschen loopen.
  Ei! siet hoe Cain vlugt naer syne broeders moord,
  Syn haeiren rysen op om 't minste dat hy hoort.

Quò scelerate fugis? quò devius orbe vagaris?
Non poteris furias effugere ipse tuas.
Te licet occulto tellus tegat ima recessu:
Hostis qui timidum terreat, intùs erit.
Cetera prætereo nocituri damna furoris.
Ingenio lector concipe plura meo.
Adjice, quæ proprio doluisti doctus ab usu.
Quisque sibi testis candidus esse solet.
Quò meliùs morbos animi perspexeris ægri,
Fortior hòc prisci vulneris ultor eris.

Hy meent dat syn misdaed de schepsels hem verwyten, [271]
Hy meent dat al 't gediert hem opvolgt om te byten.
Gaet, vlugt de wereld door; langs bergen en langs dal,
Alwaer gy loopen sult, de straf u volgen sal.
Al waert gy diep gestopt in d'onderaertsche koten [272],
Den vyand die gy vreest, is in uw hert gesloten.
Hier mede houd' ik op. Gy, leser, peist de rest.
Waer synen schoen hem praemt, weet iedereen het best.
Voegt hier nog by het quaed, 't geen gy hebt ondervonden
Dat u de Gramschap doet, en telt uw eigen wonden.
Naer't kennen van de quael, naer 't voelen van de pyn,
Ontbiedt men den Doctoor, en wilt geholpen zyn.

LIBER III.

Remedium Iræ.

Semina cum causis, et damna secuta furorem,
Materies numeris bina fuêre meis.
Jam medicina juvet, jam vulnera tollere tempus,
Jam melior partes Musa medentis age.
Si potuit vetiti quondam Præceptor amoris,
Quod cecinit, serò velle perisset opus:
Quosque Cupidineis malè sparserat artibus ignes,
Utiliter fusis obruit auctor aquis:
Cur ego non alios tentem superare furores?
An minùs Idaliis ignibus ira nocet?
Illa tamen monstris caput altiùs omnibus effert,
Illa ferox nostro sanguine bella gerit:
Cumque pigro serpant contagia cetera morbo,
Emicat, et nullas fert violenta moras.
Pugna gravis superest. Procùl hinc discedite inertes.
Hostibus à magnis gloria magna venit.

DERDEN BOEK.

Geneesmiddelen der Gramschap.

'T is Musa, 't is genoeg van dese quael geschreven,
En van al 't geen aen dees het voedsel pleegt te geven.
Den sieken roept om hulp. 'T is tyd de medecyn
Te geven, voor al die genesen willen zyn.
Dit is het leste deel dat ik heb ondernomen,
Op dat den leser sou tot de gesontheid komen.
Dit is het eenig wit [273] dat my is voorgestelt,
Van dees gemeene pest te stutten het geweld.
Naer dat Ovidius ontsteken had de sinnen
Der jongkheit, door de konst die hy schreef van het minnen,
Heeft hy de pen nog eens genomen in de hand,
Om door een beter konst te blusschen desen brand. [274]
Soo desen Heiden mag van ieder zyn gepresen,
Om dat hy 't Roomsche volk naer't quetsen heeft genesen,
Met hoe veel grooter lof zal door my het fenyn
Der Gramschap uyt ons hert en bloed verdreven zyn?
Dit vier is meer verspreidt, en vliegt door alle landen,
'T en spaert noch jong, noch oud; 't doet alle herten branden.
Geen quael is soo gemeen, geen jaegt'er snelder aen,
Men siet haer onverwachts in volle vlammen staen.
Hier dient een vrom [275] gemoed. Daer is geen hoop van winnen
Voor die den rugge toont, soo 't stryden gaet beginnen.
Blyft in slagorder staen, en wykt niet eenen voet:
Weet dat een scherp gevecht den winnaer eere doet.

Jam litui sonuêre : vocor ducturus in hostem
Agmina. Quisquis ades, corripe tela manu.
Ecce subit stygiis egressa paludibus ardens
Bellua, vipereas Ira soluta comas.
Neve parùm possis cognoscere, respice vultum:
Dimidium palmæ, cognitus hostis, erit.
Quò fugis ? Haud animum timeas firmare tuendo.
Tota sub aspectus ira vocanda tuos.
Igne micant oculi, turgent suffusa veneno
Pectora, mugitu guttur et ora sonant.
Spuma cavos, saniesque pererrat candida rictus,
Formaque nescio quid grande minantis habet.
Huic comes it socio properans Insania passu,
Et regit incertæ sola sororis iter.
Subsequitur Vindicta, necesque et vulnera spirans
Evomit in Superos impia verba Deos.
Hanc circùm volitant Furiæ, quas torva flagello
Increpat, et stimulis Ira valère facit.
Capta subit Ratio manibus post terga retortis,
Et trahitur scissis Pax violata comis.
Læsaque Amicitia et contemptis legibus Æquum,
Et Decor, et durâ compede vincta Fides.
Ecce velut torrens pluvialibus auctus ab Hœdis,
Devia, nec certis finibus Ira ruit.
Quà properat, prosternit agros et gramina vellit,
Ultricique ferit stantia saxa manu.
Non, stimulante fame, sic infremuêre leones,
Antraque præcipiti deseruêre fugâ :

De Gramschap komt in 't veld. Ik hoore de trompetten,
Sy gaet van haeren kant haer volk in order setten.
Al die my volgen wilt, neemt ras de wapens aen,
Wy moeten onbevreëst den vyand tegen gaen.
Wy moeten hem soo nouw bespieden als wy konnen,
Als gy syn listen kent, den slag is half gewonnen.
Siet daer de Gramschap staen. De oogen zyn vol vier,
De keel blaest haet en nyd, en brult als eenen stier.
De handen zyn vol bloed, het haeir krielt van de slangen,
De tong swart van vergif springt uyt haer holle wangen.
S'heeft tanden van een swyn, en 't hert van eenen hond.
Het schuim komt wit als sneeuw gebobbelt [276] uyt den mond.
De Wreedheit en de Wraek die dienen haer voor knechten,
En trappen met den voet de wetten en de regten.
De Raserny verblindt de reden en 't verstand,
De Vriendschap wordt door haer gebannen uyt het land.
Siet d'helsche Furien, siet hoe sy by haer sweven.
Sy hitst die met de sweep, om hun meer moed te geven.
Met dit rampzalig heir doorloopt sy heel het land,
Hier stampt [277] s'et al omver, daer steekt s'et al in brand.
Geen beer, noch fellen leeuw door hongers nood-gedwongen,
Komt, als hy 't vee maer hoort, soo vierig toe gesprongen.

Nec sic, quem telo vexat gladiator Ibero,
Taurus ab excussâ cornua jactat humo:
Ut fremit et trepidis regionibus Ira minatur,
Longaque submoto fœdere bella movet.
Prima fuit rabidum cognoscere cura furorem;
Proxima, quâ monstrum parte dometur, erit.
Si quid opis montes, si quid Parnassia tempe,
Si quid habent citharæ Phœbe canore tuæ:
Graminaque Aonidum rorantibus uda sub antris,
Pegaseæque fugax vena salubris aquæ:
Omnia nunc vires ad opem conjungite vestras.
Non tenui magnum vincitur arte malum.
Et tibi sunt arcus, et sunt tibi Phœbe sagittæ,
Iônio constat quas valuisse mari.
Pythius et spiris nequiit vitare pharetram
Anguis, et hæc dextræ gloria prima fuit.
Adjice præteritæ monumenta recentia laudi,
Hæc nova præsidio bella gerenda tuo.
Delphica victoris prætexam templa coronâ,
Addet et ad festos hunc quoque Musa diem.

Hæc ego: stridorem visa est levis aura dedisse.
Antè oculos Phœbus (non ego fallor) erat.
Non tamen ex humeris habilem suspenderat arcum,
Tela quoque in vacuâ nulla fuêre manu.

Geen wilden stier en dryft soo snel en heftig aen,
Als hy den Spanjard [278] siet in 't perk gewapent staen.
Gy siet de Gramschaps aert met al haer boose werken.
Nu moet ik ieder een tot desen stryd versterken.
Is't dat'er tot myn hulp iet op Parnassus groeit,
Is't dat daer voor myn dorst een klaer fonteine [279] vloeit,
Is't dat van Helicon [280] de negen Zang-godinnen
Door haeren hellen glans verlichten myne sinnen,
Soo is'er hoop van winst. Want voor dit innig quaed,
'T en zy den hemel helpt, geen mensche-kracht en baet.
Apollo g'hebt den boog, en g'hebt dezelve schichten,
Waer voor Cleopatra heeft eertyds moeten swichten,
Als g'in het zee-gevecht bewaert hebt Cæsars vloot, [281]
En op haer zeil en vlag all' uwe pylen schoot.
Gy hebt nog het Serpent met uwen boog doorschoten,
Dat naer den watervloed was uyt het slyk gesproten,
En Pytho [282] wierdt genoemt. Den draek was vol fenyn,
Al wat'er quam ontrent [283], moest dood gebeten zyn.
Herneemt uw eerste kracht; komt weêr op d'aerde daelen,
En velt de Gramschap neêr, gy sult nieuw eer behaelen.
Want desen fellen draek meer quaed als Pytho doet,
Hy eet niet als ons vleesch, hy drinkt niet als ons bloed.
Soo gy dit monster doodt, ik sal u alle jaeren
Vereeren met een dicht: ik sal uw lof verklaeren
Alwaer de sonne gaet, en haere straelen schiet,
'K sal spelen op de luit, en zingen een nieuw lied.
De Musen sullen nog een jaerfeest voor u stellen,
En sullen op dien dag uw vromme daeden tellen.
Ik hoorde (soo ik sprak) een venster open gaen,
My docht ik sag voor my den Godt Apollo staen.
Maer ik en sag noch boog, noch pylen om te stryden,
Hy hadd' een lauwerkroon, de cither hong ter zyden.

Sed citharam arridens digitis aptabat eburnam,
Atque ait : auspiciis concidet Ira meis.
Illa tamen nullis madefiet saucia telis,
Nec feret optatam nervus et arcus opem.
Cantus opem feret hanc, citharæque potentior ictus,
Quam pharetræ longè tela vibrantis erit.
Sit truculenta licet fetâque ferocior Hydrâ,
Scilicet obsequio carminis Ira cadet.
Æripedes olim domuerunt carmina tauros.
Hospes ut auratæ vellera vexit ovis.
Non erat aut galeâ, aut clypeo sat tutus Iason,
Sat tamen Æsonides carmine tutus erat.
Carmine sopivit vigilem Medea Draconem,
Qui poterat squamis vertere tela suis.

Disce novi vates operis, sine vulneris ictu,
Iam Pieriâ perdomuisse lyrâ.
Non ego te Hæmoniæ contundere noxia terræ
Gramina, non jubeo Phasidos arva sequi.
Nulla veneficiis ponetur inanibus Ira,
Innocui Phœbus carminis auctor adest.
Dixerat : Aonio leviter mea tempora ramo
Contigit, et celeri cessit in astra viâ.

Hy loeg my soetjens toe, en sei: weest niet bevreest,
Al hebb' ik boog noch pyl, 'k sal dooden dese beest.
Hier dient geen wapentuig, ik moet geen bloed vergieten,
Want sy sal ongequetst haer gif en galle schieten.
'K sal dit serpent verslaen al was'et nog soo fel.
Gy sult de krachten sien van myn soet snaere-spel.
Jâson die ging de reis met syne doodt betaelen,
Als hy met 't eerste schip het gulde-vlies ging haelen. [284]
Want hy moest eerst van al bevechten eenen stier,
De hoorens waeren stael, de keel spoog niet als vier.
Naer hy hem had getemt, moest hy weêr gaen beginnen,
En met een nieuw gevaer een wreeden draek verwinnen.
Maer soo Medea [285] zong, den stier stont als een lam,
Hy stak met d'hoorens niet, de keel verloos [286] haer vlam.
Daerna heeft hy den draek doen slaepen door haer zingen,
Die van syn harde rug het stael ded' weder springen.
'T is waer, 't was toverzang, en 't was door Plutos [287] magt,
Dat desen stier en draek verloosen hunne kracht.
Medea kost den loop van snelle beken stillen, [288]
En die naer hunne bron doen weder opwaerts swillen. [289]
Sy doofde 't sterrelicht, en konde 's nachts de maen
In haeren vollen loop terstont doen stille staen.
Doch schoon sy weder quam, de Gramschap sou niet wyken,
Dit monster is te wreed, haer konst sou hier beswyken.
G'en sult door tovery dees vlammen niet ontgaen,
Want d'hel stookt zelf dit vier, en Pluto blaest'er aen.
Gy moet een beter zang voor desen stryd verwachten,
Hier moet een Hemelsch-vier verdobbelen uw krachten.
Als gy myn cither hebt, en vreest de Gramschap niet,
Ik sal de maete slaen terwyl gy zingt uw lied.
Naer dese woorden is Apollo weg gevlogen,
My docht, ik vloog hem naer, myn geest wierdt opgetogen.

At mihi divinus circùm calor ossa cucurrit,
Nec mora, terrenum pectore cessit onus.
Ergo age quisquis ades, veteris quem pœnitet iræ,
Qui cuperes turpi liber abire jugo:
Quem desiderium pulcræ tenet acre salutis,
Votaque non omni languida parte jacent:
Ne pereas, pestisque malo dominante perennet,
Accipe præceptis commoda certa meis.
Opprime, dum nova sunt, vivacis sulphura flammæ.
Maxima sunt tardæ damna futura moræ.
Vidi ego succensis affundi flumina tectis:
Flamma recens modicâ victa dehiscit aquâ.
Exiguo de fonte patens enascitur amnis,
Virgaque, non longo tempore, robur habet.
Credere quis possit quercum de semine jacto
Surgere, quis Nilum fonte venire putet?
Et tamen hæc latos jam porrigit æthere ramos,
Ille fluit septem conspiciendus aquis.
Utque novum veteri meliùs sanabile vulnus,
Sic iræ melior cura recentis erit.
Omnia principiis minimo curantur: at hora
Longior, est vitiis vulneribusque gravis.
Pectora cum primo fuerint agitata furore,
Si sapis, haud celerem ferre moreris opem.
Excutis intactâ nocituram veste favillam:
An minor est animi cura futura tibi?
Ah! miser ignoras in quanta incendia crescat,
Obruta ni primis motibus ira cadit.

Een drift, een snellen drift doorslingerde myn ziel,
Al wat ik dichten wou, van zelfs op noten viel.
Komt aen dan, wie gy zyt, die wenscht te zyn ontslagen
Van 't jok, dat gy niet meer noch kont, noch wilt verdragen:
Die hebt een waeren drift naer de zachtmoedigheit,
En waer ik leiden wil, te volgen zyt bereidt.
Verdooft het eerste vier dat u begint t'ontsteken,
Gy sult in het begin de Gramschap konnen breken. [290]
Maer soo ge langer wacht, het is met u gedaen,
Den tweeden oogenblik sult gy in vlammen staen.
Men sal in grooten brand wel honderd tonnen gieten,
En door den swarten damp de vlam nog op sien schieten.
Uyt eene enge bron vloeit haest een breeden stroom,
Buigt gy het wiske niet, het wordt een krommen boom.
Gelooft my, te vergeefs sult gy den stam gaen regten,
Als hy kan tegen wind en harde buijen vechten.
De plaester [291] sal wel haest genesen eene wond',
Soo lang het versche bloed nog niet en is geront. [292]
Maer soo den etter heeft en vel en vleesch doorbeten,
G'en sult in langen tyd van geen genesing weten.
Soo haest als uyt het vier de minste genster springt,
Gy blaest, gy schudt, gy knipt, eer dat het laken stinkt.
Sult gy soo groote zorg voor uwe kleeders dragen,
En met den selven vlyt de Gramschap niet verjagen?
G'en [293] weet, eilaes! g'en weet wat hier de traegheit doet.
In Gramschap en in brand men sich seer haesten moet.

Virus ab exiguo paulatim in viscera morsu
Serpit, et exitium læsa medulla trahit.
Prima sit infirmos igitur superare furores
Cura, novus quisquis miles ad arma venis.
Cum benè pacati ceciderunt pectoris æstus,
Effice ne fragili stet tibi palma loco.
Ne repetat pugnam, victus modò, fortior hostis;
Militiæ faciet dexterioris opus.
Admonitu redit ira levi: si sulphure tangis,
Vivet: habet flammæ semina certa cinis.
Tu cave, quæ primùm læserunt, mente revolvas,
Immeritum nec te multa tulisse putes.
Nec tibi dissidii causas, tempusque, locumque,
Nec tibi quæ fuerint verba modumque refer.
Mens aliò vertenda nocens. Quid imagine gaudes?
Transit in affectus ista figura malos.
Nec tibi sit mores, nec sit tibi facta notare
Alterius, qui te læserit antè, labor.
Vera tibi ut referas, plus falsis vera nocebunt:
Alterius culpa est causa futura tuæ.

Wilt gy een slange-beet, hoe kleen die is, verachten,
'T fenyn kruipt naer het hert, gy moet de dood verwachten.
Siet toe in het begin [294], en volgt hier goeden raed.
Als 't quaed gewortelt is, dan voelt men luttel baet.
Naer dat den eersten togt der Gramschap is gebroken,
Weet dat dees genster maer in d'asschen is gedoken.
De Gramschap is een kool die ook verborgen leeft,
Soo haer het solfer raekt, siet hoe-se vlammen geeft.
Hoe gy den vyand moet beletten weêr te keeren
Naer hy verslagen is, dat gaen ik voorder [295] leeren.
Gy moet vergeten 't leet het geen u is gedaen,
En blyft met uw gepeis daer niet op stille staen.
Het is beklagelyk dat gy soo zyt genegen
Om t'overdenken 't quaed, en dat wel op te wegen
Het gen' u is gedaen. Dit woelt in uwen sin,
En roert op nieuw de gal, de Gramschap sluipt weêr in.
Dit heeft hy my geseit, en tegen regt en reden,
Hy heeft my meer als eens soo op den teen getreden.
Het is een dollen gast, hy valt een ieder aen,
Al waer hy is ontrent, 't moet op een schreeuwen gaen.
Hy weet op ieder een te smallen [296] en te byten,
Soo hy maer iet en hoort, hy sal'et u verwyten.
Als ik de leste reis het minste tegensprak,
Hy taste naer het mes, de hand vloog in den sak.
Ei! waer toe opgehaelt het geen eens is vergeven?
'T gedenken sal in u de Gramschap weêr doen leven.
Jaegt dees gepeisen weg. Wat blaest gy aen die lont?
'T is quaed te krabben aen een versch genesen wond.
Al hadt gy 't grootste regt dat iemant kan behaelen,
Moet gy met eige schuld uw schuldenaer betaelen?
Soo doet gy 't zelve quaed dat gy in hem misacht,
En hy ligt in de sloot, en gy springt in de gracht.

Non comites audi rarò meliora monentes,
Vix aliquis partes conciliantis aget.
Non tu consilii prætexas jura petendi;
Has malè per rimas callida flamma subit.
Omnia lethæo sunt perfundenda liquore:
Palmam, qui poterit non memor esse, feret.
Atque ut plena tuis maneat victoria castris,
Tutus et ex omni parte triumphus eat:
Ne pigeat propriis oculos advertere factis;
Eripiat totos hæc tibi cura dies.
Tu tibi sis judex, in te tibi collige testes,
Teque reum, quamvis non eris, esse puta.
Si benè te damnas, si causam litis obortæ
In tua convertis crimina, salvus eris.
Et juvat ætatem deducere carmen in omnem,
Sentiat ut medicæ quilibet artis opem.
Debita præcipuè est annis vigilantia primis,
Ut pater officii sit memor usquè sui.
Sedulus exploret mentes, fingatque tenellas,
Radicisque malæ germina prima secet.

En gaet ook niet om raed by uwe mégesellen;
Sy sullen al uw leet op hunne vingers tellen.
Dit heeft hy u gedaen, en dat op diën tyd.
'K geloove dat hy meent dat gy een bloodaert zyt.
Gy moet hem eens voor goed ook over d'hekel [297] haelen.
En met de zelve munt, die hy u geeft, betaelen.
Dit is den schoonen raed, die gy verwachten moet.
Men vindt van honderden niet een die anders doet.
Is't dat gy ernstelyk de Gramschap wilt verwinnen,
En laet uw eigen leet noit spelen in de sinnen.
Vergeet een anders schuld, en op uw eige fout
Siet dat gy neerstiglyk uw oogen open houdt.
Zyt uwen regter zelf, weegt op all' uwe werken,
Het sal u dienstig zyn, kont gy iets quaeds bemerken.
Is't dat gy van den twist den oorsprong op u legt,
Uw Gramschap valt van zelf, gy wint eer datge vecht.
Och of ik 't heel geslacht der menschen kost vergaeren,
Om al wat reden heeft van Gramschap te bewaeren.
Gy ouders moet voor eerst hier volgen mynen raed,
En uwe kinderkens bevryden van dit quaed.
Gy moet van jongs af aen op hun manieren letten,
En soo 'tserpentjen blaest, het hoofdeken verpletten,
En stellen hun een straf soo sy te verre gaen,
Maer die gemaetigt zy, en sonder veel te slaen.
Gy moet hun boven al een goed exempel geven,
En in uw huisgesin in peis en liefde leven;
En zelf niet bulderen. Want soo den vogel zong,
Gelyk het spreek-woord leert, pypt [298] in den nest het jong.
Men moet de teere jeugd het kopke soetjens breken,
En met een stuer gesigt hun eerste Gramschap wreken.
Als sy eens zyn gewoon te toomen hun gemoed,
S'en worden niet ligt gram, wat onregt dat m'hun doet.

Parvus, et in cunis, vicit Tyrinthius angues:
Quis credat teneras hoc valuisse manus?
Post tamen et fulvos fertur superasse leones,
Atque humeris cœlum grande pependit onus.
Mollibus ex annis spes est censenda futuri.
Nobile depositum cura parentis habet.
Moribus invigilet pueri pater, et bona nutrix,
Venturique dolent semen inerme mali.
Sæpè animos juvat imperio tentare paterno,
Interdum et studio, quæ rogat ille, nega.
Pœnaque nascentes iras moderata sequatur.
Deficiet curâ prima favilla tuâ.
Cura rudes virgas recto consurgere trunco,
Spemque bonæ dominum messis habere facit:
Vitibus et steriles detondet cura racemos.
Luxuriat brevibus pleniùs uva comis.
Cura facit dominis catulos parêre leonum.
Difficilè est canis jussa dedisse lupis.
Si tamen antiqui valuerunt semina morbi,
Et furor in capto pectore regna tenet:
Non ego te, quamvis valido certabitur hosti,
Immemorem palmæ ponere tela velim.
Desperare nefas. Timidis victoria numquam
Risit, et ignavas effugit illa manus.
Dum favet, et nulli turbant præcordia motus,
Dum tibi tranquillæ tempora pacis eunt:
Collige venturæ medicamina providus iræ.
Me duce, non ullum tempus abibit iners.

Men segt dat Hercules twee slangen heeft gegrepen,
Toen hy lag in de wieg, en die nog dood genepen
  Met syne vingerkens. Kloek werk voor soo een kind,
Mits dat men in een man geen grooter daeden vindt.
Hy heeft daer na een leeuw gevelt met knotse-slagen,
En op syn styven nek den hemel zelf gedragen.
  Dat u de kinder-zorg, ô ouders noit verdriet,
  Wat 't voor een man sal zyn men uyt de jongkheit siet.
Die d'eerste vonken dooft in syne teere jaeren,
Sal, als hy grooter is, van Gramschap sich bewaeren.
  Rooft een wolvin haer jong eer't syne tanden heeft,
  En dreig'et met den stok, gy siet, het schudt en beeft.
Gy sul'et dag op dag syn wilden aert ontwennen,
En 't sal allenskens meer en meer syn meester kennen.
  Maer vangt een grysen wolf, hy blyft al even quaed,
  Als hy syn tanden heeft, het dreigen luttel baet.
Nogtans soo iemant wilt by my om hulpe komen,
Die van de Gramschap nu al lang is ingenomen:
  'K sal hem behulpsaem zyn. Al is de siekte groot,
  'K en wil den kranken niet verlaten in den nood.
Dat hy maer moed en schept, ik sal hem wapens geven.
Al is den vyand sterk, hy mag'er niet voor beven.
  Wie kan'er winnaer zyn, die wanhoopt voor den stryd,
  En uyt een laffe vrees het veld en vyand mydt?
Terwyl de galle rust, moet gy voor goed gaen werken,
En tegen d'aenkomst van de Gramschap u versterken.
  Als u een siekte dreigt, 't is goed de medecyn
  Te nemen, eer sy spreidt door 't lichaem haer fenyn.

Optima prævertit morbum medicina futurum.
Anticipa : tardam quis roget æger opem ?
Præcipuè cum liber eris curisque solutus,
Queis ferias hostem, sedulus arma para.
Quæris ubi invenias ? Plutarchi perlege libros,
Nec tibi sit Senecam consuluisse labor.
Cautus eris lectis milesque paratior illis :
Hi tibi quod fugias, quodque sequare, dabunt.
Quis vetet et nostros vacuum legisse libellos ?
Forsan et hîc aliquid quod juvet, esse potest.
Tu cùm sanus eris, menti modò singula sanæ
Insere : præsidium, cùm subit ira, dabunt.
Improvisa magis feriunt mala : mensque periclo
Anxia præsenti est, consiliumque fugit.
Cùm furor invasit, serò præcepta petentur
Mitia ; quod faceres, antè docendus eras.
Te nunc ira rudem, te nunc deprendet inermem,
Vulneribusque tuis pectora nuda dabis.
Ecquis equo, volucri quando ruit ocior aurâ,
Vincula tum primùm frenaque sera paret ?
Tunc decuit, cùm mitis erat ; cùm carcere clausus
Præbebat facili colla premenda manu.
Nunc vagus effreno fertur per devia saltu,
Nec pondus domini verba monentis habent.
Ecce premit muros densis exercitus armis,
Obsidet et clausum pervigil hostis iter :

Voor dat den vyand komt moet gy de wapens slypen,
En laet u onvoorsiens noit by de keele grypen.
Naer dat gy ligt ter aerd, naer dat gy zyt gewondt,
'Tis dan te laet gevraegt hoe dat g'u weeren kont.
Plutarchus [303] (leest hem maer) sal u in tyds bevryden,
En leeren hoe men moet in desen oorlog stryden.
Leest met aendachtigheit wat Seneca [304] hier schryft;
Hy toont met wat geweer men 's vyands heir verdryft.
Gy sult misschien ook uyt dit boekske konnen leeren,
Hoe gy van uw gemoed de Gramschap af moet keeren.
Voegt alles maer by een, 't sal worden eenen hoop.
Veel beekskens maeken haest een breeden waterloop.
Al wat gy hebt geleert, al wat gy hebt gelesen,
Sal u, soo gy't onthoudt, van dese pest genesen.
De Gramschap en sal u niet doen het minste leet,
Als tegen haere komst de wapens zyn gereedt.
Print maer dees zede-les wel diep in uwe sinnen,
Sy sal u sonder moeit de veldslag helpen winnen.
'T geen niet en is voorsien veroorsaekt grooter quaed,
'T gemoed beeft in 't gevaer, men weet dan geenen raed.
Gelooft my, 'tis te laet, als 't bloed eens is ontsteken,
Te vraegen hoe men moet den togt der Gramschap breken.
Is 't dat gy dan van schild en harnas zyt ontbloot,
Gy wordt in het gevecht met d'eersten steek gedoodt.
Als t' peerd aen 't loopen is langs bergen en langs dalen,
Is 't dan niet te vergeefs den toom te willen haelen?
Wanneer'et in den stal en voor de kribbe stont,
Gy kond'et als een lam den toom doen in den mond.
Nu swier'et overal, en niemant kan 'et dwingen,
Al grypt'et by de maen, het sal u weêr ontspringen.
En als rondom den muer een magtig leger staet,
Soo dat de poort uyt vrees voor niemant open gaet;

Stulte quid annonam medios inferre per hostes,
Præsidiumque tibi lentus et arma paras?
Pacis opus fuit hoc. Quid inertia tempora damnas?
Tradentur ducibus mœnia victa novis.
Tu quoque venturæ victor domineris ut iræ,
In promptu galeam scutaque miles habe.
Tu quoque frena para: frenis fera monstra domantur.
Principium cladis libera colla dabunt.
Pessima libertas animis, ut pessima ponto:
Utraque res vinclis impedienda suis.
Provida litoribus natura coërcuit æquor.
Litora si desint, omnia pontus erunt.
Deucalioneæ testantur tempora Pyrrhæ:
Terra superfusis nulla patebat aquis.
Mens pelago similis: res utraque plena procellis:
Et suus est animis, et suus æstus aquis.
Litora quid dubitas rapidæ circumdare menti?
Injice veloci vincula sessor equo.
Et tamen ut mentes variant, variabimus artem:
Non quæcumque tibi vincla, sed apta para.
Frena quidem Phaëton, sed non tamen apta tenebat:
Eöis cecidit non minùs ille rotis.
Quæ medicina juvat reliquos, tibi sumpta nocebit.
Noscenda est morbi vis et origo tui.
Nota tibi sensim tua sint mala: seu tibi fastus,
Seu stimulos iræ subdere vina solent.
Sive dolor, minimique nocent incommoda morbi,
Curave difficilem non moderata facit.

'T en is dan geenen tyd om lyftogt te gaen haelen.
Uw koren moest al lang te voren zyn gemaelen.
'T is moeielyk het graen te brengen in de stad,
Als 't vyands leger all' de posten heeft gevat.
Den peis was hier toe nut. Nu moeten dese wallen
Van alles onvoorsien in vyands handen vallen.
Bereidt de wapens ook, vergadert al uw kracht,
De Gramschap sluipt niet in, soo gy houdt goede wacht.
Voorsiet u van een toom, als 't mondstuk [305] is gebeten,
Een vierig peerd sal haest syn wilden aert vergeten.
Den oever dwingt de zee, en stut haer hoogen vloed,
En maekt dat s'in haer schoot de baeren sluiten moet.
'T en waer dat de natuer haer bergen gaf voor toomen,
Men sag geen aerde meer, sy sou 't al overstroomen.
De Gramschap is een zee, sy swilt met groot geweld,
En stroom'et al om ver, 't en zy g'haer duinen stelt.
Nu even als by ons d'humeuren gansch verschillen,
En op den zelven neus niet passen alle brillen,
Soo is den zelven toom voor ieder mensch niet goed,
Maer zorgt dat hy wel sluit, en past op uw gemoed.
Al hadde Phaëton den toom der sonne-wagen,
Hy konde het geweld der peerden niet verdragen.
Den toom was al te swaer voor soo een slappe hand,
Hy viel van boven neêr: de wereld stont in brand.
Soo wie in 't gasthuis [306] gaet, die vindt verscheide kranken,
En siet hoe den Doctoor hun geeft verscheide dranken. [307]
Dat desen heilzaem is, doet aen een ander quaed,
Hy mist, die niet en let hoe dat een ader slaet.
Gy moet dan eerst van al den oorsprong onderscheiden
Van uw grammoedigheit, en dan den drank bereiden.
Bemerkt of uwe gal geroert wordt door den wyn,
Of dat uw trotsheit wilt te veel gepresen zyn.

Seu te libertas linguæ fandique cupido
Abripit, et pacis jura fovere vetat.
Sive cupis sapiens aliis prudensque videri,
Debeat ut sensus quisque probare tuos.
Exploranda mali sunt semina. Tum tibi leges
Scribere, tum menti ponere jura decet.
Ebrietas nocuit? facito convivia vites.
Dissidium peperit lubrica lingua? sile.
Da requiem curis, si fis morosus ab illis:
Da ludo, si quæ crimina ludus habet.
Denique quodcumque est animum quod læserit ægrum,
Hâc miser, ut valeas, parte juvandus eris.
Utque solent medici, vitiis contraria quære
Pharmaca: non ægros quælibet herba juvat.
Fortè movet bilem facilis tibi causa, frequensque,
Speratæque procùl meta salutis abest?
Singula diversis adhibe medicamina causis.
Temporibus tamen hæc sunt adhibenda suis.
Pauca, sed è multis aptissima selige, nec te
Propositis onera, ne grave sidat onus.
Non benè cum turba luctaberis: impete victor
Singula; vis junctis fortior esse solet.
Impetus ille nocet subitò sanare volentis
Omnia: per partes cura medentis eat.
Cura laborque probi tibi sunt imitanda coloni,
Cui fuerant empti jugera multa soli.
Illi vomeribus durisque ligonibus aptus
Filius, et glebas vertere doctus erat.

Of dat gy overal uw tong te veel wilt roeren,
En uwen gabbermond [308] voor niemant pleegt te snoeren.
Of dat te groote zorg uw herssens korsel maekt,
Of dat gy zyt terstont van't minste woord geraekt.
Als gy hebt onderzocht de redens die u quellen,
Dan moet gy tegen die gaen straffe wetten stellen.
Maekt u het drinken gram, en gaet naer d'herberg niet,
Een dronkaert brengt syn vrouw en kinders in't verdriet.
Is uwe tong te lang? leert in't geselschap swygen,
Die op een ieder smalt, verdient een snauw te krygen.
Bedwingt de zucht naer't geld, en vlugt de gierigheit,
Is't dat den tegenspoed verwekt de korselheit.
Soo u het spelen let [309], gy moet den teerling laten,
Gaet Sondags naer de kerk, dat sal uw ziele baten.
Stoort u of knecht of meit, die ergens in misdoet,
Eer g'hun daer van berispt, laet koelen uwen moed.
Ten lesten om in't kort, al wat u dient, te seggen,
Daer gy de pyne voelt, moet gy de plaester leggen,
Den eenen pynigt dit, een ander pynigt dat.
Dat ieder 't water giet daer hem de vlamme vat.
Maer soo de Gramschap u bespringt langs alle zyden,
Gy moet dees oorsaek nu, en morgen d'ander myden.
Want als een kranken mensch verscheide qualen heeft,
Men d'een remedie nu, en morgen d'ander geeft.
Het is onmogelyk al t'zamen te genesen,
Hier dient een ruimen tyd om heel gesont te wesen.
Gy moet hier doen gelyk een seker akkerman,
Van eenen slechten boer men ook wat leeren kan.
Hy was van 's morgens vroeg tot 's avonds laet aen't spitten,
Terwyl syn vrouwke t'huis bleef aen den spinrok sitten.
En had door neerstigheit wat geld by een gebrogt,
En daer mê een stuk land van syn gebuer gekogt.

Huic pater arva rudis terræ proscindere mandat,
Et lolium et steriles tollere falce rubos.
Ivit ut excoleret squalentes sentibus agros,
Parsque lacertosi cœpta laboris erat.
Postque moræ spatium dum circùm lumina flectit,
Atque oculis lustrat jugera vasta suis,
Substitit, ut longo porrectum limite campum
Vidit, et in dura sedit inanis humo.
Atque ita, quis tantum speret tolerare laborem?
Dixit: in immensum terra colenda patet.
Obruerant animos operis molimina magni,
Et labor aspectu terruit ipse suo.

Fortè parens illùc studio nova rura videndi
Venerat, et nati rura colentis opus.
Ut vacuum sedisse videt, quæ causa quietem
Suadeat, et cur sint otia tanta rogat.
Filius immensi causatur jugera campi,
Utque suis impar viribus esset onus.
Risit, et hùc oculos referas stolidissime, dixit:
En erit hæc operis meta diurna tui.
Et prudens divisit onus, partemque colendam
Falcibus exiguam vomeribusque dedit.

Maer 't was een quaeden grond, vol heuvels en vol dalen,
Men kost de distels daer met heele wagens haelen.
Hy hadd' een vrommen soon van jongs af wel geleert
Hoe dat men d'aerde scheurt, en met het ploegen keert.
Den vader geeft hem last te bouwen dese landen,
Te maeyen al het kruid, en op een hoop te branden.
Den soon gact naer het werk de seissen in de hand,
En hy begint voor eerst te suiveren het land.
Hy snydt met groote moeit de ranken van de bramen, [310]
En schrabt sich dat het bloedt, als hy die bindt te zamen.
Hier vult hy eenen put, daer maeit hy netels af,
En wierdt soo moei [311], dat hy den moed verloren gaf.
'T scheen hem onmogelyk het onkruid t'overwinnen,
Het voorderen [312] ging traeg, 't was altyd te beginnen.
Hy meende dat dit werk moest seffens zyn gedaen,
Dit was te korten sprong voor soo een lange baen.
Wel hoe, seid' hy, wie sal soo grooten akker maeyen?
Dit werk en heeft geen end; en dan nog gaen bezaeyen?
Hy schroomt voor het gesigt, en werpt de schup [313] uyt d'hand,
En trekt syn kleed weêr aen, en sit neêr op den kant.
Den vader komt van huis en gaet syn land beschouwen,
En siet of synen soon het wel begint te bouwen.
Soo hy hem ledig vindt, hy vraegt wat hem ontbreekt,
Of hem de hooge sön wat op den middag steekt?
Den jongen zucht, en segt: dit zyn te groote landen,
Dit werk valt my te swaer, al hadd' ik honderd handen.
Den vader gaf een lach, en sei: gy slechten bloed, [314]
'T is wel soo gy van daeg een deel van honderd doet.
Hy stelde hem een maet. Den soon hiel op van klagen,
Als 't werk soo was verdeelt, hy kost den arbeid dragen.
Hy ging allenskens voort, en volgde vaders raed,
En naer een week twee dry, was 't land in goeden staet.

Tu quoque paulatim sævæ contagia pestis
Opprime, sat curæ pars erit una tuæ.
Singula cùm possis, frustrà simul omnia speras
Vincere, conantem debilitabit onus.

Aspice dum validos cingunt hostilia muros
Agmina, non omni machina parte tonat.
Omnia cùm speret munimina vincere miles,
Arcis ad exiguum fulminat ille latus.
Non erat Alcides primo qui perderet Hydram
Vulnere, per partes occidit illa suas.
Nec tibi momento referet victoria laurum.
Difficiles partus gloria semper habet.
Tu de propositis partem tibi selige multis,
Conveniatque humeris sarcina justa tuis.
Proximus huic labor est, tibi quæ satis apta putabis,
Singula ab eventu velle probare suo.
Crede mihi, faciet non sola scientia sanum.
Scire licet multis: qui facit, ille valet.
Plus tibi dat longis brevis experientia votis.
Hæc juvat, inque animos altiùs ire solet.
Certiùs ille minas et saxa latentia ponti
Vitat, qui dubiâ sæpè cucurrit aquâ.
Ille valet multo bellorum interritus usu
Miles, sub galeâ quem senuisse vides.

Hier kont gy, soo my dunkt, uyt desen boer bemerken
Hoe dat gy in het land van uwe ziel moet werken.
Weert d'oorsaek die u stoort, d'een voor, en d'ander naer,
Gy sult genesen zyn voor 't einde van het jaer.
Gy sult wel een voor een, niet alles t'zamen winnen,
Soo gy den hoop besiet, hy maekt u krank van sinnen.
Het spreek-woord segt seer wel, soo gy't indachtig zyt,
Die naer twee hasen jaegt, is s'alle beide quyt.
Maer soo gy zyt te trots om van een boer te leeren,
Wilt dan uw oogen eens naer desen veld-heer keeren.
Als hy heeft voor de stad het grof geschut geplant,
Hy praemt niet overal, hy dondert op een kant.
Het schieten op een punt doet d'hooge mueren vallen,
Eerst neemt hy 't buitewerk, dan komt hy aen de wallen.
Als hy op eenen hoek de vest gebroken heeft,
Gy siet hoe d'heele stad haer zelven overgeeft.
Een sevenhoofdig dier moest Hercules verwinnen,
Met 't kappen van een hals ging hy 't gevecht beginnen.
Dan viel den tweeden kop, soo volgde wond' op wond',
Tot dat hy op den draek geen hoofden meer en vond.
Volgt dees exempels naer, wilt gy de Gramschap vellen,
Gy moet van dit serpent de hoofden leeren tellen.
Dan is 't noodsakelyk te weten de manier
Hoe dat gy vechten moet, en dooden 't grouwsaem 315 dier.
Nogtans 't en baet niet veel de middels wel te weten,
Die sullen dienstig zyn, en die niet te vergeten:
'T en zy gy in den nood de hand steekt aen het sweerd,
De wetenschap alleen is niet het minste weerd.
'T en is geen goed soldaet die kan de wapens dragen,
Als hy in het gevecht gaet vlugten voor de slagen.
Wie is't die noch voor't stael, noch voor het vier en beeft?
Die syne vromme borst doornaeit van wonden heeft.

Segnities superanda tibi est. Jam prosilit hostis ;
Scuta cape, et validâ tela repelle manu.
Scilicet hærebis primos ad pectoris æstus,
Et cupies animo posse favere tuo.
Et tibi vindictæ succurrent mille figuræ,
Et freni impatiens, pacis et osor eris.
At nisi præceptis accesserit usus honestis,
Utilius fuerat nîl didicisse tibi.
Turpiùs ille cadit, qui, cùm divertere possit,
Saxa suum prudens lædit ad icta pedem.
Æger es, et morbi præsens medicina paratur ;
Quôque malum possis tollere, succus adest.
Quid tibi profuerit lecto vicina reponi
Pocula, quæ trepido languidus ore fugis ?
Ut valeas, timor hic succi ponendus amari.
Incipe : erit totus vincere prima labor.
Aspicis ut solvunt patrio de litore classem,
Omnis in officio nautica turba suo est.
Carbasa pars tollunt, pars pendula funibus errant :
Hic celer obliqui summa rudentis adit.
Portubus egressi nautæ per transtra quiescunt.
Quod superest, navem ventus et unda feret.
Principiis labor omnis inest. Enitere clivo
Culminis exigui : cetera prona via est.

Een schipper die van jongs gewoon is 't zee te vaeren,
Weet door het lang gebruik te snyden door de baeren.
Hy stoort sich noch in wind, noch midden in 't tempeest,
Hoe groot 't perykel is, nog blyft hy onbevreest.
Soo als de Gramschap eerst het bloed begint te roeren,
Gy moet van uwen kant een kloeken oorlog voeren.
Gy sult wat twyfelen, en stilstaen in 't begin,
En wenschen voor een reis [316] te volgen uwen sin.
Gy sult gedreven zyn om quaed met quaed te loonen,
En die u heeft gekrabt, uw nagels ook te toonen.
Maer soo g'hier niet en vecht, waer toe hebt gy geleert
Hoe dat men met het sweerd den vyands degen keert?
Bevangt u eene quael? men brengt u medecynen,
Die sullen door haer kracht de kortsen doen verdwynen.
Maer (segt eens) is 't genoeg dat gy den kroes [317] siet staen,
En niet een druppelken laet door de lippen gaen?
Wilt gy geholpen zyn? drinkt spoedig sonder wachten,
G'en mogt van desen drank de bitterheit niet achten.
Op eenen oogenblik zyt gy de walging quyt,
Dat suer is in 't begin, wordt soet op korten tyd.
In 't afgaen van een vloot is 't weerd [318] wel te bemerken
Met wat een neerstigheit de bootsgesellen werken.
Het is al op de been. Dees grypt een kabel vast,
En klaevert [319] als een kat tot boven op de mast.
Dan laet hy sich van hoog langs dunne tauwkens sinken,
En slibbert [320] soo gauw neêr dat syne handen blinken.
Van achter waeit de vlag, van voren wordt de fok [321]
Gespannen voor den wind met eenen dweerschen stok.
Dees trekken 't zeil om hoog: de mast-katrollen kraken,
Die loopen langs den boord met boomen en met haken.
Een ieder sweet om 't meest: maer 't is een korte pyn, [322]
Het werken is gedaen soo sy uyt d'haven zyn.

Ergo ubi trux animus veteres meditabitur iras,
Incipe propositis addere facta tuis.
Viribus hîc opus est, hîc ô fortissime certa:
Difficilis parvæ pugna futura moræ.
Mox tibi prætendet victoria læta coronam,
Inque tuum venient laurea serta caput.
Et juvat exemplis animum stimulare priorum,
Iræ qui dominos imposuêre pedes.
Respice Socraticæ monumenta perennia vitæ:
His tibi de tenebris pars quoque lucis adest.
Nulla cui in toto fuerant commercia cœlo,
Nec satis æthereâ notus ab arce Deus:
Dicitur ille tamen, quoties præsenserat iram,
Verba levi solitus fracta referre sono.
Dicitur et pressis gestus breviasse lacertis,
Et modico passus corripuisse gradu.
Lumina quin etiam blando ridentia vultu,
Oraque compositæ simplicitatis erant.
Ipse Decor placidâ sensus statione tenebat,
Ipse Decor pulcro membra coacta situ.
Artibus his prīmo cecidit furor irritus ortu.
Artibus his victor quilibet esse potest.
Scilicet emoritur, cui non datur exitus, ignis,
Flammaque, concluso carcere, prima perit.
Non tamen his semper monitis confidere tutum est.
Sæpè habet eventus ira repressa malos.
Ipse vides magnos agitari sulphure montes,
Et validas turres flamma sepulta movet.

Het schip gaet door den wind al siet men niemant roeren,
Den stierman moet om leeg maer op den zeilsteen loeren. [323]
Soo als de Gramschap ryst, het is een swaeren stryd
Die gy moet onderstaen, maer 't is voor korten tyd.
Gebruikt hier al uw kracht, den vyand sal beswyken
Soo gy hem tegenstaet, wacht u van eerst te wyken.
'T is maer een heuvelken dat gy hier op moet gaen,
Dan vindt gy effen weg, dan rolt gy door de baen.
Siet naer d'exempels van soo menig vromme helden,
Die, soo den slag begost, de Gramschap neder velden.
Hoort wat een Socrates hier eertyds heeft gedaen,
En volgt den zelven weg, die hy heeft voorgegaen.
Al diend' hy geenen Godt [324] in 't heidendom geboren,
Nogtans hadd' hy het licht der reden niet verloren,
De reden leerde hem te dwingen syn gemoed,
Als hy het minste vier gewaer wierdt in syn bloed.
Hy dede groot geweld om stillekens te spreken,
En door een soet gelaet het stuer gesigt te breken. [325]
Hy roerde qualyk d'hand, den voet moest stille staen,
Of sonder vierigheit met kleene stapkens gaen.
'T was niet als matigheit [326] al wat men sag van buiten.
Soo wist hy d'eersten drift der Gramschap in te sluiten.
Den vyand wierdt heel flauw [327] in dees gevangenis.
Den damp versmacht de vlam die heel besloten is.
Ten is nogtans niet goed de Gramschap op te kroppen,
Als door haer groot geweld het hert begint te kloppen,
De torens springen op, de rotsen scheuren zelf,
Wanneer de vlamme praemt het onderaerdsch gewelf.

Si minor est ; conclude , perit : si maximus ignis ;
Liber ab effracto carcere victor abit.
Ipse levem poteris pariter superare furorem ,
Vincere et invalidi semina prima mali.
Acrior exarsit solitò , atque exæstuat intùs ?
Ille furor verbis emoderandus erit.
Non solet à magno subitò subsidere vento
Fluctus ; erit positâ lenior ille morâ.
Ergó ubi deprendes totis ardere medullis
Pectora , da morbo tempora parva tuo.
Tempore commotæ vis frangitur orta procellæ ,
Sistitur indomiti tempore cursus equi.
Tempore quis nescit sævas mitescere tigres ,
Et juga paulatim ferre molesta boves ?
Tempore te requiem jubeo sperare furoris :
Maxima per vires concidet ira suas.
Hæc etiam est artis non cura novissima nostræ ,
Ne celer ad pœnas , quas dabit alter , eas.
Lentus ab offensâ crimen punire memento.
Vindictæ spatium , cùm subit ira , dabis.
Nam ferulâ vultuque minax , et more furentis ,
Alterius culpæ turpiter ultor eris.
Utilitas factum suadet memorare Platonis ,
Cujus ab ingenio Græcia nomen habet.
Percussurus erat famuli data terga merentis ,
Sustuleratque avidâ lora parata manu :
Substitit , ut sensit motas violentiùs iras ,
Formaque ceu domini percutientis erat.

Hier dient voorsigtigheit. Gy sult de Gramschap dooven ,
Als sy maer eerst begint, en van haer kracht berooven.
Maer als het eenig vier ontsteekt heel uw gemoed,
Soo dat gy qualyk zelf en weet wat dat gy doet,
Het bloed sal u ten neus en langs den mond ontspringen,
Is 't dat gy 't een geweld met 't ander wilt bedwingen.
Dit moet allenskens gaen. En houdt den toom niet op
Soo lang het peerd nog heeft den horsel in den kop.
Als gy maer vast en sit; ei! laet het vry wat dwaelen ,
Het sal syn quaden kop met sweeten wel betaelen.
Het sal na veel gedraf ten lesten blyven staen.
Die vierigheit en kan soo seffens niet vergaen.
Gy siet naer het tempeest de baeren noch al swillen ,
De zee en kan terstont haer hoogen vloed niet stillen.
Soo pleeg'et ook te gaen met ons onsteltenis ,
Het bloed verkoelt heel traeg als 't eens aen 't zieden is.
Maer wacht u op den tyd als gy heel zyt ontsteken ,
Het leet, dat u geschiedt, terstont te willen wreken.
Laet d'hoogsten togt vergaen. Want met een gram gemoed
Den regter sal 't misdaed meer straffen als hy moet.
Aenmerkt 't geen ik tot lof van Plato heb gelesen,
En van een iegelyk verdient te zyn gepresen.
Daer was een stouten [328] knecht die hem iet had misdaen ,
Hy deed hem soo terstont met bloote schouders staen.
Terwyl den knecht daer stont, hy was de sweep gaen haelen,
Om op syn blooten rug de schuld te gaen betaelen.
En als hy nu syn hand om hoog geheven had ,
Het bloed door haestigheit van Plato kiste wat.
Doch soo hy dit gevoelt, de hand blyft opgeheven ,
Daer is geen roering in: het scheen sy was versteven.
En Plato bleef soo lang in dees gedaente staen ,
Tot dat dees hitsigheit door 't wachten was vergaen. [329]

Dum reus expectat pœnas vindexque minatur ;
Dum mora fit : vires fregerat ira suas.
O ! quantum ulturo nocet indulgere furori !
Crede mihi, vindex non moderatus eris.
Crescit, et egreditur fines properata decori,
Iraque supplicii nescit habere modum.
Exiguum est quod amice rogo. Non sumere pœnas
Te veto : quid modici temporis hora nocet ?
Differ opus : lentè properat vindicta Deorum,
Nec veniunt celeri fulmina missa manu.
Æquior ad pœnam, judexque paratior ibis,
Pectora cùm cæco tota furore vacant.
Grande moræ pretium : justâ pendentia lance
Crimina supplicium, quod meruêre, ferent.
Offensæ tamen interdum vindicta negetur.
Sæpè rei culpam dissimulasse juvat.
Sæpiùs et veniam facilis concede roganti.
Tunc quoque concedes, cum rogat ille nihil.
Utque malus perstet, pergatque lacessere dictis,
Tu tamen excusans mollia verba dabis.

Dan konde hy de straf en schuld te zamen meten.
Is't niet de pyne weerd dat wy dees lesse weten?
ô Vader straft altyd uw kind met koelen moed,
De Gramschap maekt u blind, g'en siet niet wat ge doet.
Ei! wacht een luttelken. 'K en wil u niet verbieden
Te straffen, maer dit moet op synen tyd geschieden.
Soo gy dit nu wilt doen, uw handen zyn te sterk,
Om volgens regte maet te geven loon naer werk.
Als wy den goeden Godt vergrammen door ons sonden,
Den blixem op de daed en wordt niet afgesonden.
Volgt hier 't exempel naer dat Godt u zelve geeft,
Neemt noit den stok in d'hand als gy van Gramschap beeft.
Daer is maer al te gauw een quaden slag gegeven,
Die gy beklagen sult soo lang uw kind sal leven,
Als't door uw haestigheit gebrekkelyk sal zyn,
En aen een kreupel lit noit leven sonder pyn.
Jae 't en is niet genoeg van straffen u te wachten
Soo lang gy zyt gestoort: gy moet daer naer nog trachten
Te minderen de straf, en peisen dat de pyn,
Die gy uw kinders doet, hun dient voor medecyn.
Gy moet nog voorder gaen, en somwyl door de spleten
Van uwe vingers sien, [330] en 't quaed niet willen weten:
Jae aen uw vyand zelf vergeven alle schuld,
En al het ongelyk verdragen met geduld.
Al wat ik schryf of niet, myn pen sal luttel baeten,
Is't dat gy, die u heeft vergramt, wilt blyven haeten.
Besonderlyk als hy u vraegt vergiffenis,
Om dat door syn gesnap uw naem vermindert is.
En schoon hy't niet en vraegt, en blyft u nog onteeren,
Soo gy naer reden hoort, gy mogt den bal niet keeren,
Noch geven slag voor slag; maer loonen 'tquaed met goed.
Waerom soudt gy niet doen, het geen Godt zelve doet? [331]

Ardua res, fateor, verbis quoque mitibus uti :
Forsitan hinc artes corripiesque meas.
Si sapies, sint dura licet, præcepta sequeris.
Ferre solet certam potus amarus opem.
Lacte leves morbi et succo meliore juvantur,
Vulnus et exiguum fascia mollis obit.
At quoties imæ vitium traxêre medullæ,
Ut valeas, ferri durior usus aget.
Saucius et sectis patieris partibus ignem,
Et medici duras esse querere manus.
At tibi, quicumque es, dominæ qui subditus iræ
Servis, et longi temporis æger ades :
Non tua sunt tenui leviter percussa sagittâ
Pectora ; descendit vulnus ad ossa tuum.
Cura gravis superest. Phœbo parete medenti,
Tolletur medicâ carminis arte malum.
Carmine Jessides Regem placasse furentem
Dicitur, et cantu demeruisse suo.
Sustulerat validis quatiendam viribus hastam.
Ut canit, oblitâ decidit hasta manu.
Ergo ubi læsus eris, ne te malus auferat ardor,
Et cita vindictam concitet ira, cave.
Vel tù dissimula, si clam peccaverit alter ;
Vel pius ignoscas crimina facta palàm.
Nîl tibi decedet ; facto laudaberis isto.
Accedet famæ gloria magna tuæ.
Mascula vis animi surgentes tuta procellas
Audit ; et ignavum, parcere nolle, putat.

'K beken, 't is moeielyk het quaed met goed te loonen,
En aen een hond die bast [332] een soet gelaet te toonen.
Misschien, om dat ik u dat leer, sult gy myn boek
Niet voorder willèn sien, en werpen in een hoek.
Siet toe wat gy hier doet: soo gy wilt zyn genesen,
En geeft den moed niet op, maer blyft de reste lesen.
Gy weet hoe den Doctoor met regt syn schouders trekt,
Wanneer men in de korts met syne dranken gekt.
Het scrabben van een spel [333] sult gy met zuigen helpen,
Gy sult een kleene wond' met zachte doekskens stelpen.
Maer als den kanker eens syn takken binnen schiet,
Men snydt tot op het been, men hoort naert' schreeuwen niet.
Meent gy, die langen tyd gevolgt hebt uwe grillen,
En om het minste woord pleegt als een pad te swillen,
Dat gy sult van dees quael genesen sonder pyn?
ô Neen: den drank moet hier al vry wat bitter zyn.
Hier dient een meester-stuk. Hoort naer Apollos snaeren.
(Wat kont gy minder doen?) syn luit sal u bewaeren. [334]
Als David [335] maer begost op syne harp te slaen,
Hoe toornig Saül was, syn Gramschap was gedaen.
Soo haest dan als de gal begint om hoog te klimmen,
En doet niet als een baers die steekt met syne vlimmen. [336]
Mèn smalt op u? gebaert [337] dat gy het niet en hoort,
Die wel den dooven speelt, sich in geen woorden stoort.
Jae als men zelfs u iet sal opentlyk verwyten,
En zyt geen quaeden hond, en wilt niet wederbyten.
'T en is voor u geen schand, is't dat gy't eerste swicht,
Een ieder die het siet, is wel in u gesticht.
Een mannelyk gemoed kan, sonder sich te stooren,
Verwyt, en tegenspraek met scherpe woorden hooren.
Hier buigt een slappen [338] geest. Toont dat gy zyt een man.
Het is den grootsten held die sich bedwingen kan. [339]

Imperturbatæ felix constantia mentis
A Superis, Divûm munere, missa venit.
Forsitan hoc curas ne prava licentia crescat?
Ne capiat vires libera culpa novas?
Scilicet errores fovet indulgentia: nec te
Vindictæ studium, sed bonus ardor agit.
Hæc cave ne species et amor te fallat honesti.
Virtutis vitium sæpè colore venit.

Celat avaritiam, qui prodigus esse veretur:
Fit petulans, si quis rusticus esse timet.
A vitio tenui distat discrimine virtus.
Fallit, et arbitrio res eget illa gravi.
Dic mihi, quid solers aliena pericula curas?
Ad tua sollicitas vulnera verte manus.
Cùm tibi parta salus, cùm te curaveris ipse,
Alterius tutò causa salutis eris.
Nunc tibi, quod vincas in te, convitia præstant.
Materies palmæ culpa aliena tuæ est.
Ni facis, ista tuæ velamina callidus iræ
Addis, et ad flammam pabula cæca paras.
Et poteris validâ mentem ratione tueri:
Calliope cæcum non tibi monstrat iter.

My dunkt gy schudt het hoofd, en wilt iet tegenseggen,
En 't geen ik u hier leer, met redens wederleggen.
Gy segt: is't dat men soo laet alles henen gaen,
Men styft een anders-quaed, syn stoutheit neemt meer aen.
Dat ik hem tegen-spreek, is niet om my te wreken,
Maer om syn boosen aert en quaeden kop te breken,
Hy segt al wat hy wilt, en maekt'et veel te bont, 340
Men mag hem somtyds ook wel zeilen in den grond. 341
Siet dat dees redenen, ô vriend, u niet bedriegen,
De Gramschap is wel loos, sy leert de menschen liegen.
Dit is een schoonen glans daer sy haer onder dekt.
Wie sag oit dat de deugd de korselheit verwekt?
Het quaed tracht van het goed den valschen schyn t'ontleenen,
Een die uyt boosheit kryt, segt: 'tis niet quaed te weenen.
Vraegt aen een ryken vrek waerom hy spaert den wyn?
Hy antwoordt u terstont: 'k wil geen verquister zyn.
Al is'et prysens weerd syn goed niet te verquisten,
Is't daerom wel dat 't geld beschimmelt in uw kisten?
Soo doet een gierig mensch, hy dekt syn vrekken aert,
En wilt gehouden zyn voor een die maetig spaert.
Siet gy dees schalkheit wel? Siet gy dees loose fuiken? 342
Een ieder weet het quaed met schyn van goed te duiken. 343
Siet toe grammoedig mensch, dat gy dees les onthoudt,
Dan sult gy niet ligt doen dat u daer naer berouwt.
Als gy van uwe quael ten vollen zyt genesen,
Gy mogt daer naer met regt bezorgt voor d'ander wesen.
Wat wilt gy den Doctoor van uwen vyand zyn?
Beplaestert eerst uw wond', verzacht uw eigen pyn.
Het leet dat hy u doet en moet u niet bedroeven.
Godt laet syn boosheit toe om uwe deugd te proeven. 344
Soo leert het heilig Schrift. 'T en zy gy dit gelooft,
De Gramschap heeft uw ziel van sinnen heel berooft.

Tu modó quas artes Musæ, quas dictat Apollo,
Ne sine veliferos per freta ferre Notos.
Vel senior, vel par, annisve minoribus impar
Hic, aliquo qui te crimine lædit, erit.
Si minor est, major congressus sperne minores,
Victaque contemptu turba sit ima tuo.
Jupiter et turres, et montes percutit altos;
Prætereunt humiles fulmina celsa casas.
Aspice nobilium certamina lenta leonum,
Detrectant magnæ bella minora feræ.
Securas venit acris equi latratus ad aures,
Ungulaque immissos non ferit unca canes.
His licet exemplis convitia vana minorum
Spernere: te gravitas, quæ tueatur, erit.
Parcere nec dubita senior juvenilibus annis:
Ætatis memorem te decet esse tuæ.
Turpè senem verbis contendere: parce moveri:
Non levitas canis convenit illa tuis.
Si matura tamen juvenem te corripit ætas,
Perfer: habent anni jura minora tui.
Seu meritis annisque pares ad bella coïtis;
Accipe, quâ superes fortior arte parem.
Major eris, modò cede prior: qui vincitur irâ,
Deterior vitio redditur ille suo.
Sic tibi, quisquis erit verbis mordacibus usus,
Ad veniam, facilem monstrat Apollo viam.
Esto reis facilis; prodest favor ille duobus:
Ipse tui victor, victor et hostis eris.

Ten minsten moet gy, t' geen de reden leert, beminnen.
Men sal een heiden zelf met reden overwinnen.
Soo gy de reden volgt, gy houdt de regte baen,
Voor uwe duisternis steekt sy een fakkel aen.
Is 't eenen slechten gast die onbeleeft gaet spreken,
Hoe grooter dat gy zyt, hoe min gy dit moet wreken.
Versmaedt syn bottigheit, en laet den plompaert staen,
Hy is soo veel niet weerd dat g'hem aen boord soudt gaen.
Als Jupiter begint syn blixem aen te steken,
Hy gaet syn Gramschap niet op leeme hutten breken.
Die zyn hem al te leeg. Hy grypt een toren aen,
En tegen d'hoogste rots laet hy den donder slaen. 345
Wie heeft oit eenen leeuw sien met een esel stryden?
Om 't bassen van een hond en gaet geen peerd ter zyden.
Maer sonder om te sien het laet den keffer staen,
Tot dat hy ongemerkt van zelfs naer huis moet gaen.
Soo als een slechten hals 346 wat veel begint te raesen,
Hy sal maer enkel wind uyt syne kaken blaesen.
Zyt gy een man van staet 347, en weest toch niet gestoort,
Peist dat een rekel 348 bast, en gaet uw wegen voort.
En antwoordt niet het minst: laet dat voor voermans knechten.
Hy maekt sich zelve vuil die met den drek wilt vechten. 349
Zyt gy bejaert? gy weet, de jongkheit is verblindt,
'T betaemt geen ouden man te kyven met een kind.
Maer als'er twee gelyk van staet zyn en van jaeren,
En in een woorden-twist malkanderen niet spaeren:
Weet gy wie van die twee sal winnaer gaen uyt 't veld?
Den eersten die den toom aen syne Gramschap stelt.
Die sich eerst overwint, sal ook syn vyand winnen, 350
Want, soo het spreekwoord segt: die mint, doet weder minnen.
Daer is niet krachtiger dat 't hert van eenen man
Meer van wraekgierigheit tot liefde keeren kan.

Ille graves fuerat qui prorupturus in iras,
Exemplo discet mitior esse tuo.
Utile consilium teloque potentius omni,
Obsequio mentes flectere velle feras.
Rupibus impulso mucrone recanduit ignis:
Mollibus in lanis ictus inanis erit.
Aspicis ut stimulis sonipes vexatus acutis
Per juga sessorem, per cava saxa ferat?
Idem deductâ per colla ferocia palmâ
Substitit, et domino paruit ille suo.
Parva juvant. Hostem blando prior ore saluta,
Viceris: extinctas sentiet ille faces.
Sæpè nocens longos odium tenuisset in annos:
Principium pacis causa minuta dedit.
Fac possis tria verba loqui, sint mista querelis
Illa licet: verbis conciliatur amor.
Obdurant animos inimica silentia: nec jam
Quà subeant furtim fœdera, rima patet.
Effice jucundo pereat discordia risu,
Redde propinanti dulcia vina manu.
Proderit atque animi sensus, irasque fateri;
Non etiam causas exposuisse veto.
Asperitas absit tantùm, similisque dolenti
Objice, quæ verbis diluat ille suis.
Ut benè se purget, de te quoque pauca queretur,
Et referet rixæ verba molesta tuæ.
Læsus uterque fuit? veniam concedet uterque
Proniùs; ad pacem mutua culpa facit.

Maer als'er geen van twee den eersten en wilt wyken,
En dat sy tegen een gelyk twee haenen kyken,
Men komt van woorden-twist ten lesten tot het slaen,
Den sterksten van de twee verpikt [351] den flauwsten haen.
Slaet op een wolle sak, of op een hoop van biesen,
Den slag en maekt geen wond', hy moet syn kracht verliesen.
Maer slaet op eene rots, het sweerd dat beeft en klinkt,
Gy quetst uw eigen hand door 't stael dat wederspringt.
Geen ruiter sal den drift van dolle peerden breken,
Soo lang hy in den buik blyft met de spooren steken.
Ik hebb' een quaden hengst terstont sien stille staen,
Om dat hy met de hand gestreelt wierdt op de maen. [352]
Hier helpt een ligte saek. Wilt maer uw vyand groeten
Wanneer gy by geval hem ergens sult ontmoeten,
De vyandschap verflauwt. Het sal nog beter gaen,
Voegt u wat aen syn zy, en spreekt hem soetjens aen.
Daer kan niet erger zyn als swygen en als pronken, [353]
Het vier schynt wel verdooft, maer 't blyft van binnen vonken.
Die niet een woord en spreekt, wacht u van diën gast.
Een stommen hond die byt, 'k heb liever dat hy bast.
En toont u niet vergramt, soo hy begint te klagen
Van 't geen gy hebt misdaen: gy moet hier wat verdragen.
Aenhoort hem stillekens. Als hy 't al heeft geseit,
Segt dan wat u mishaegt, maer sonder bitterheit.
De vriendschap keert, soo haest gy beide raekt aen 't spreken.
Als iet versworen is, den puist moet open breken.
Dan loopt den etter uyt, dan is de pyn gedaen.
Voor wie den stommen speelt, en is geen helpen aen.
Doch wacht u van op hem alleen de schuld te leggen,
Weet dat hy ook met regt wat heeft op u te seggen.
Als d'oorsaek van den twist wordt wederzyds verdeilt, [354]
'T is seker dat het schip dan regt naer d'haven zeilt.

Tardiùs ignoscet, qui totum crimen in hostem
Conjicit, errores dissimulatque suos.
Irasci se jure putat, quem læserit alter
Immeritum: ipse tibi fac videare nocens.
Ira reum te sola facit; si cetera desint,
Indicium culpæ est hæc satis una tuæ.
Hæc meruit pœnas: in te licet esse severo:
Quæ fuit, ultrices sentiat ira manus.
Hoc genus, hoc studium vindictæ suadet Apollo.
Dî faciant vindex strenuus esse velis!
Quilibet ex facili est alieni criminis ultor;
Qui sua sustineat plectere, rarus erit.
Et tamen irato pœnæ tibi proderit usus.
Cautos pœna reos, ne recidantque, facit.
Longiùs errantes, procul et venatibus actos,
Ire docet gyro pœna minore canes.
Hæc duræ cervicis equum, quondamque rebellem,
Arbitrio domini frena tenentis agit.
Sit moderata tamen, neque culpam limite lato
Transvolet: immodico multa rigore nocent.
Quæ poteras succis, curas malè vulnera flammis.
Viribus et culpæ pœna sit æqua tuæ.
Quem teneas, tibi Musa modum justissima monstrat.
Non ego te flagris terga notare velim.
Nuda nec excussis moneo contundere pugnis
Pectora, nec duro lædere poste caput.
Suppositove breves somnos corrumpere saxo,
Nec caput immundis spargere pulveribus.

Hy sal niet ligtelyk syn vyand iet vergeven,
Die meent dat van syn kant niet quaeds en is bedreven.
Weegt all' uw woorden op, en soo gy niet en vindt
Waer aen gy pligtig zyt, peist dat gy zyt verblindt.
Al was'er anders niet als dat gy hebt gekeven,
En, die u heeft misdaen, syn saus [355] wel hebt gegeven:
En is dit niet genoeg? gy waert uw ruste quyt,
Uw stooring [356] maekt alleen dat gy hier pligtig zyt.
Siet daer is uwe schuld. Gy mogt vry vonnis stryken,
En door uw eigen straf uw ongelyk doen blyken.
En spaert u zelve niet door al te zachte pyn,
Gy moet een Minos hier en Rhadamanthus [357] zyn.
Men sal een anders faut wel straffelyk kastyden,
Maer voor syn eigen schuld en wilt men niet veel lyden.
Uw Gramschap ongestraft neemt dagelyks meer aen.
Een jager slaet den hond als hy te verr' wilt gaen.
Soo hy hem niet en straft, hy wordt altydt bedrogen,
Eer dat hy schieten kan, de snep is opgevlogen.
Een peerd van harden kop soo gy het altyd spaert,
En nóit de sweep gebruikt, houdt synen wilden aert.
Dit moet naer reden gaen. En wilt toch niet vergeten
Dat gy de straf en schuld moet tegen een gaen meten.
Apollo sal u hier van stellen eene maet,
Hy wilt niet dat gy u met scherpe dorens slaet.
Hy wilt u in geen hol of wildernis versteken,
Of op een harde plank den slaep doen onderbreken.

Mitius ingenium Musis. Tu vespere sero
Ante oculos censor facta diurna refer.
Tum tibi succurrat numerum censere furoris,
Sævierit quoties ira, quibusque modis.
Nec lacrymæ desint, sed conscia sidera flentis
Aspiciant vigiles immaduisse genas.
Pallidaque austerus subeas jejunia vindex,
Et poterit miseram lympha levare sitim.
Si patitur fortuna, stipem largire roganti,
Et tua munificâ crimina plecte manu.
Proderit ambobus pœna hæc, inopique, tibique;
Cautior ære dato: ditior alter erit.
Hâc tibi præteritus ratione piabitur error.
Supplicio sensim concidet ira tuo.
Aspicis incultâ tribulos exsurgere glebâ;
Terra bonas messes vomere læsa dedit.
Hic labor agricolis. Animi tibi cura colendi
Contigit: ingenii nobilioris opus.
Surgit et hîc spinis furor enutritus acutis,
Pectoribusque tuis tetra venena virent.
Incute (quid dubitas?) radicibus incute ferrum.
Perdenda est forti messis iniqua manu.
Quantùm animo parcis, pœnasque subire recusas,
Tantò radices altiùs ira jacit.
Hîc juvat immitem, juvat ô! juvat esse severum!
Si sapis, hîc Minos, hîc Rhadamanthus eris.
Quòque magis valeas, tetræ mala plurima pestis,
Damnaque erunt animo cuncta videnda tuo.

Neemt vry uw volle rust. Maer eer gy slaepen gaet,
Vertrekt in uw gewis, en rekent [358] uw misdaed.
Al wat u heeft gestoort, dat moet gy op gaen tellen,
En tegen ieder faut een straffe boete stellen.
Ontrekt u den onbyt [359] een morgen twee of dry,
Zyt maetig op den noen [360], en raekt [361] geen lekkerny.
Wilt den behoeftigen van syn ellend ontlasten,
En met uw hand wat diep in uwe beurse tasten.
Gy sult met 't zelve werk aen twee behulpsaem zyn,
Men vindt voor u en hem geen beter medecyn.
Een aelmoes sal uw gal en syn gebrek genesen,
Gy sult zachtmoediger, en hy wat ryker wesen.
De straf verwint het quaed, en suivert het gemoed.
Men siet hoe dat den ploeg het onkruid sterven doet.
En om dat gy hier soudt het scherpste regt gebruiken,
En wilt u het fenyn der Gramschap niet verduiken. [362]
Verbeeldt u al het leet dat s'u oit heeft gedaen,
En blyft met uw gepeis op haere rampen staen.

Improbus immerito furor insultavit amico,
Et memini æternos me violasse Deos.
Nec timuit furibunda manus propellere mensam,
Et cava sunt tumidâ pocula jacta manu.
Causa quoque ambigui nuper fuit ira duelli,
Paxque mihi fuso sera cruore stetit.
Adde graves morbos et ruptas sanguine venas,
Utque fero restet nullus in ore color.
Dî faciant! mediâ speculum tibi detur in irâ.
Gorgonis anguicomæ forma futura tua est.
Hæc tot damna pati miseris placet? heu grave sævæ
Servitium dominæ, quam bona nulla juvant!

Dulcius est servasse fidem, coluisse propinquos,
Tempora jucundis ducere blanda jocis:
Pace frui, quâ non superis formosior oris
Est Dea, nec cupido gratior ulla mihi.
Hæc mihi contingat; non conchas litoris Indi,
Non querar exiguo marmor abesse lare.
Me mea paupertas suprà Regumque triumphos,
Sublimemque super sceptra cruenta feret.

Uyt Gramschap hebt gy zelf u besten vriend geslagen,
Sy heeft u nog van Godt en syn bestier doen klagen.
Hoe dikwils om een woord hebt gy en soon en vrouw
Gegeven eenen stoot, of eenen harden snauw?
Om uwen t'wil is lest een swaer gevecht geresen,
De wonde die gy kreegt, en is nog niet genesen.
Gy waert heel bleek en pael [363], uw oogen draeiden om,
Gy wierdt den aessem quyt, en waert van beven stom.
Och! dat men u alsdan liet in den spiegel kyken,
Gy soudt meer een Megeer [364] als eenen mensch gelyken.
Hy dient toch een tiran die syne Gramschap dient,
En in die slaverny en heeft hy geenen vriend.
Wie kan den swaeren last van dees meestersse [365] lyden?
Die altyd even quaed sich noit en kan verblyden.
Haer leidster gaet voor uyt; dit is de Raserny,
Den Haet volgt achter aen, den Twist is aen haer zy.
Sy zuigt all' onse jeugd, verkort haer dienaers leven.
Dit is den droeven loon die sy hun pleegt te geven.
ô Broedsel van de hel! den duivel is uw vaer, [366]
Gy slaet [367] die u best dient, en hy den toveraer. [368]
ô Wat een soete vreugd doet ons de vriendschap smaken!
Sy doet ons van nu af byna den Hemel raken.
Sy voedt de liefd' en peis. De liefd' is een godin,
Die ik met regt veel meer, als wat'er is, bemin.
Als ik die maer en heb, 'k en wil geen diamanten,
'K en wil voor mynen bouw geen cederboomen planten.
Als ik die maer en heb, 'k en acht de peerel niet,
Al is myn aermoê groot, 'k en weet van geen verdriet.
'K en sal de Koningen den scepter niet benyden,
De Onrust en den Twist gaen altyd aen hun zyden.
Ik slaep gelyk een roos [369], sy woelen in den droom,
Ik leve sonder vrees, en sy zyn vol van schroom.

At vos purpurei multo jam sanguine Reges,
Noxia perpetuâ claudite bella serâ.
Nutibus à vestris felicia sæcula pendent.
Nil, dare quod possint, Numina majus habent.
Pace datâ, nostris fugient quoque cordibus iræ.
Hâc ego vos tantùm conditione rogo.
Fallor, an à dextro Concordia risit Olympo,
Paxque coronatas constitit ante fores?
Lite vacent aures, inimicaque jurgia cessent:
Pectoribus fidus vincula nectat Amor.
Pulsa Fides redeat, redeant Æquumque, Pudorque,
Ferrea cum vestris bella valete tubis.
Fœdera qui rupturus ades, procul exul agaris,
Inter et infames sit tibi rixa lupos.
Hoc tu supplicium refugis? data fœdera serva.
Artibus hoc nostris posse docendus eris.
Forsitan incautus verbo te lædet amicus,
Poscentive citam ferre negabit opem?
Crede gravem subitâ curarum mole teneri,
Nec cupidum rebus posse vacare tuis.
Utque vacet, certè mentis vel corporis ægri
Hunc aliquâ læsum parte dolere puta.
Atque priora refer tibi quæ benefacta tuisque
Contulit: hæc memori mente tenere decet.
Tot bona delicto vilescent turpiter uno,
Culpa recens ob quæ dissimulanda fuit.
Quis furor est rigido pomaria lædere ferro,
Unus si vacuus fructibus annus eat?

En wilt, ô Koningen, den peis voortaen niet breken,
'T is tyd dat gy voor goed het sweerd in scheê gaet steken.
Soo gy maer en begeert, de wereld is vol rust,
Den oorlog is gedaen, syn vier is uytgeblust.
Soo gy maer en begeert; gy doet ons vreedzaem leven,
Den Hemel kan den mensch geen grooter weldaed geven.
Die 't eerste naer den peis van vechten oorsaek geeft,
Verdient dat hy in 't woud met wolf en tiger leeft.
Daer mag syn raserny de wilde dieren byten,
Daer mag hy ver van ons syn boosen aert verslyten.
'T is beter dat hy woelt in eene wildernis,
Als dat syn huisgesin in angst en droefheit is.
Vreest gy dit ballingschap? Wacht u voortaen van kyven,
En hoort naer myne les, gy sult zachtmoedig blyven.
Gy vraegt iet van een vriend het geen hy niet en doet;
Peist dat hy voor syn huis, of elders zorgen moet:
Of dat hem een belet 370 is schielyk overkomen,
En dat hy andersins uw saek hadt waergenomen.
Gy moet gedachtig zyn al wat hy heeft gedaen,
Om u in uwen nood voor desen by te staen.
Is 't dat gy, soo 't betaemt, 't voorgaende wel wilt achten,
Gy mogt vry dese reis van klagen u wel wachten.
Wie sal een goeden boom doen kappen van den grond,
Om dat hy voor een reis daer op geen vruchten vondt?

Tot priùs Autumnis curvis pendentia ramis
  Legisti facili grandia poma manu :
Et tibi larga Ceres fœcundis munera glebis,
  Exhaustoque dedit pinguia grana sinu.
Horrea cum multas cepêre capacia messes,
  Da requiem fesso dure colone solo.
Ni facis, ingratus meritòque voceris avarus,
  Quæque priùs data sunt, perdere dignus eras.
Lancibus hæc librare decet. Quis crimine in uno,
  Si quod erat, culpam dissimulare neget?
Si numerent alii factorum errata tuorum,
  Moribus invenient plura notanda tuis.
Munera si numerent, quæ tu concesseris illis,
  Invenient parcâ non data multa manu.
Christiadûm hæc populis canimus. Si Bessus, et atræ
  Parthus amans cædis negligat ista, feram.
Fas mihi conjugibus certas quoque ponere leges,
  Postremum hoc vati Musa secundet iter.
Vos ô! conjuncti vinclo propiore parentes,
  Vivite concordi femina virque toro.
Fœdus in æternum quondam venistis amantes;
  Transeat ad canas pax sine lite comas.

Wel meent gy dat altyd de appels moeten lukken [371],
En dat g'er alle jaer sult volle sakken plukken?
  En als nu menigmael het graen wel is gegroeit,
  En 't voeren van den oogst uw peerden heeft vermoeit:
Wat reden hebt gy dan om van uw land te klagen,
Is 't dat gy voor een jaer keert met geen vollen wagen?
  Het is wel redelyk dat gy het quaed en 't goed
  In eene schaele weegt, en 't suer stelt by het soet.
Indien gy uwe gunst wilt by de syne stellen,
Gy sult misschien de helft van uwen kant niet tellen.
  Waerom dan soo gestoort? Waerom dan soo geklaegt?
  Als uwen vriend niet straks en doet het geen gy vraegt.
Ik spreek een Christen aen. Men soud'et konnen lyden
Dat eenen heidenen hier wilde tegen stryden,
  Of een barbaersch gemoed, dat noit en is voldaen
  Wat dat men doet of niet. 'T moet met ons anders gaen.
De dankbaerheit moet zyn een Christen ingeboren,
Of leeft hy als een Turk, hy gaet met hem verloren.
  Komt Musa my ter hulp eer ik aen land geraek,
  Hier dient nog wat geseit eer ik het schryven staek.
'K moet de getrouwde liên nog een vermaening geven:
Hoe dat de vrouw en man in vriendschap moeten leven.
  Gy dan die voor altyd te zamen zyt gepaert,
  Siet dat gy onder een de liefd' en peis bewaert.
Het was een echten [372] knoop, het waeren minne-banden,
Die tot een vaste trouw vervoegden [373] uwe handen.
  'T was met een vryen wil, 't was geen gedwongen werk,
  Als bruidegom en bruid gegaen zyn naer de kerk.
Die liefde was alsdan maer in het jeugdig bloeyen,
Sy moet van jaer tot jaer nog altyd blyven groeyen,
  Tot dat de felle dood sal dooven dese vlam,
  Die noit en is verflauwt, maer nieuwe krachten nam.

Et tibi si qua loquax, linguæque volubilis uxor
Contigit, ignoscas; rara silere potest.
Non tibi contingit soli, communia sexus
Crimina non cautæ garrulitatis habet.
Hoc illis natura dedit, studiumque regendæ
Prolis, et ornandæ cetera cura domûs.
Vos decet hæc tolerare viri, neque ducere magni.
Diluite apposito verba molesta mero.
Sunt fora, sunt comites, sunt et commercia vobis
Publica, sunt patrii pinguia rura soli.
Aut vos venandi studium, studiumve colendi
Ruris habet, longæ gaudia blanda moræ.
Pars quota vos horum patitur coluisse penates?
Nempe graves curas otia mista levant.
Uxor sola lares semperque domestica servans
Limina, privatis sedula rebus adest.
Illam sollicitæ circumstant undique curæ,
Et semper causas undè queratur habet.
Si tamen illa viro fuerit morosior æquo,
Nec potuit linguæ frena tenere suæ:
Non ego propterea furibundum torva minari
Prælia, nec manibus bella movere velim.
Quisque suam norit; variis juvat artibus uti.
Femina non uno quæque regenda modo.
Sæpè levi pacem poteris componere risu:
Sæpè supercilio concilianda venit.
Proderit et simulare iram, simulata juvabit;
Concidet ad fastus garrula lingua tuos.

Den man die moet al wat van syne vrouw verdragen,
En is sy lang van tong, daer over niet veel klagen.
Sy is'et niet alleen, sy doet als al de rest.
Is 't wonder dat de hin wat kakelt[374] op de nest?
De vrouw sit altyd t'huis, en daer zyn hondert saeken
Die sy bezorgen moet: sy moet op alles waeken.
Daer kryt en schreeuwt een kind terwyl de wiege gaet,
Nu wacht sy naer de meit, die praet wat op de straet.
Den knecht heeft iet misleit[375], sy soekt in alle hoeken,
Den plompaert maekt haer gram die haer soo lang doet soeken.
Daer is gestadig iet dat in het huis ontbreekt,
Het is nu dit, nu dat, 't geen haer de gal ontsteekt.
Den man is luttel t'huis, noch moet soo veel niet zorgen,
Dat hy van daeg niet doet, wordt uytgestelt tot morgen.
Nu gaet hy naer syn hoef op eenen schoonen dag
Met eenen vriend of twee: hy hoort daer geen beklag.[376]
En als den herft[377] genaekt, hy neemt vermaek in 't jagen,
En laet de vrouw van 't huis alleen de zorge dragen.
Als hy dan wederkeert, en dat de vrouw wat klaegt,
Het is wel redelyk dat hy een woord verdraegt.
Doch gaet sy buiten schreef[378], en wilt sy geensins swygen,
Soo dat sy wat verdient voor 't lang gesnap te krygen,
Ei! wacht u van het slaen, trekt aen een stuer gesigt,
En veinst u soo gestoort dat sy ten lesten swicht.
D'humeuren en den aert der vrouwen seer verschillen,
Dees kan men met een lach en zachte woorden stillen,
En met een soet gelaet. Een ander houdt niet op
Voor dat den man voor goed gaet toonen synen kop.

Aut hâc, aut aliâ pax est revocabilis arte.
Hâc tibi conjugii lege subitur onus.
Quod si fortè truci mulier malè juncta marito es,
Accipe non dubiam vera monentis opem.
Nulla quidem vobis Latiæ commercia linguæ,
Qui tamen hæc cupidis reddat, amicus erit.

Ingenium moresque viri cognoscere nuptæ
Cura sit, et cautè tempora quæque notet.
Quid placet, lædatque virum, quæ causa furentem
Incitet, orta quibus concidat ira modis.
Venerit ille foro successu tristis inani,
Tu quoque successu res caruisse, dole.
At si læta redux narraverit, annue lætis,
Nec dubita vultu gaudia ferre tuo.
Huic caput aut subitâ doluerunt pectora tussi?
Fac tua sollicitus contrahat ora timor.
Vespere forsan abest solitâ tibi tardior horâ?
Quis labor est parvæ tædia ferre moræ?
Penelope lentum, tamen expectavit Ulyssem,
Dicitur et reditu læta fuisse viri.
Ille quidem fertur lustris errasse duobus,
Lapsaque jam totidem tempora Martis erant.

Het is onmogelyk in 't algemeen te seggen
Hoe dat den man met haer de saek moet effen leggen.
'T betaemt dat hy altyd sich naer de vrouw wat schikt.
'T is eenen quaeden haen die d'hin altyd verpikt.
Nu gaen ik voor de vrouw, die kranker is van sinnen,
Een ander les, die haer veel helpen sal, beginnen.
Zyt gy tot uwen rouw met eenen man vervoegt,
Die u te suer besiet, en menigmael misnoegt? [379]
Misschien is 't uwe schuld. 'T is om uw spytig spreken,
Of wel om dat gy noit uw quaeden kop wilt breken,
Maer houden 't leste woord. Is 't wonder dat een man,
Voor wie gy noit en swygt, dit niet verdragen kan?
Gy moet naer synen sin den uwen leeren voegen,
Gelyk twee peerden doen die 't land te zamen ploegen.
Want soo het eene regts en 't ander slinks wilt gaen,
Sy trekken tegen een, den ploeg moet blyven staen.
Gy moet op uwe mans genegentheden letten,
En 't geen hy geeren [380] doet niet trachten te versetten. [381]
Gy moet al somtyds d'huik [382] wel hangen naer den wind,
En bly zyn van gelaet als hy wel is gesint.
En als hem uyt het hoofd een valling [383] is geresen, [384]
Toont dat g'et zelf gevoelt tot dat hy is genesen.
Het spyt hem dat hy heeft een dieren [385] koop gedaen?
Segt dat de naeste reis de merkt sal beter gaen.
Komt hy te laet naer huis; 't en moet u niet verdrieten
Dat gy een weinig wacht om 't noen-mael te genieten.
Wordt al de spyse koud? stelt die wat aan het vier,
En als hy komen sal en maekt toch geen getier.
Penelope [386] heeft wel tien jaeren moeten wachten,
En als Ulysses quam, en hoord' hy nog geen klagten.
Neptunus was de schuld: hy dreef Ulysses schip
Nu naer een vremd gewest, nu op een rouwe klip.

Te querulam facient dilatæ tempora cœnæ,
Debeat ut rugas ille videre tuas?
Quid? quod et invitus, sic re cogente, moratur.
Quid? quod amicitiæ lege coactus abest.
Esse potest justæ, fateor, tibi causa querelæ,
Si nocturna malus tempora lusor agat.
Ebria si multo referat vestigia Baccho,
Neglectæ ut veniat certa ruina domûs.
Limine si tamen hæc absunt incommoda vestro,
Cauta leves culpas dissimulare potes.
Dî facerent nuptis prudentia major adesset!
Sentirent faciles in sua vota viros.
Carpere disce tui non omnia facta mariti,
Pax erit, et totâ prælia nulla domo.

Quæritis Andromachen cur miles amaverit Hector?
Ceperat hæc mira calliditate virum.
Ille ferox Danaos quoties properabat in hostes,
Cervici galeam quæ daret, uxor erat.
Illa leves justo ponebat in ordine cristas,
Aureaque adstantis frena tenebat equi.
Ominaque adjiciens felicis prospera pugnæ,
Placabat patrios thure meroque Deos.

En sult gy om een uer den man soo suer bekyken,
En met een dikke lip uw Gramschap laeten blyken?
Peist dat hem eenen vriend soo lang heeft houden staen,
Om een gewigtig werk dat hy heeft afgedaen.
Dat hy tot middernacht met syne maets [387] bleef drinken,
En met een satten kop quam voor uw deure klinken,
Of dat hy met het spel verquiste al syn goed,
Gelyk soo menig man in plaets van werken doet:
Dan soude [388] wel met regt uw houwelyk [389] beklagen,
Om dat hy u alleen den last van 't huis laet dragen.
Maer is 't dat op een maend dit qualyk eens geschiedt,
Ik gev' u ongelyk soo gy daer suer om siet.
Och of veel vrouwen maer wat meer voorsigtig waeren,
Sy souden met hun mans de liefde wel bewaeren.
Dat d'huisvrouw nu en dan wou door de vingers sien,
Het was het beste paer, men vondt geen beter liên.
Hoort hoe Andromacha [390] heeft Hector konnen winnen.
'T en was haer schoonheit niet, die haer soo dê beminnen.
Sy was een' heroïn [391] van mond heel breed en rood,
S'en ging niet opgetoit met hals en schouders bloot.
Maer sy wist haeren sin naer haeren man te draeyen.
(Een vrouw die anders doet, sal t'huis maer distels saeyen.)
Eer Hector sprong te peerd om in het veld te gaen,
En al de Grieksche magt van Troien af te slaen,
Sy ging zelf het kasket [392], sy ging de wapens haelen,
(Dit mogt geen dienaer doen) sy wou het peerd ook zaelen.
Sy hiel den gulden toom, sy hiel den stegelreep, [393]
Terwylen dat den held 't peerd by de maene greep.
Sy riep de Goden aen, en doode d'offeranden,
En voor syn wederkomst liet sy den wierook branden.
Sy wou, soo hy vertrok, tot op de wallen gaen,
En sien hoe haeren man de Grieken sou verslaen.

Sive redux cæso referebat ab hoste triumphum,
  Victori conjux exuit arma viro.
Multaque de ratibus magnoque rogabat Achille,
  Ut fuerit primo classis adusta salo.
Quid faceret Pyrrhus, quibus et Menelaus in armis
  Imbelli dederit mollia terga fugæ.
Bellaque laudabat victoris et arma mariti.
  Hectoris hâc potuit pectus ab arte capi.
Andromache est imitanda tibi; placituraque mores
  Cauta viri, referas moribus ipsa tuis.
Gaudet amor simili: neque nigris candida corvis
  Pectora formosus jungere curat olor.

Vos quoque conjugii communia pignora fratres,
  Cognati memores sanguinis esse decet.
Ut pugnent alii, certè vos fœdera jungunt
  Arctiùs, et nodo corda potente ligant.
Vivitis ex unâ duplices velut arbore rami,
  Unaque vos radix, succus et unus alit.
Vos decet, ex utero genuit quos mater eodem,
  Fructibus ut rami, moribus esse pares.
Nec violata priùs, nec adultera vos tulit arbor
  Degeneres, et fraus insitionis abest.

En als hy naer 't gevecht nu winnaer wederkeerde,
Sy quam hem te gemoet, en met een kus vereerde.
Sy trok de leersen uyt, en t'wylen [394] sy besag
Het harnas heel bebloed, soo gaf s'een soeten lach.
Doen hy ter tafel sat, begon sy eerst te vraegen
Hoe dat hem in het veld Ulysses hadt gedragen.
Of Ajax was gevlugt, waer dat Achilles bleef,
Wanneer hy 't Grieksche heir tot op de schepen dreef.
Dit was een wyse vrouw, die wist haer man te winnen.
Dat ieder vrouw soo dê, den man sou haer beminnen.
Daer sal geen liefde zyn, doet alles wat gy wilt,
Soo lang de vrouwens sin van haeren man verschilt.
Die mint, soekt syns gelyk. 'T gediert sal dit verklaeren,
De rave met de swaen en sal noit t'zamen paeren.
Want als 't een paer [395] is soet, het ander straf van aert,
De liefde onder dees en wordt niet lang bewaert.
En gy die uyt den stam des houwelyks gesproten,
Uyt een en 't zelve bloed het leven hebt genoten,
Peist dat gy broeders zyt, en kinders van een dragt,
De liefde nergens oit kan hebben grooter kracht.
Dat twee van vremden aert in twist en tweedragt leven,
En dat sy wederzyds geen liefde-teekens geven,
En is soo wonder niet. Maer broeders onder een
Sult gy als honden zyn die vechten om een been?
Gy hebt van jongs af aen de zelve borst gezogen,
Wel is dan de natuer in u alleen bedrogen?
Men siet dat eenen boom de zelve vruchten heeft,
Om dat hy 't zelve sap aen al de takken geeft.
Men siet in eenen nest hoe dat de jonge katten
Malkanderen uyt spel met zachte pootjens vatten.
Maer kinders van een bed, hoe kleen en jong die zijn,
Die krabben dat het bloedt, en spouwen [396] hun fenyn.

Vivite sic ut ne pigeat genuisse parentes ,
Et cupiant uteri pignora nulla sui.
Viderit ara semel discordes currere fumos :
Hæc vetus , et mundi rixa recentis erat.
Nunc tamen ut sæcli fulsit melioris origo ,
Numinis et cunas ducere cœpit Amor.
Cùm puerum optatæ referentem tempora pacis
Sidera miserunt , læta recepit humus :
Barbarus an quisquam renovati fœdera mundi
Negligat , et gladios durus et arma paret ?
Ecquis erit , cunis qui non mansuescat ab illis ,
Vincere quem nequeat blandus amore puer ?
Crediderim huic duris silices pendere medullis ,
Pectora nec ferri mole carere reor.
Illum aut ignotis nutrix lupa protulit antris ,
Aut natum è scopulis expulit unda suis.
At vos Christiadæ saltem morientis amorem
Cernite : pro vobis nobile pendet onus.
Ille cruor rupti lateris de fonte volutus ,
Pacem , quâ nihil est dulcius orbe , rogat.
Ille inimicitias , odiique extinguere flammas
Admonet , et miti pectus amore trahit.
Et movet exemplo , meritamque latronibus iram
Ponit , et errorem crimina tanta vocat.
Quòque magis causam morienti voce peroret ,
Suspicit , et Patrem voce tremente vocat.
Care Pater , populo veniam concede furenti ;
Me petat , inque meum detonet ira caput.

Leeft broeders, leeft in peis: doet noit uw moeder klagen
Dat s'u heeft voortgebrogt, en aen haer borst gedragen.
Dat Caïns wreede hand syn broeder heeft vermoordt,
Kan zelf een heidens mensch doen schroomen, als hy 't hoort.
Doch hadt den eersten mensch aen Godt getrouw gebleven,
Het menschelyk geslacht hadt vreedzaem blyven leven.
Wy hebben naer den val van Adam al gedwaelt,
Om dat ons vaders schuld nog niet en was betaelt.
Maer na den soone Gods uyt eene Maegd geboren,
Quam soeken naer het schaep dat Adam hadt verloren,
Dan was'er niet als rust dat m'op de wereld sag,
Het kindjen brogt den peis dat in de kribbe lag.
My dunkt dat ik nog hoor de hemel-geesten zingen,
En met een soet geweld ons hert tot vrede dwingen. [397]
Is 't dat gy, Christen mensch, hier door niet wordt geraekt,
Maer styft uw gram gemoed, en nog geen peis en maekt,
Soo zyt gy uyt een rots, niet uyt ons bloed gesproten,
En al uw ingewand is van metael gegoten. [398]
Ten minsten siet de dood die Godt heeft onderstaen,
Als hy voor onze schuld syn vader heeft voldaen.
Den aerds-bol [399] dreunde zelf, de harde rotsen scheurden,
De son verloos haer glans [400], en al de sterren treurden.
En blyft gy onberoert? 't is voor u dat hy sterft,
Op dat gy door syn dood het eeuwig leven erft.
Ei! siet hem aen het Kruis als eenen moorder [401] hangen,
Het leste van syn bloed rolt langs syn bleeke wangen,
En drupt uyt syne borst. Hy vraegt vergiffenis
Van al het quaed dat oit door ons bedreven is.
Hy bidt syn vader ook dat hy die zelf wilt spaeren
Die syne beulen zyn [402], en van de hel bewaeren:

En ego vindictæque lubens pœnisque reservor,
  Aspicis hinc pretium sanguinis ire mei.
Dixit, et inclinans humeris caput, ultima mundo
  Plenaque divino fœdere verba dedit.
Diffugiunt Furiæ, lethæaque flumina præter
  It Furor, et victus Tartara nigra subit.
Quæque diù nostrum Vindicta coërcuit orbem,
  Exulat, et stygiis improba latrat aquis.
Ecce serenatas curru victore per auras
  Candida Pax niveis lora ministrat equis.
Sancta Fides circùm, et volucrum sonat agmen Amorum,
  Et manibus nexas implicuêre manus.
O ita! bella Deus victor procùl orbe releget,
  Damnaque quæ partu bella nocente ferunt.
Cocyti fremat atra domus, manesque scelestos
  Dividat, et discors, quò volet, ira ferat.

Nos tamen astriferi reserata palatia cœli,
  Regnaque diversâ candida parte manent.
Divus ubi pharetrâque puer facibusque volentes
  Uret, et æternus spicula mittet Amor.
Discitę venturæ jam nunc submittere paci
  Pectora: discordes non capit illa domus.
At quos bella juvant et amaræ prælia linguæ,
  Accipiet stygiâ Cerberus ultor aquâ.
Illìc perpetuis agitata furoribus, illìc
  Sæviet ad nigros pallida turba lacus.

En straft, ô vader, niet, die oorsaek van myn pyn
En van de dood uws soons door haer verblindheit zyn.
Dit is den vrede-kus die hy ons heeft gegeven.
En sult gy, Christen mensch, in vyandschap nog leven?
Soo zyt gy booser als veel Joden zyn geweest,
Die klopten voor hun borst 4o3 als Jesus gaf den geest.
ô Winnaer van de dood, en oorsprong van ons leven,
Wilt ons den soeten peis en vrede wedergeven.
Verjaegt de vyandschap, wraekgierigheit, en haet,
Dat al dat boos gespuis verr' uyt ons herten gaet
Naer 't diepste van de hel. Laet de verdoemde geesten
Daer vechten onder een gelyk de wilde beesten.
Daer is voor hun geen peis, noch hoop van zaligheit,
Hun Gramschap, haet en nyd duert tot'er eeuwigheit.
Maer wy, die hebben hoop van noit te gaan verloren,
En van 't getal te zyn dat Godt heeft uytverkoren,
Wy konnen nu een deel, zelf in dit aerdsche dal,
Genieten van den peis die eeuwig dueren sal.

Eligite, aut pacem hîc posito coluisse furore,
Ut pius æterno fœdere duret Amor :
Aut furiis rixâque brevem malè ducere vitam,
Rumpat ut æternus noxia corda Furor.
Credite, in oppositas Furor et Concordia sedes
Ducunt. Eventus hos feret una dies.
Felices ! quibus æthereas continget in oras
Ire coronatis post sua fata comis.
Ventus ad optatos duxit mea lintea portus.
Si merui, remis addite serta meis.
Votaque sanati medicæ persolvite Musæ :
Hoc pretio versus æstimat illa suos.
Dî faciant, nostris aliquis premat artibus iram !
Præmia si vates consequar ista, sat est.

Ons eeuwig lot sal zyn vervolgens 404 dat wy leven,
De Gramschap sal ons d'hel, den peis den hemel geven.
Gelukkig duisendmael die hier in vriendschap leeft,
Den hemel is den prys die hy gewonnen heeft.
Myn schipvaert is volbrogt. Ik laet de zeiltjens sinken,
My dunkt ik zie van verr' de witte duinen blinken.
Vaert, stierman, d'haven in, en maekt het schipke vast,
En stelt, soo ik 't verdien, een kròontjen op de mast. 405
Ik wensch, ô weerden vriend, die dit geschrift sult lesen,
Dat uw vergalt gemoed waer door myn pen genesen.
Dit is myn eenig wit. Myn arbeyd is geloont,
Soo gy u min vergramt, en meer zachtmoedig toont.

AANTEEKENINGEN.

Bl. 3. (1) *Vonkt. Vonken*, glimmen, *scintillare*. Meer gebruikelijk *ontvonken*.

— (2) *Tiphys*, een der Argonauten en stuurman van het schip Argo, waarmede het gulden-vlies gehaald is.

Tiphys in Hæmoniâ puppe magister erat.
OVID. *Art. Am.* L. I, v. 6.

— (3) *Apollo*, zoon van Jupiter en Latona, uitvinder en God der dicht- toon- en geneeskunst.

— (4) *Soeten. Zoet, suavis*, alhier voor *lief. Soete lieven Heer.* HUYGENS. Over de n *paragogicon* en *emphaticum*, weldra ter aanduiding van het mannelijk geslacht gebezigd, zie men BILDERDIJK, *Verh. over de geslacht. der naamw.* bl. 207. *Nederl. Spraakl.* bl. 91. WILLEMS, *Verh. over het Hol. en Vl.*, bl. 345.

— (5) *Vinnigheyt, asperitas. Vinnig*, eigenlijk met vinnen bezet, voorts scherp, bits. WEILAND, *Taalk. Woordenb.* in voc.

— (6) *Peis, pays*, vrede, *pax*. KIL. *Om den pais te steuren*. VONDEL.

— (7) *Verklaeren*, eigenlijk klaar, helder maken, voorts bekend maken, *declarare, explanare*.

— (8) *Zanggodin* .., Musen, Godinnen der wetenschappen en fraaije kunsten; negen in getal, Clio, Euterpe, Thalia,

Melpomene, Terpsichore, Erato, Polyhymnia, Urania en Calliope.

Bl. 3. (9) *Vier*, *vuer*, *vuyr*, *ignis*. Gr. πῦρ. KIL.

— (10) *Parnassus*, berg in het Grieksche landschap Phocis, aan Apollo en de Zang-Godinnen toegewijd, en een van derzelver verblijfplaatsen.

Bl. 5. (11) *Onnooselheit*, in den oorspronkelijken zin van onschuld, *innocentia*. *Palamedes*, *of de vermoorde onnoozelheid*. VONDEL. Van *on* en *noose*, *noxa*. KIL. IJPEIJ, *Taalk. aanmerk.* D. I, bl. 63.

— (12) *Stoorenissen*. *Stoornisse*, *stooringhe*, *turbatio*. KIL.

— (13) *Kissen*, *stridere*, een sissend geluid maken, gelijk gloeijend ijzer in koud water. KIL.

Men hoort het bloed door 't vier in deze wonde sissen,
Als gloeiende ijser in den koelbak plagh te kissen.

VONDEL.

Voorts opgehitst, in sterke beweging gebragt worden. HUYDECOPER, *Proeve van Taal- en Dichtk.* D. II, bl. 278.

— (14) *Korselheit*. *Korsel*, ligt toornig, gemelijk, kijfachtig, *irritabilis*, *morosus*. KIL.

Dus soo ghy sijt gesint een korselhooft te winnen.

CATS.

Verwant met het Fr. *courroux*. WEILAND, in voc.

— (15) *Tempels*, *tempora*, Fr. *tempes*, de ingedeukte holligheid aan weerskanten van het hoofd, de slapen. *Templet*, *timplet*, *fasciæ temporales*. KIL.

— (16) *Dweers*, *dweersch*, *dwars*, *dwers*, schuins, scheef, *obliquus*. KIL.

Bl. 7. (17) *Gensters*, *genster*, *ghenster*, *gheynster*, *scintilla*. KIL. *Een' ziel waarin slechts van eedelzinnigheit een geinster glimt.* HOOFT. Met *glinster*, *glans*, van éénen oorsprong. WEILAND, in voc.

— (18) *Solfer*, *sulfer*, zwavel, *sulphur*.

— (19) *Aessemwind*. *Aessem*, adem, *anhelitus*. Gr. ἀτμή, van ἄειν, ἄζειν. *Aessemwind*, een ligt windje.

— (20) *Galenus*, een beroemd Grieksch geneesheer, in het jaar 113 onzer tijdrekening te Pergamus in klein Azië geboren. Hij heeft de geneeskunst het eerst tot een zamenhangend stelsel gebragt.

— (21) *Voesters*. *Voester*, bij de Ouden, ook bij VONDEL, voor *voedster*, *nutrix*. *Voesteren* en *voedsteren*. KIL.

— (22) *Dolhooft*, *dolkop*, een verwoed mensch, *furiosus*.

— (23) *Grolt*. *Grollen*, knorren, *grunire*, *murmurare*. KIL.

— (24) *Sij broedt*, namelijk de voedster. Duidelijker in het latijn:

Parcite nutrices cunis adhibere molestas,
Absit et á tectis aspera semper anus.
Hæc nocet exemplo, succis vitalibus illa.

— (25) *Oyvaer*, *oyevaer*, *oudevaer*, *odevaer*, *odebaer*, *odeber*, *eber*, *ciconia*. KIL. Van *ode*, *oye*, angels. *ede*, *edo*, troep, *grex* en *varen*, *proficisci*, als bij troepen vertrekkende. Of van *ode*, *ede*, *rursus*, om het heen en weergaan. Of van *ode*, *oede*, *vacuus*, als gaande naar woeste plaatsen. Of van *ade*, oude, en *baren*, beuren, tillen, van de liefderijke zorg, waarmede die vogels, onder het vliegen, hunne zwakke ouders dragen, zullende *ooyevaer* eene verbastering zijn van *odebaer*, *oudebaar*. TEN KATE, *Aanleid. tot de kenn. van het verh. deel der Nederd. Spr.* D. II, bl. 464. WACHTER, *Glos* en WEILAND, in voc. SIEGENBEEK, *Museum*. D. III, bl. 121.

Bl. 7. (26) *Snaken. Snake*, slang. Fland. *anguis*. Eng. *snake*. KIL.

— (27) *Doen, doe*, oulings voor *toen, tunc, cum*. KIL.

— (28) *Gedopt. Doppen, doopen*. Fland. *intingere*. KIL. Bij de Ouden meermalen in gebruik. *Soo klam hij af, en dopte sich in de Jordane sevenmael*, 2 Kon. v. 14. IJPEIJ, l. c. II, 22. Dat Nero's voedster hare borsten in bloed en gal gedoopt zou hebben, gelijk de Dichter wil, is eene fabel. Althans vindt men daarvan niets bij geloofwaardige schrijvers. Zelfs betoonde Nero zich in het begin zijner regering zachtmoedig, minzaam en milddadig. SUETONIUS. *Cæs*. Ner. c. 10. STUART, *Rom. geschied.* D. XXIII, bl. 443.

— (29) *Memme, mamme*, minne, voedster, *nutrix*. KIL. Van *mamme, mamma*, borste. BILDERDIJK, *geslachtl.*, in voc.

— (30) *Knechten. Knecht*, eigenlijk een jong manspersoon, *juvenis*, voorts dienaar, *servus*, eindelijk soldaat, *miles*. Verwant aan *gnatus*. WEILAND, in voc. De Dichter zinspeelt op de togten van den achttienjarigen Romulus tegen de roovers. LIVIUS, *Hist.* L. I, c. 4, 5. STUART, l. c. D. I, bl. 24. Intusschen is de echtheid dier verhalen, en in het algemeen der vijf eerste eeuwen van Rome, aan twijfel onderhevig. DE BEAUFORT, *L'incertit. des cinq prem. siècl. de l'hist. Rom.* STUART, l. c. D. I, Inl. bl. 38.

— (31) *Vermoordt*. Volgens sommige schrijvers zou Remus in een gevecht, volgens anderen, door de hand zijns broeders Romulus, of, op deszelfs bevel, door die van Celer gesneuveld zijn. PLUTARCHUS, *Vit. paral.* Rom., c. 10. LIVIUS, l. c. L. I, c 7. STUART, l. c. D. I, bl. 33.

Bl. 9. (32) *Getogen*, voor opgetrokken. Van het oude *tuigen, tugen, tijgen, tijden, tijen*, trekken, *trahere, tendere*. KIL. WEILAND, in voc. IJPEIJ, l. c. D. I, bl. 135.

Bl. 9. (33) *Aan een wolvin gezogen.* Een vertelsel, door de Ouden reeds als verdicht gehouden. Waarschijnlijk heeft de bijnaam van *Lupa*, die der voedster van Romulus, daartoe aanleiding gegeven. LIVIUS, l. c. L. I, c. 4. STUART, l. c. D. I, bl. 21.

— (34) *Van de sterrekracht hangt ons gesteltenis.* Volgens het aloude vooroordeel, dat aan de sterren invloed op de geaardheid en het lot der menschen toekende.

— (35) *Veelderlei humeuren.* Gelijke gedachte vindt men bij SENECA, die zegt: « De natuur van een hitsig gemoed is meest tot gramschap geneigd. Want gelijk er vier hoofdstoffen zijn, vuur, water, lucht en aarde, zoo hebben zij ook gelijke eigenschappen, als heet, vochtig, koud en droog: in dier voege dat de vermenging der hoofdstoffen de verscheidenheden der plaatsen, dieren, ligchamen en zeden veroorzaakt, en derhalve meer magt in sommigen hebben, naar dat de kracht van iemands hoofdstoffe meer overvloeit. Van daar dat wij sommige landen of vochtig, of droog, of heet, of koud noemen. Er is een gelijk onderscheid in de menschen en beesten. » l. c L. II, c. 18.

Bl. 9. (36) *Pook, poke*, moordtuig, *pugio*. Hetzelfde als *ponjaard*. Van *pieken*, steken. BILDERDIJK, l. c. in voc.

— (37) *Ontsteken*, meestal bij de Ouden voor *ontstoken*, gelijk *gesteken* voor *gestoken*. *Ontsteken*, in brand steken, in brand geraken, *accendere, ignescere*. KIL.

— (38) *Helle, hel, helder*, klaar, *clarus*. *Helle sonne*. KIL. Verwant aan ἥλιος, de zon, ἕλη het zonlicht.

— (39) *Stueren. Stuer, stuerigh*, stuursch, barsch, onvriendelijk, *torvus, asper*. PLANT.

Der winden sture machten.
HEYNS.

De veerman van dit veer is Charon stuur en straf.
VONDEL.

Bl. 11. (40) *Tempeest*, onweder. Basterdwoord van *tempestas*.

— (41) *Quelen*, *quenen*, *quynen*, kwijnen, verwelken, treuren, *languere*. KIL. PLANT.

Wat doet gij ons queelen?

CONST. TH. JUW.

Men sach niemant van dit gheselschap quelen.

HOUWAERT.

Ick ben bedroeft, ick queel.

HEINSIUS.

Van *quedelen*, en dit van *queden*, *dicere*, *cantare*, *clamare*, *lamentari*. WACHTER, in voc. HUYDECOPER l. c. D. II, bl. 456. IJPEIJ l. c. D. I, bl. 82.

— (42) *Naer* en *na* oudtijds onverschillig gebruikt. HUYDECOPER, *Proeve*, D. I, bl. 29.

— (43) *Quiksteert*. *Quicksteerten*, kwikstaarten, den staart gedurig bewegen, *motitare caudam*. KIL. *Quicken*, *agitare*. Van *quick*, bewegelijk, vlug, levendig, *vividus*, *agilis*. HUYDECOPER, *Aanteek.* op M. Stoke, D. II, bl. 556.

— (44) *Den wijn ontsteekt het bloed*. « De wijn ontsteekt de gramschap, om dat hij naar ieders natuur de hitte vermeerdert. » SENECA, l. c. L. II, c. 19.

— (45) *Liber*. Bijnaam van Bacchus, zoon van Jupiter en Semele, uitvinder van den wijnbouw. Zoo veel als vrij, ongebonden, om dat de wijn vrij en ongebonden maakt. SENECA nogtans meent, dat Bacchus dus genoemd werd niet wegens de ongebondenheid der tong, maar om dat hij het gemoed van zorgen ontlast. *De tranquil*, c. 15.

— (46) *Suisselen*, *suyselen*, waggelen, *titubare*. KIL. Thans meestal gebezigd van het hoofd.

Bl. 11. (47) *Schuiven*, alhier onzijdig, wegsluipen, *cedere*. Fr. *échapper*.

— (48) *Stutten*, oudtijds ook gebezigd in den zin van *stuiten*, tegenhouden, *impedire*.

Zo stut de dood die ren.

INGEN.

Of stut dit soet gespel,
Of stut mijn geest die vlught.

VAN MALE.

Bl. 13. (49) *Philippus soon.* Alexander, bijgenaamd de Groote, zoon van Philippus, en deszelfs opvolger op den Macedonischen troon. Hij, de overwinnaar van Darius, Koning van Perzië, veroveraar van geheel Azië en Heer van het grootste rijk der wereld, werd de slaaf zijner driften, gaf zich aan de dronkenschap over, en bedreef alsdan de grootste ongeregeldheden. Hij stierf als het slagtoffer zijner overdaad, in het 32ste jaar zijns levens. CURTIUS, *Hist. Alex. M.* PLUTARCHUS, l. c. Alex. M.

— (50) *Kost*, de oude onvolmaakt verleden tijd van *konnen*, *kunnen*.

'k Wou en kost niet spreken.

VONDEL.

— (51) *Doorboorde uwe leden.* Clitus, met Alexander opgevoed en deszelfs waardste vriend, door dezen op een gastmaal genoodigd, en door den wijn verhit, veroorloofde zich tegen den Koning eenige scherpe aanmerkingen. Alexander, ook beschonken, nam dit zoo kwalijk, dat hij, opstaande, naar eene spies greep, en daar mede Clitus doorstak. CURTIUS, l. c. L. VIII, c. 1. PLUTARCHUS, l. c. c. 50, 51. SENECA, l. c. L. III, c. 17.

Bl. 13. (52) *Gedempt de Indiaensche landen. Dempen*, eigenlijk smoren, uitdooven, voorts vernielen, verwoesten, *proterere.* KIL. Bacchus gezeten op een' wagen, door tijgers voortgetrokken, en omstuwd van juichende mannen en vrouwen, Saters en Faunen, deed een' togt naar de Indiën, en breidde zijne veroveringen tot den Ganges uit, den overwonnen volken den wijnbouw en de wetten leerende. OVID. *Met.* L. IV, v. 20 — 30. HEINSIUS, *Lofz. van Bacchus.*

— (53) *Nymphen*, vrouwelijke middelwezens, tusschen de Goden en de menschen, met welke men de velden, bergen, bosschen, boomen, zeeën, rivieren en bronnen bewoond achtte. Alhier worden de Bronnimfen of Najaden meer bijzonder bedoeld. Zij waren de opvoedsters van Bacchus en zijne eerste Priesteressen, ter aanduiding, dat de wijnstok het water bemint, of dat de wijn met water behoort gebruikt te worden.

Naida Bacchus amat —
Temperet annosum Martia lympha merum.

TIBUL. *Carm.* L. III, El. 6, v. 57, 58.

— (54) *Schinken, schenken, fundere.* PLANT.

— (55) *Leken*, lekken, *manare.* KIL.

Den goeden wijn, die men gloedig sag leken.

VAN MANDER.

Bl. 15. (56) *Silenus*, de opvoeder en leermeester van Bacchus, hem steeds vergezellende, gezeten op eenen ezel, en bijna altoos dronken.

Quique Senex ferulâ titubantes ebrius artus
Sustinet, et pando non fortiter hæret asello.

OVID. *Met.* L IV, v. 26, 27.

— (57) *Saters*, eene soort van halve Goden, van boven

menschen, doch met horens, van onder bokken. Zij hadden het opzigt over de Bosschen, en vergezelden Bacchus.

Bacchæ Satyrique sequuntur.

OVID. l. c. v. 25.

Bl. 15. (58) *Stronkelden. Stronkelen*, struikelen, *cespitare.* KIL.

Mijn voeten zijn aan 't stronkelen.

J. VOS.

Van *stronk*, tronk, *truncus*, waartegen men aanloopt.

— (59) *Slecht*, alhier simpel, onkundig, gemeen, gering, *ignobilis, vilis.* KIL. WEILAND, in voc. IJPEIJ, l. c. D. I, 96, II, 82.

— (60) *Horsel*, eigenlijk de grootste soort van wespen, *crabro.* Welligt van *horse*, *hors*, *ors*, *equus.* KIL. *De horsel in 't hoofd hebben, phreneticum esse.* PLANT.

— (61) *Teerling*, *teerlinck*, dobbelsteen, *alea.* KILIAEN en HUYGENS leiden het af van *teren*, verteren.

Wel magh 't een teerling heeten,
Hy heeft my meer verteert,
Als drinken doet of eten.

HUYGENS.

Volgens BILDERDIJK is het oorspronkelijke woord *taarnling*, *taarling*, van *taarn*, *toren*, beker, waaruit men oudtijds de dobbelsteenen wierp. Zoo zal ook *dobbelsteen*, eigenlijk *tobbelsteen*, van *tob*, *tobbe* komen. BILDERDIJK, *Over de gesl. der naamw.*, bl. 362.

Bl. 17. (62) *Kniesen*, *kniezen*, *knyzen*, zich van hartzeer kwellen. Gr. κνίζειν.

— (63) *Kelen*, de keel afsteken, *jugulare.* Meestal van beesten, somtijds ook van menschen. *Laurens — keelde den Hartogh.* HOOFT.

Bl. 15. (64) *Korts*, *kortse*, *koudwee*, *koorts*, *febris*. KIL.

— (65) *Flerecyn*, *fledercyn*, jicht, *morbus articularis*. KIL. Dus genoemd wegens de vliegende scheuten van de scherpe jichtstoffen tusschen de beenvliezen, en vel en vleesch. Van *flederen*, *fledderen*, *fladderen*, *volitare*. TEN KATE, l. c. D. II, bl. 486. Of zoo veel als *vleder-* of *vlies-sing*, vliesbrand. BILDERDIJK, *Geslachtl.*, in voc.

— (66) *Walgig*, walgelijk, *nauseosus*.

— (67) *Kroes*, beker, *scyphus*, verwant aan het Gr. κρωσσός. *Kroes*, zoo veel als *kroesch*, schuimend. BILDERDIJK, l. c. v. *kroos*.

Bl. 19. (68). *Kreunen*, *kronen*, *groonen*, zuchten, *gemere*, *conqueri*. KIL. *Kermen en kreunen*. HOOFT. Verwant aan het Lat. *grunnire*.

— (69) *Hitsen*, *hetsen*, *hisschen*, *hitschen*, *hussen*, heet maken, aanzetten, *agitare*, *incitare*. KIL.

Het guitjen, dat landt tegen landt over einde kan hitsen.
HOOFT.

— (70) *Togtig*, vol van togtlucht. *Togt*, trekking van wind, *tractus*. Van *togen*, trekken, *trahere*.

Bl. 21. (71) *Boreas* of *Aquilo*, de Noordewind. Van Βοάω en ῥέω, *quoniam ut violenti flatus est*, *ita etiam sonori*. LLOYD, *Dict.* in voc. De fabel plaatst hem onder de Goden, en maakt hem tot gemaal van Orithyia, en vader van Calais en Zetes. OVID. *Met.* L. VI. v. 684.

— (72) *Geschoren. Iemand zonder zeep scheren*, eene spreekwijze voor: iemand lustig doorhalen.

— (73) *Beuselmerkt*, beuzelwerk, *res nugatoriæ*. KIL.

t' Is een hoop beuzelmert van laatdunken en waan.
VLAERD. REDENR.

Bl. 21. (74) *Timanthes*, geboortig van Cleon, een beroemd worstelaar. Oud geworden zijnde, en ziende, dat hij van de jongelingen overtroffen werd, wierp hij zich in een brandend bosch, en stierf als een andere Hercules. ROMUALD. ad an. 3377.

— (75) *Dit heeft hem soo gestoort.* Commodus Antoninus, zoon van Marcus Aurelius, was een der wreedste Romeinsche Keizers. Van zijne vroege jeugd af gaf hij blijken van zijne wreede, bedorvene inborst. Slechts twaalf jaren oud, beval hij, het warme bad al te heet gemaakt vindende, dat de badstoker zelf in den oven geworpen zou worden; hetwelk echter Pitholaus, zijn opvoeder, door eene list voorkwam. LAMPRID. in Com. c. 1, 2. STUART, l. c. D. XXVII, bl. 199. De Dichter heeft het geval niet juist voorgesteld.

— (76) *Begaeit. Begaeyen, begaeden*, een onverschillig woord, zoo veel als toestellen. *Leelick begaeden.* KIL.

Hy wart daer dicwils van 't ghebouste met opset
En van de vrauwen met slycke zeer begaett.
VAERNEWYCK.

Voorts in den zin van bevuilen, *dedecorare.*

Van zin de deuren te begaden.
VAN DER VEEN.

HUYDECOPER, *Aant. op* M. STOKE, D. I, bl. 356. CLIGNETT en STEENWINKEL, *Aant.* op J. VAN MAERLANT, D. I, bl. 36.

Bl. 23. (77) *Koifurken*, basterdwoord van *coifure*, kuif, vrouwenhulsel. *Koyffe, koyffie*, Fr. *coiffe, capillare.* KIL. en VAN HASSELT. HUYDECOPER, l. c. D. II, bl. 140.

— (78) *Wilt*, derde persoon, welke thans geene *t* aanneemt, even min als de hulpwoorden, had oudtijds algemeen die letter. HUYDECOPER, *Proeve*, D. I, bl. 80. WEILAND, l. c. *Inl.* bl. 49.

— (79) *Muilen, muylen, mussitare.* Kil. Van muil, zoo veel als *mo-el. Hoogd. maul.* BILDERDIJK, l. c. in voc.

Bl. 23. (80) *Duwel*, voor *duel*, tweegevecht.

Bl. 25. (81) *Het Grieks bedrog.* De Dichter heeft het oog op het groote houten paard, met krijgsvolk opgevuld, door de Grieken achtergelaten en door de Trojanen zelve binnen gehaald. De Grieken kwamen des nachts te voorschijn, lieten hunne krijgsmakkers in de stad, en staken dezelve in brand. VIRGILIUS, *Æn.* L. II.

— (82) *Æneas*, zoon van Anchises, Vorst en aanvoerder van het overschot der Trojanen, toen deze, na den val hunner stad, een ander vaderland zochten. De vloot werd, na allerlei wederwaardigheden, eindelijk, volgens Virgilius, naar het Libysch strand gedreven. Æneas aldaar ontscheept, ontmoet Dido, die op hem verlieft. VIRG. *Æn.* L. I.

— (83) *Didons. Dido*, of *Elissa*, dochter van Belus II, Koning van Tyrus, met hare schatten haren wreeden broeder ontvlugt, landde in Afrika, en stichtte Carthago. Op Æneas verliefd, en door hem verlaten, zou zij zich zelve uit wanhoop om het leven gebragt hebben. *Æn.* L. IV. Doch hare geheele ontmoeting met Æneas, door Virgilius zoo uitmuntend beschreven, is eene dichterlijke vinding. Dido leefde wel 300 jaren later dan Æneas. Gedwongen om den Koning Jarbas, die haar den oorlog verklaard had, te trouwen, verzocht zij drie maanden uitstels, liet eene houtmijt vervaardigen, doorstak zich zelve, en wierp zich in de vlam. JUSTINUS, *Hist.* L. XVIII, c. 4 — 6. PETAVIUS, *Rat. temp.* P. I, L. II, c. 4.

— (84) *Vrydom*, alhier in den zin van vrijding, bevrijding.

— (85) *Lavinia*, dochter van Latinus, Koning van Latium, eerst verloofd aan Turnus, vervolgens, na dat deze door Æneas overwonnen en gedood was, aan den laatsten gehuwd. *Æn.* L. XII. Æneas had, tijdens zijn verblijf te Carthago, nog geene kennis aan haar. Ook verliet hij Carthago uit eerbied voor de Goden. VIRG. *Æn.* L. IV, v. 396.

Bl. 25. (86) *Wie sal, die mint, bedriegen?*

At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
Præsensit.

VIRG. *Æn.* L. IV, v. 296.

Bl. 27. (87) *Barbaer!* eigenlijk vreemdeling, voorts ruw, woest, wreed. Gr. Βαρβαρος.

Non potui abreptum divellere corpus, et undis
Spargere? non socios, non ipsum absumere ferro
Ascanium, patriisque epulandum ponere mensis?

VIRG. *Æn.* L. IV, v. 600 — 603.

— (88) *Cupido*, de Minne-god, zoon van Venus. Hij wordt voorgesteld als een schoone knaap, naakt, gevleugeld, gewapend met eene toorts en pijlen van verschillenden aard, waaronder ook vergiftigde. De Dichter heeft welligt het oog op de volgende plaats, waar Venus haren zoon deze les geeft:

Quum dabit amplexus atque oscula dulcia figet,
Occultum inspires ignem fallasque veneno.

VIRG. *Æn.* L. I, v. 687, 688.

— (89) *Heleen, Helena*, dochter van den Spartaanschen Koning Tyndarus, was eene bij uitstek schoone vrouw. Aan Menelaus gehuwd, werd zij hem door Paris, zoon van den Trojaanschen Koning Priamus, ontvoerd. Al de Grieksche Vorsten vereenigden zich om dien hoon te wreken, waaruit de Trojaansche oorlog ontstond. HOMERUS, *Iliad.* L. III. OVID. *Her.* Ep. 17.

— (90) *Achilles*, zoon van den Thessalischen Vorst Peleus, en van de Zeenimf Thetis, de dapperste Veldheer der Grieken, die Troje belegerden, werd, toen de Koning en Opper-veldheer Agamemnon hem Brisëis ontnam, zoo in toorn ontstoken, dat hij langen tijd geen deel aan den oorlog wilde nemen. HOM. *Iliad.* L. I, II.

Bl. 27. (91) *Cleopatra*, dochter van Ptolomeus Auletas, en Koningin van Egypte, vermaard wegens hare schoonheid en onkuischheid. Eerst betooverde zij Julius Cæsar, voorts den drieman Antonius, die haar trouwde. Niet te vreden met het gene zij reeds bekomen had, vlamde zij ook op het Romeinsche rijk. Het kwam bij Actium tot een zeegevecht tusschen de vloot van Antonius en Cleopatra en die van Octavius, naderhand Augustus. De eerste werd geheel geslagen. Antonius benam zich het leven, voorts ook Cleopatra, zoo men wil, door den beet van eenen Aspis op haren arm geplaatst. PLUTARCH. Ant. DIO CAS. *Hist. Rom.* L. LI. STUART, l. c. D. XX, bl. 266 — 377.

Bl. 29. (92) *Charybdis-stroom*, eene voorheen zeer gevaarlijke draaikolk omtrent de Siciliaansche kusten, tegen over de rots Scylla.

Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, et sidera verberat undâ.

VIRG. *Æn.* L. III, v. 420 — 423. OVID. *Met.* L. XIII, v. 730 — 734.

— (93) *Praemt.* Pramen, drukken, prangen, *premere*. KIL.

Sonder te praemen
Syn jeuchdich hert met pyn.

HEYNS.

— (94) *Afbotten*, voor *afstuiten*. *Botten, opbotten, resultare, resilire*. KIL. PLANT.

— (95) *Wis, wisse, wisch*, teen, twijg, *vimen*. KIL.

Nu breit en vlecht hy hier de Rubiaensche wis.

VONDEL.

Bl. 29. (96) *Witvis*, blei, voren, *apua*. KIL.

Bl. 31. (97) *Baen*, *baene*, *bane*, effene vlakte, gebaande weg, *via trita*, *platea*. Fr. *chemin battu*. KIL. PLANT. Verwant aan Βάω, Βαίνω, ik ga. De Dichter bedoelt de kruisen, welke men hier en daar op de openbare wegen vindt, ter aanduiding, dat aldaar een moord is begaan.

— (98) *Verwaent*, *verwendt*, *gloriosus*, *arrogans*, voor *overwaendt*. KIL. Van *verwanen*, vermeenen, zich laten voorstaan, *putare*, *gloriari*. HUYDECOPER, l. c. D. II, bl. 154.

— (99) *Cyrus*, stichter der Perzische alleenheersching, en kleinzoon van den Medischen Koning Astyages. Na zijnen grootvader onttroond te hebben, veroverde hij Medië, voorts ook het Lydische en Babylonische rijk. HEROD. *Hist.* L. I. JUST. l. c. L. I. « Met groote haast tegen Babylon ten oorlog trekkende, waarvan de meeste vrucht in het waarnemen der gelegenheden is, poogde hij den vloed Gyndes, die wijd was, te doorwaden; hetwelk naauwelijks bij zomer, als hij het minste water heeft, veilig is. Een van zijne witte paarden, die gewoonlijk zijnen koninklijken wagen trokken, werd door het geweld van het water weggerukt, hetwelk hem zoo vergramde, dat hij zwoer dezen vloed, die 's Konings geleide weg nam, zoo klein te maken, dat de vrouwen daar doorgaan en hem betreden konden. Hij voerde daar na al zijn oorlogstoestel derwaarts, en bleef zoo lang bij dit werk, tot dat hij dezen vloed, in honderd en tachtig grachten verdeeld, en met drie honderd en zestig oevers bepaald, droog gemaakt, en het water daarvan elders geleid had. Hij verloor alzoo den tijd, dat bij gewigtige zaken een groot verlies is, den ijver der krijgslieden, die hij door een' onnutten arbeid vermoeide, en de gelegenheid om de genen, die onbereid waren, aan te tasten, terwijl hij den oorlog, welke den vijand was aange-

zegd, tegen eenen vloed voerde. » SENECA, *de Ira*, L. III, c. 21. HEROD. l. c. L. I.

Bl. 31. (100) *Peist. Peysen*, denken, *cogitare*, It. *pensare*, Fr. *penser*, verschilt van *peinzen*, in zoo verre dit diep denkende overwegingen aanduidt. BILDERDIJK, *Aant.* op HUYGENS, D. VI, bl. 207. WEILAND, in voc.

Bl. 33. (101) *Gebras. Bras*, mengsel, vermengde hoop, *mixtio*, *confusio*. Van *brassen*, oudtijds *mengen*, Fr. *brasser*. *Brassen* en *brouwen*. KIL.

Onder al dat kleyn gebras.

CROON.

BILDERDIJK, *Geslachtl.* in voc.

— (102) *Ulysses*, Koning van Ithaca, een der Grieksche Vorsten, die tegen Troje optrokken, was beroemd door zijn schrander beleid en zijne welsprekendheid.

Rursus, quid virtus et quid sapientia possit,
Utile proposuit nobis exemplar Ulyssem.

HORAT. L. I. Ep. 2, v. 17, 18. HOM. *Odys.* et *Iliad.*

— (103) *Edeldom*, thans *adeldom*, *nobilitas*.

Pijn, die den edeldom bijna schijnt ingeschapen.

DE DECKER.

— (104) *Prat*, trotsch, opgeblazen, *fastosus*, *arrogans*. KIL. Verwant aan *preutsch*. *Prat van moedt*. VONDEL.

En den nachtegael prat, hem vermat op zijnen zangh.

ED. DE DEENE.

HUYDECOPER, *Proeve*, D. II, bl. 143. *Utr. Taal- en Dichtk. gen.* D. I, bl. 154.

Bl. 35. (105) *Hertevel*, *pellis cervina*. Hertsleeren handschoenen.

Bl. 35. (106) *Scharlaken, schaerlaeck, schaerlaet*, Fr. *écarlate*, helder roode fijne stof, *vestis coccina*, ook de helder roode kleur, *coccus*. Kil. Van het Arab. *iskerlat*, of van *sarlack*, Tyrisch rood, oudtijds ook tot andere verwen overgebragt. *Taal- en Dichtk. bijdragen*, D. II, bl. 190. *Utr. Taal- en Dichtk. gen.*, D. I, bl. 200. Weiland en Bilderdijk, l. c. in voc.

— (107) *Den hoed staet op een haeir*, voor los, luchtig.

De boersche vedel klinkt, en ieder maakt zijn paartjen;
De vreugde blinkt in 't oog, de hoed staat op een haartjen.

Bilderdijk.

— (108) *Verbrodt. Verbrodden*, iets voor deszelfs bestemming onbruikbaar maken, in de war helpen. *Brodden*, knoeijen, *recarcire, et ineptè operari*. Kil.

Hij heeft het stuck verbrodt.

De Decker.

— (109) *Preutelt. Preutelen, protelen*, prottelen, pruttelen, mompelen, *murmurare, mussitare*. Kil.

— (110) *Water by den wyn*. Water in iemands wijn doen, zijne beweringen of vorderingen matigen.

— (111) *Keteling*, kitteling, *titillatio. Ketelen, kettelen, kittelen*, jeuking, voorts een aangenaam gevoel veroorzaken, *titillare*, Fr. *chatouiller*. Kil. Voortdurend werkwoord van *kiten*, ligt aanroeren.

Want sy hem selven leeraers verwecken
Die haer ooren ketelen naer haer behagen.

Anna Byns.

En 't ketelde zyn' geest.

Vondel.

— *Dat kan mijn' lust bekoren*
En ketelen mijn keel niet minder als mijn hert.
HUYGENS.

HUYDECOPER, *Proeve*, D. I, bl. 459. WEILAND, in voc.

Bl. 35. (112) *Men vreesde niet het vier van oorlog, haet of nyd.* De gouden eeuw, door OVIDIUS heerlijk beschreven.

Aurea prima sata est ætas, quæ, vindice nullo,
Sponte sua, sine lege, fidem rectumque colebat:
Pœna metusque aberant.
. . . . . .
Non galeæ, non ensis, erant. Sine militis usu
Mollia securæ peragebant otia gentes.

Met. L I, v. 89 — 100.

Bl. 37. (113) *De wereld wordt van eeuw tot eeuwe booser.* Eene zinspeling op het bekende van HORATIUS:

Damnosa quid non imminuit dies,
Ætas parentum, pejor avis, tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

Carm. L. III, C. 6, v. 49 — 52.

— (114) *Oorblasery. Oorblaesen, susurrare.* KIL. Voorts achterklappen.

— (115) *Vlug, vlugghe*, een vlug, snel mensch, een slimme vogel. Of het moet zijn *plug*, een voddig mensch, een lichtmis, *homo incompositus*, van *plug*, *plugghe*, *resvilis*. KIL. TEN KATE, l. c. D. II, bl. 313.

— (116) *Theseus*, zoon van Ægæus, Koning van Athene, een dapper held, verbond zich eerst aan Hippolyte, bij welke hij Hippolytus teelde, voorts aan Phædra. Deze, op haren stiefzoon verliefd, en hem niet tot haren wil kunnende brengen,

beschuldigde hem bij zijnen vader van bloedschande. De ligtgeloovige Theseus, in woede ontstoken, sprak over zijnen zoon een' vloek uit, en joeg hem weg. Hippolytus bestijgt een' wagen en vertrekt. Langs het strand rijdende, worden de paarden, door het gezigt van een zeegedrogt verschrikt, raken aan het hollen, Hippolytus verwart in de strengen, wordt over bergen en rotsen gesleept en komt jammerlijk om het leven. OVID. *Met.* L. XV. VIRG. *Æn.* L. VII, v. 765 — 769. EURIPIDES, *Hippolytus.*

Bl. 37. (117) *Mallen*, zich gekkelijk, ook onkuisch, gedragen, *insanire*, *lascivire*. KIL.

Maar wacht u lyckewel met vrouwen oyt te mallen.

CATS.

Van *mal*, ook teeldrift, van *malen*, mijmeren. WEILAND, in voc.

— (118) *Harden*, *hard*, *herd*, sterk, *fortis*. *Harde*, *herde*, zeer, *valde*. KIL. HUYDECOPER op M. Stoke, D. II, bl. 415. IJPEIJ l. c. D. I, bl. 34.

— (119) *Vermaledydt*. *Vermaeledyden*, verwenschen, vervloeken, verbasterd van *maledicere*. KIL.

Want die hem selven pynt tè vermaledyden.

HOUWAERT.

Bl. 39. (120) *Hapert*. *Haperen*, stuiten, vastraken, *hæsitare*, *hærere*. KIL. *Een haperend schip*. VONDEL. Voortdurend werkwoord van *hapen*, *haften*, *heften*, hechten. WEILAND, in voc.

— (121) *Procris*, dochter van den Atheenschen Koning Erechtheus, en gemalin van Cephalus, opgemaakt door anderen, wantrouwde, volgens de fabel, haren man, en hield hem verdacht van geheime minnarijen met zekere Boschnimf. Om hem te betrappen, verschool zij zich in een bosch. Haar man, beweging in de struiken ziende, meende wild te ontdekken, schoot zeenen pijl af, en trof zijne vrouw. OVID. *Met.* L. VII.

Bl. 39 (122) *Sy klaegde van syn trouw , en maekte groot misbaer.*

Credula res amor est. Subito collapsa dolore ,
Ut sibi narratur , cecidit : longoque refecta
Tempore , se miseram, se fati dixit iniqui :
Deque fide questa est : et crimine concita vano ,
Quod nihil est , metuit ; metuit sine corpore nomen.
Et dolet infelix veluti de pellice vera.

OVID. *Met.* L. VII, v. 826 — 831.

— (123) *Achterdenken , achterdenckinghe ,* achterdocht , *suspicio.* KIL.

'k En heb geen achterdencken
Dat oyt mijn echte deel haer eere mochte krencken.

CATS.

Bl. 41. (124) *Jonker , jonckher , jonghheer , adolescens nobilis.* KIL. Eertijds een eertitel van zonen van hoogen adel , thans een edelman.

— (125) *Propoost* , basterdwoord van *propositum* , alhier gesprek , *sermo.* KIL.

— (126) *Muisenesten* , moet zijn *muisenessen. Muisenesse* , *muisenisse* , *muzenesse* , gepeins , mijmering , *imaginatio. Muysenéren* , *imaginari.* KIL. Van *muizen* , *muzen* , peinzen. Eng. *to muse* , uit éene bron als Μοῦσα. BILDERDIJK , l. c. in voc.

— (127) *Planeet.* Iemands *ster* of *planeet* was diegene , onder welker heerschappij hij bij zijne geboorte kwam. Zie *Aant.* 34. Versta : geaardheid.

Bl. 43. (128) *Katje van de baen.* Een zeer onkiesch beeld , door den Dichter zonder erg gebruikt , en ook bij HUYGENS voorkomende , *Sneld.* B. XXIII , sn. 124. *Katje* is hoer , en

wel zulke, om welke, in een openbaar speelhuis, op de baan, eene bepaalde ruimte, gedanst werd. Alhier in den zin van de eerste, de meester willen zijn. BILDERDIJK, *Aant. op* HUYGENS, D. VI, bl. 312. WEILAND, in voc.

Bl. 43. (129) *Kassysteen*, keisteen, *silex*. *Kassije*, *kassay*, gestrate weg, *via strata*, Fr. *chaussée*, Sp. *calçada*. KIL. PLANT. Van het Lat. *calcare*. *Kassyen*, een' weg bestraten. BILDERDIJK, l. c. D. VI, bl. 164.

— (130) *Snauw*, *snaauw*, een bits woord, *scomma*. Van *snauwen*, *snaauwen*, op eene bitse, norsche wijze spreken, graauwen. *Snauwen op iemanden*, *latrare in aliquem*, KIL. CLIGNETT, *Bijdrag. tot de oude N. lett.* bl. 41.

— (131) *Botterik*, een dom, lomp mensch, eigenlijk *botterig*. Van *bot*, plat, stomp, plomp, *hebes*. KIL. BILDERDIJK, *Geslachtl.* in voc.

Bl. 45. (132) *Latona*, dochter van Cœus. Door Jupiter bezwangerd en door Juno vervolgd, kwam zij, na veel omzwervens, op het eiland Delos, alwaar zij van Apollo en Diana beviel. Van daar op nieuw verdreven, nam zij met hare kinderen de wijk naar Lybie. Op den weg een' geweldigen dorst lijdende, wilde zij uit eenen poel drinken, hetwelk haar de landlieden beletten, die daarenboven, onder het toevoegen van allerlei smaadwoorden, het water troebel maakten. Latona, vertoornd, vervloekte, volgens de fabel, de boeren, en veranderde hen in kikvorschen. OVID. *Met.* L. VI.

— (133) *Gespuis*, geboefte, *fæx plebis*. KIL. Eigenlijk *gespuich*, uitspouwsel, van *spuigen*. BILDERDIJK, l. c. in voc.

— (134) *Boogde*, *bogen*, *booghen*, buigen, *flectere*. KIL.

Bl. 45. (135) *Het staet een ieder vry het hier te komen haelen.*

. . . . *Usus communis aquarum.*
Nec solem proprium natura, nec aëra fecit,
Nec tenues undas: ad publica munera veni.

L. c. L. VI, v. 349 — 351.

Bl. 47. (136) *Grauw*, gemeen volk, *fæx plebis*. KIL.

— (137) *En trachten de Godin te schelden sonder mond.*

. . . . . *Et nunc quoque turpes*
Litibus exercent linguas; pulsoque pudore,
Quamvis sint sub aqua, subaqua maledicere tentant.

L. c. v. 375 — 377.

Bl. 49. (138) *Drommel*, eigenlijk eene digt in een gedrongene menigte, *res compactæ*. KIL. Het zelfde als *drom*, *drong*. Van *drommen*, *dromen*, dringen, *premere*. Daar de duivel veelal als een drollig ingedrongen dwergje afgemaald werd, verkreeg hij ook dien naam. WEILAND en BILDERDIJK, l. c. in voc. CLIGNETT, l. c. bl. 270.

— (139) *Orestes*, zoon van Agamemnon en Clytemnestra, was nog een kind, toen zijne moeder, met behulp van haren minnaar Ægistus, haren echtgenoot ombragt. Hem wachtte het zelfde lot; maar hij werd door zijne zuster Electra aan de woede zijner moeder onttrokken. Aan het hof van zijnen oom, den Koning van Phocis, opgevoed, keerde hij vervolgens naar Argos te rug, en wreekte zijnen vader, door den echtbreker Ægistus en zijne overspelige moeder van het leven te berooven. Wegens dezen moord wordt hij gezegd door de Schrikgodinnen vervolgd en een' tijd lang tot razernij geraakt te zijn. SOPHOCLES, *Electra*. EURIPIDES, *Orestes*. VEL. PATERC. *Hist. Rom.* L. I, c. 1.

Bl. 49. (140) *Furien* of razernijen, drie helsche Godinnen, Tisiphone, Alecto en Megæra. Zij werden voorgesteld de boosdoeners zoo hier als in het andere leven onophoudelijk te vervolgen. Men schilderde haar verschrikkelijk af, met slangen haren, helsche blikken en bebloede kleederen, met een' slangengeesel in de regter-, en eene fakkel, of eenen dolk, in de linkerhand.

Continuo sontes ultrix accincta flagello
Tisiphone quatit insultans, torvosque sinistra
Intentans angues, vocat agmina sæva sororum.

VIRG. *Æn.* L. VI, v. 570 — 572. EURIPIDES, *Herc. furens.*

Over den zedelijken zin dezer fabel leze men CICERO, *Orat. pro* Sex. Rosc. Amer. c. 24. NAT. COM. *Myth.* L. III, c. 9.

— (141) *Tortsen. Tortse*, toorts, Fr. *torche*, Lat. *torques*, in den zin van gedraaid en bepekt touw, fakkel, *fax*. KIL.

Turnus nam een barnende torts.

VONDEL.

Bij de Ouden ook *tortise.*

Daer ne was tortise of lanteerne.

M. STOKE.

HUYDECOPER, op M. STOKE, D. III, bl. 188. BILDERDIJK, l. c. in voc.

— (142) *Helschen hond.* Cerberus, een hond, met drie hoofden, die, volgens de Dichters, den ingang van den Tartarus, of het verblijf der verdoemden, bewaarde.

— (143) *Sy wilt my ook vermoorden.* Orestes zieleangst vindt men fraai geschilderd bij EURIPIDES, *Orestes*, Act. I.

Bl. 49. (144) *Lycurgus*, Koning van Thracië, deed, om dat zijne onderdanen onmatig aan den wijn overgegeven waren, al de wijnstokken in zijn rijk uitroeijen. Van daar de fabel, dat hij een onverzoenlijke vijand van Bacchus was, wien, na deszelfs voedsters verjaagd te hebben, hij verpligtte naar het eiland Naxos te vlugten; daar voor zou hij dan ook door dien God met razernij gestraft zijn, en deze hem vervoerd hebben om niet alleen zijn' eigen zoon, dien hij voor een' wijnstok hield, te dooden, maar ook zich zelven de beenen af te snijden. PLUTARCH. *De audiend. Poet.* PROPERT. *Eleg.* L. III. El. 15, v. 23 — 24. NAT. COM. l. c. L. V, c. 13.

— (145) *Pentheüs*, een Thebaansch Vorst. Ook hij was Bacchus vijandig, en verachtte de plegtigheden van deszelfs Feest, ja ontstak daarbij in woedenden toorn, doch werd geducht gestraft, wordende hij door zijne moeder en zusters, die hem, in eene vlaag van razernij, voor een wild zwijn hielden, verscheurd. OVID. *Met.* L III. NAT. COM. l. c.

— (146) *Voorwerp*, *objectum*, voor *onderwerp*.

— (147) *Grampeer*, voor *grand-pere*, grootvader, oude man.

Syn Neefken is een wonder haen,
Die slaet Gramperens vosken aen.

POIRTERS.

» Oude lieden zijn gemelijk, en klagen spoedig, gelijk de zieken, en de genen, die weer gezond worden, en ook gelijk de genen, wier warmte, door vermoeidheid, of door bloed onttrekking, verdreven is. » SENECA, l. c. L. II, c. 19.

Bl. 51. (148) *Herkindert. Herkinderen*, kindsch worden, *repuerascere*. KIL.

— (149) *Swymelt. Swymelen*, alhier sluimeren, *dormitare*, *soporari*. KIL.

Bl. 53. (150) *Slim*, eigenlijk zoo veel als krom, scheef, *obliquus*, voorts slecht, *pravus*. KIL.

Haer hert is slim, haer oog is scheil.

VAN MARNIX.

IJPEIJ, l. c. D. I, bl. 99.

— (151) *Bortelt. Bortelen, bordelen*, voor *opborrelen*, *bullire*. KIL.

. . . . . *losse vreugt*
Die van de weelde spruyt of bortelt uit de jeugt.

CATS.

— (152) *Meirkol, maerkolf, meerkolf, meerkolt*, zekere vogel, *pica glandaria*. *Meer, meir, maer, lacus*. KIL. Van het oude *maren*, bruischen. BILDERDIJK, l. c. in voc.

— (153) *Gedommel, dommelinghe, murmur*. KIL. Van *dommelen, strepere*.

Bl. 55. (154) *Knerseltandt. Knarseltanden*, knarsetanden, *stridere dentibus*. KIL. *Knarsen, knersen*, voortdurend werkwoord van *knarren, knerren, stridere*.

— (155) *Hy kan niet stille staen*. Een soortgelijk tafereel vindt men bij SENECA: « Op dat gij weten moogt, dat de genen, die van de gramschap overheerd worden, niet wijs zijn, zoo let slechts op hunne gedaante. Want, gelijk een barsch en dreigend aangezigt, treurig voorhoofd, somber gelaat, verhaaste gang, bevende handen, veranderde verwe, en veelvuldige hevige verzuchtingen, zekere teekenen van een verwoed mensch zijn, zoo bespeurt men ook gelijke teekenen bij de vergramden. Hunne oogen branden en glinsteren; hun gezigt is geheel rood van het bloed, dat uit het diepste van het hart opwelt; hunne lippen beven; hunne tanden staan stijf op elkander; hunne haren rijzen ten berge;

hun adem is geprangd, en sissend; hunne vingeren, die zij wringen, kraken. Zij tieren en razen; hunne woorden zijn afgebroken en onduidelijk. Zij slaan in hunne handen, en stampen met hunne voeten. Hun ligchaam is geheel ontsteld en vol bedreiging. Hun gelaat, leelijk en verschrikkelijk om te zien, is misvormd en gezwollen.» L. c. L. I, c. 1. L. II, c. 35. L. III, c. 4.

Bl. 55. (156) *Schouw*, *schouwe*, *schoude*, schoorsteen, *caminus*. Van het oude *schouwen*, *schouden*, *calefacere*. KIL. WEILÁND, in voc. Of van *schouwen*, zien, *videre*, zullende *schouw* zoo veel als *uitkijk* zijn. Of zoo veel als *rooktrek*, van *schaven*, *schauen*, *schowen*, een schuivend bewegen maken, voorbijgaan, doen voorbijgaan, schuiven, trekken. BILDERDIJK, *Over de Gesl. der naamw.* bl. 234. *Geslachtl.* in voc. bl. 373.

— (157) *Geraektheit*, *popelcye*, beroerte, *apoplexia*. KIL. Van *raken*, treffen, *tangere*.

Bl. 57. (158) *Medusa's kop*. Medusa, eene der drie Gorgonen, dochters van Ceto en van den Zeegod Phorcus. Zij was bij uitstek schoon, met overfraaije goudgelen haren, en werd, volgens de Dichters, door Neptunus, in den tempel van Minerva, omarmd. Minerva wreekte die ontheiliging door de haren van Medusa in slangen te veranderen, zoo dat een ieder, die dat hoofd aanzag, van schrik versteende. Perseus doodde haar, en sneed haar het hoofd af, dat Minerva aan haar schild hechtte. OVID. *Met.* L. IV. NAT. COM. l. c. L. VII, c. 11.

— (159) *Longerpyp*. *Longhe*, *longher*, *pulmo*. KIL. PLANT.

Lever en longer werd wel gebraden.

VAN MANDER.

Bl 57. (160) *Charons boot.* Charon, zoon van Erebus en den Nacht, was bij de Dichters de Schipper, die de schimmen der afgestorvenen in eene boot over den Styx voerde. Men schildert hem af als een oud, leelijk, ruig en morsig man. VIRG. *Æn.* L. VI. v. 299. NAV. COM. l. c. L. III, c. 4.

Bl. 59. (161) *Lekkers. Lecker, lacker, leckaerd, leckertand, linctor.* KIL. Ook een *stoute lekker*, stoute jongen, *nequam*, een *jonge lekker*, snotjongen, een verwijfde saletjonker, een dienaar of jongen.

Een lekker trotst mijn kracht.

HOOFT.

Van *lekken*, *likken*. WEILAND, in voc. Of *lekker* is zoo veel als *lakker*, looper, van *lakken*, loopen, waarvan het Fr. *laquai*, *lakkei*. KIL. BILDERDIJK, *Geslachtl.* in voc.

— (162) *Krabbelen*, met de nagels kraauwen, *unguibus arare*, voortdurend werkwoord van *krabben*, kraauwen, schrabben, *scalpere*, *radere*. KIL. WEILAND, l. c. in voc.

— (163) *Kryten*, klagelijk weenen, *ejulare*. KIL.

'k Hoor den naklank weer van Abels deerlyk kryten.

POOT.

Goth. *greitan*, It. *gridare*, Fr. *crier*.

— (164) *Hakkelt. Hakkelen*, stamelen, met gebrokene woorden spreken, *bulbutire*. KIL. Eigenlijk aan kleine stukjes hakken. Voortdurend werkwoord van *hakken*, *conscindere*, Fr. *hacher*. HUYDECOPER, *Proeve* D. II, bl. 469.

— (165) *Overreden. Overryden*, rijdend omverwerpen, vertrappen, *obterere*, *affligere*. KIL.

Bl. 61. (166) *Hecuba*, vrouw van Priamus, Koning van Troje, en moeder van Hector, na den val van Troje, slavin van Ulysses, had het verdriet van hare dochter Polyxena op het

graf van Achilles te zien offeren, voorts van het lijk van haren zoon Polydorus, door Polymnestor verraderlijk vermoord, te zien aandrijven. Hierover razende van toorn, krabde zij den moordenaar de oogen uit, maar werd, terwijl men haar steenigde, in een' hond veranderd. Volgens eene andere lezing zou zij, in wanhoop over hare vernedering, door allerlei smaadwoorden de Grieken getergd hebbende, door hen gesteenigd, maar in een' hond veranderd zijn. Ovid. *Met.* L. XIII. Euripides, *Hecuba.*

Bl. 61. — (167) *Gedrog*, *gedrocht*, het zelfde als *drogh*, een bedriegelijk verschijnsel, spooksel, *impostura*, *phantasma*. Van *drieghen*, *bedrieghen*, *fallere*. Kil. Of zoo veel als *gedragt*, *fœtus*. door het gebruik *misdragt*, van *gedragen*. Bilderdijk, l. c. in voc.

— (168) *Spinrok*. *Rock*, rokkenspil, *colus*. Kil. Het werktuig, waarom men het vlas, of de wol, windt, die men spinnen wil. Van *rokken*, zamenhoopen van het vlas. Bilderdijk, l. c. in voc.

— (169) *Tuiten*. *Tuit*, *tuyte*, *tote*, eene uitstekende punt, *cornu*, alhier een hoofdhulsel, *conus*, *suggestum comæ*, ook haarvlecht, *capillus in circum tortus*. Kil.

. . . . . *een deel te water uit*
Op rotsen, zit en drooght en net de groene tuit.
Vondel.

— (170) *Mauw*, *mouwe*, het bekleedsel van den arm, *manica*. Eigenlijk *mone*, *mo-e*, voor *mo-ing*, snede of snijding, zijnde het de insnede van een kleed, waar men den arm doorsteekt. Bilderdijk, l. c. in voc.

— (171) *Hex*, *heks*, tooveres, *saga*, ook een scheldnaam, aan listige, booze vrouwen gegeven.

Bl. 61. (172) *Matroonen. Matroon*, *matrona*, deftige vrouw.

— (173) *Geslist. Slissen*, zoo veel als *lesschen*, blusschen, uitdooven, ook van een twistvuur. *Een' twist slissen*, beslechten, *sedare*, *complanare litem*. KIL. PLANT.

Een brant, die eerst begint, wert lichtelick geslist.

CATS.

HUYDECOPER, l. c. D. II, bl. 310.

— (174) *Paris*, zoon van Priamus en Hecuba, en broeder van Hector, was, door het ontvoeren van Helena, de oorzaak van den Trojaanschen oorlog en van den ondergang van zijn vaderland. HOM. *Iliad.* L. III. Zie *Aant.* 89. Hij velde, met hulp van Apollo, Achilles, den dappersten veldheer der Grieken, die Troje belegerden. OVID. *Met.* L. XII, v. 604 — 606.

— (175) *Ajax*, zoon van Telamon, na Achilles, de dapperste onder de Grieken in het beleg van Troje. HOM. *Iliad.* L. II. v. 768. Hij betwistte Ulysses, na den dood van Achilles, deszelfs wapentuig. OVID. *Met.* L. XIII, v. 1 — 6.

Bl. 63. (176) *Treken. Trek*, *treke*, list, *ars*. KIL. *Looze treken*, *fallaciæ*. PLANT.

Die zochte was en sonder treken.

M STOKE.

Van *trekken*. CLIGNETT, l. c. bl. 309. HOMERUS noemt Ulysses Πολύτροπος, *versutus*. *Odys.* L. I, v. 1.

— (177) *Aerdig*, geschikt, geestig, *venustus*, *elegans*. KIL. Hetzelfde zegt Ajax van hem:

Quantum acie valeo, tantum valet iste loquendo.

OVID. *Met.* L. XIII, v. 12.

— (178) *Soldaet*, *soudaet*, *soudenaer*, *soudenier*, *soldenaer*. KIL. Een bezoldigd krijgsknecht, *miles ærarius*, ook een krijgs-

knecht in het algemeen. Van *sold*, bezolding, *soldy*, *soudy*, *stipendium*, zoo veel als schuld, loon. HUYDECOPER, l. c. D. III, bl. 104.

Bl. 63. (179) *Rauwen. Rauw*, rouw, ruw, onbewerkt, onbeschaafd, *rudis*. KIL.

— (180) Hector, zoon van Priamus en Hecuba, een der dapperste Trojaansche legerhoofden, werd in een tweegevecht door Ajax overwonnen, en vereerde hem een zwaard. HOM. *Iliad.* L. VII, v. 244 — 304. OVID. *Met.* L. XIII, v. 85, 86.

— (181) *De rest kropt Ajax op. Opkroppen*, eigenlijk den krop door spijs te zeer vullen, inzwelgen, *deglutire*, voorts leed een tijd lang verbergen.

Door dit opgekropt ongenoegen.
FEITAMA.

Van *krop*, de voormaag, bij sommige vogels, borst, *ingluvies*. KIL. WEILAND, in voc.

Bl. 65. (182) *Sier*, *siere*, *sierken*, *res minutissima*. KIL.

— (183) *Minerva*, haar beeld. Minerva, of Pallas, uit de hersens van Jupiter geboren, Godin der wijsheid en kunsten, ook des oorlogs. Haar beeld vertoonde eene schoone maagd, met een mannelijk gelaat, met pantsier, helm, schild en spies gewapend. Dergelijk beeld van hout, *Palladium* genoemd, geloofde men in Troje van den hemel gevallen te zijn; terwijl men die stad voor onoverwinnelijk hield, zoo lang zij dat beeld ongeschonden bewaarde. Gedurende het beleg werd het zelve door Diomedes en Ulysses heimelijk geroofd. VIRG. *Æn.* L. II, v. 163 — 168. OVID. *Met.* L. XIII, v. 337 — 338. NAT. COM. l. c. L. IV, c. 5.

— (184) *Rhesus*, Koning van Thracië, die den Trojanen hulp bood, maar in zijne tent door Diomedes en Ulysses gedood werd. HOM. *Iliad.* L. X, v. 495. OVID. *Met.* L. XIII, v. 249, 250.

Bl. 65. (185) *Syn welsprekentheit.* Hier bleek wat eene welsprekende tong vermag.

Quid facundia posset,
Re patuit; fortisque viri tulit arma disertus.

Ovid. *Met.* L. XIII, v. 382, 383.

Bij denzelfden dichter vindt men beider redewisseling in het breede. *Met.* L. XIII.

— (186) *Hy scheurt syn eigen buik.* Toen de Grieken het wapentuig van Achilles aan Ulysses toegewezen hadden, werd Ajax zoo woedend van toorn, dat hij zich zelven met het zwaard, hem door Hector vereerd, doorstak. Ovid. *Met.* L. XIII, v. 386 — 392. Sophocles, *Ajax.*

— (187) *Leeth*, *Lethe*, rivier der vergetelheid, in de onderwereld, aan welke rivier men de kracht toekende, om den mensch het voorledene te doen vergeten: waarom de zielen, bij derzelver komst in de onderwereld, van dat water dronken. Nat. Com. l. c. L. III, c. 20. De schim van Ajax schijnt van dat water niet gedronken te hebben. Althans was zij nog altoos vertoornd op Ulysses, en hoe vleijend ook deze haar in de onderwereld aansprak, en zocht te bevredigen, het mogt niet baten; Ulysses kreeg niet eens antwoord.

. . . ὁ δέ μ'ὀὐδὲν ἀμείβετο.

Hom. *Odys.* L. XI, v. 562.

— (188) *Charons stroom*, de Styx, de helsche poel, waarover Charon de zielen der afgestorvenen voer. Zie *Aant.* 160. Bij dat water zwoeren de Goden. Het was hun zwaarste eed, welken zij niet straffeloos konden breken.

ὅϛε μέγιϛος
Ὅρκος, δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσι.

Hom. *Odys.* L. V, v. 185, 186.
Virg. *Æn.* L. VI, v. 324. Nat. Com. l. c. L. III, c. 2.

Bl. 67. (189) *Philomeel*, *Philomela*, dochter van Pandion, Koning van Athene, werd, volgens de fabel, door Tereus, Koning van Thracië, aan hare zuster Progne gehuwd, geschonden, en opdat zij het misdrijf niet zou openbaren, van hare tong beroofd en vastgezet. Echter wist zij, door middel van borduurwerk, aan hare zuster alles te melden. Deze verloste haar, en wreekte zich met dezelve, door haren eigen' zoon Itys te slagten en den vader op te disschen. Tereus, beide zusters vervolgende, werd in een' hop of kemphaan, Progne in eene zwaluwe, en Philomele in een' nachtegaal veranderd. OVID. *Met.* L. VI.

— (190) *Tiran*, heer, heerscher, alleenheerscher, voorts een overheerscher, dwingeland, Gr. τύραννος. WEILAND, l. c. in voc.

— (191) *Medea*, dochter van Æëtes, Koning van Colchis, en door tooverkonst beroemd. Haar was het bewaren van het gulden vlies toevertrouwd, hetwelk zij Jason, op wien zij verliefd was, hielp bemagtigen. Door hem ondankbaar verlaten, ontstak zij daarover zoodanig in woede, dat zij twee harer kinderen, welke zij bij Jason had, om het leven bragt. OVID. *Met.* L. VII. EURIPIDES, SENECA, *Medea.* NAT. COM. l. c. L. VI, c. 7.

— (192) *Gepaeit. Paeyen*, *payen*, *paayen*, betalen, voldoen, *solvere*, Fr. *payer.* KIL. Voorts te vreden stellen, *pacare.*

Artoys hilt hem dat gepayt.

VAN VELTHEM.

CLIGNETT, l. c. bl. 51.

— (193) *Agamemnons dood.* Agamemnon, zoon van Atreus, en Koning van Mycene en Argos. Bij het uitbarsten van den Trojaanschen oorlog, tot opperbevelhebber der Grieken verkoren, gaf hij vele blijken van dapperheid, maar deed zich ook

gelden. Aan Achilles ontnam hij de schoone Briseis, waaruit een verderfelijke twist tusschen beiden ontstond. Hom. *Iliad.* L. I, v. 318 — 348.

Bl. 69. (194) *Naer Troien gaen.* Achilles op Agamemnon verbitterd, onttrok zich met de zijnen aan den oorlog, en zag met koelbloedigheid de slagting, door Hector en zijne Trojanen onder de Grieken aangerigt.

Κεῖτο γὰρ ἐν νήεσσι ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεὺς,
Κούρης χωόμενος Βρισηΐδος ἠϋκόμοιο.

Hom. *Iliad.* L. II. v. 688, 689, 769. L. IV, v. 512. Zie *Aant.* 90.

Niets was in staat hem te bewegen, ten zij de dood van zijnen vriend Patroclus, om welken te wreken hij de wapens weder opnam. Hom. l. c. L. XIX, v. 364.

— (195) *Smeden.* In plaats van de wapenen, door Achilles aan Patroclus geleend, en met hem in handen van Hector gevallen, smeedde Vulcanus, op verzoek van Thetis, nieuwe wapenen voor den held, waaronder het schild bijzonder kunstig gewerkt was. Bij Homerus wordt het omstandig beschreven. *Iliad.* L. XVIII. De voorstelling bij onzen Dichter is niet juist. Immers naauwelijks had Achilles zijne nieuwe wapenen ontvangen, of hij riep de Grieken te zamen, verzoende zich met Agamemnon, en voerde zijn volk tot den strijd. Hom. *Iliad.* L. XIX.

— (196) *Neergeplonst. Plonssen, plonzen*, in het water smijten, *demergere.* Kil. *In eene poel der verderfenisse plonzen.* Hooft.

— (197) *In Plutos watervloed*, den Styx. Volgens de fabel werd Achilles, even na zijne geboorte, door zijne moeder Thetis in dien helschen vloed gedompeld, en was daardoor onkwetsbaar, uitgezonderd aan het beneden achter deel boven

den voet, waarbij zij hem vasthield, nog de *pees van Achilles* genoemd. SERVIUS, in *Æn.* L. VI, v. 57.

Bl. 69. (198) *Brisëis*, anders *Hippodamia*, dochter van Brises. Gehuwd aan Koning Minos van Lyrnessus, viel zij, bij de verovering dier stad, Achilles in handen, doch werd hem door Agamemnon voor Troje ontnomen. Echter was Achilles haar niet voor altoos kwijt; Agamemnon gaf haar vervolgens aan hem terug, verzekerende haar niet aangeraakt te hebben. HOM. *Iliad.* L. I. et XIX, v. 261.

— (199) Het werk van Plutarchus alhier bedoeld is dat Περὶ ἀοργησίας, *de cohibenda Ira.*

Bl. 71. (200) *Een Keiser.* Het geval, waarop alhier gezinspeeld wordt, zal dat van Octavius (Augustus) zijn, van wien men windt verhaald, dat hij, in den zeestrijd tegen Pompejus, het overschot zijner vloot door een' geweldigen storm verloren hebbende, zou gezegd hebben, ook ondanks Neptunus de zege te zullen behalen. Zelfs zou hij, bij de eerste openbare spelen en vooraf gaande plegtige omvoering der afgodsbeelden, dat van Neptunus nedergetrokken hebben. SUETON. *Aug.* c. 16. DIO CAS. l. c. L. XLVIII, c. 47, 48. Bij het uitzeilen zijner nieuwe vloot smeekte hij de bescherming van denzelfden Neptunus af; hetwelk niet belette, dat de vloot wederom schipbreuk leed APPIAN. *de Bell. civ.* L. V, p. 728. STUART, l. c. D. XX, bl. 75.

— (201) *Wou*, thans in de gemeenzame verkeering voor *wilde*, oudtijds ook in den deftigen stijl.

Ik wou en kost niet spreken.
VONDEL.

— (202) *Een ander Keiser.* Deze zal Cajus Julius Cæsar geweest zijn. Althans Seneca verhaalt, dat hij tegen den hemel

vergramd, om dat deze tegen zijne tooneelspelers, die hij naarstiger navolgde dan aanschouwde, ruischte, en om dat hij, bij zijne slemperij, door den bliksem verschrikt werd, Jupiter ten strijd uitdaagde, en gedurig de woorden van Homerus uitriep: ἢ μ' ἀνάσιῳ, ἢ ἐγώ σε. *Of dat gij mij verdelgt, of ik u.* » Welk eene groote dwaasheid!" gaat hij voort, » hij meende, dat Jupiter hem niet kon schaden, of dat hij ook Jupiter schaden kon. Ik acht, dat deze woorden den zamengezworenen tot een' sterken prikkel gediend hebben: want er scheen het uiterste geduld noodig te zijn, om dengenen, die Jupiter niet verdragen kon, te verdragen." l. c. L. I, c. 16. De Dichter heeft dit geval op zijne wijze gestoffeerd. — Over de kostbare feestspelen en spiegelgevechten, door Cæsar gegeven, leze men Dio Cass. L. XLIII, c. 22. Suet. *in Cæs.* c. 39. Stuart. l. c. D. XIX, bl. 196.

Bl. 71. (203) *Opgetogen. Optiegen*, *optygen*, *optuigen*, optrekken, *exaltare*. Zie *Aant.* 32.

— (204) *Speelvertoog. Vertoog*, schouwspel, *spectaculum*. Van *vertooghen*, Fland. vertoonen, *monstrare*. Kil.

Daer men die speelen in plach te vertoghen.
Vaernewyck.

Hunne behoeften by smeekschrift te vertooghen. Hooft.

— (205) *Omringelt. Omringelen*, voortdurend werkwoord van *omringen*, omgeven, *circundare*. *Omringelt met den stoet van lyfwacht.* Hooft. Van *om* en *ring*.

— (206) *Begost*, *begonst*, *begonde*, *begonde*, *began*, oude onvolmaakt verleden tijd van *beginnen*, *incipere*, dit van *ghinnen*, *ordiri*. Kil.

Alse hider quam, begonste hi tellen.
M Stoke.

Weiland, l. c. in voc.

Bl. 71. (207) *Jupiter*, volgens de fabel, zoon van Saturnus en Rhea; de god des hemels, de vader der goden en menschen. Hij wordt afgebeeld met een eerbiedwekkend voorkomen, meestal zittende op een' troon, met den bliksem in de regter- en een' scepter, of het beeld der overwinning, in de linkerhand, met eene kroon of diadeem op het hoofd en den adelaar aan zijne zijde.

Bl. 73. (208) *Seffens*, *teffens*, *tevens*, op eenmaal, *simul*, *una*. Van *seffen*, zamenvatten, *comprehendere*. KIL.

— (209) *En breken kelk en kruis dat in den tempel staet.* De Dichter bedoelt de ontheiligingen, hier te lande tijdens de beeldstormerij in den jare 1566 door het graauw, en vervolgens, bij het veroveren van steden, door het krijgsvolk gepleegd. HOOFT, *Nederl. Hist.* B. III, VI, VII.

— (210) *Rukkeloos*, *rueckeloos*, *roeckeloos*, vermetel, *temerarius*. *Roeck*, *roek*, *ruacha*, zorg, *cura*. KIL. HUYDECOPER, *Proeve*, D. III, bl. 85.

— (211) *Geboren*. Van het oude *beren*, *baren*, voortbrengen, *parere*, *ferre*, Gr. φέρειν. De Reuzen (Giganten) hield men voor zonen, door de Aarde uit het bloed van den ontmanden Uranus, of uit dat der Titanen, geteeld. Zij deden den Goden den oorlog aan, stapelden bergen op bergen, maar werden verslagen. HESIODUS, *Theog.* OVID. *Met.* L. I, v. 151-160.

— (212) *Enceladus*, de grootste en magtigste der Reuzen, die den hemel bestormden.

— (213) *Roer*. *Roere*, *roering*, beroerte, *motus*. Van *roeren*, *movere*.

— (214) *Mars*, zoon van Jupiter en Juno, of van Juno alleen, de God des oorlogs en het zinnebeeld van sterkte en

dapperheid. Hij greep de reuzen het eerst aan. In het gevecht met de Aloiden of Giganten Otus en Ephialtes, werd hij door dezen gevangen genomen. Hom. *Iliad.* L. V, v. 385 — 390.

Bl. 73. (215) *Venus*, dochter van Jupiter en Dione, of uit zeeschuim ontstaan, de Godin der liefde. Geen wonder, dat zij bij den reuzenstrijd, met haar kind Cupido de vlugt nam, daar, volgens de fabel, verscheidene hemellingen zoo met schrik bevangen waren, dat zij tot in Egypte toe eene schuilplaats zochten. Van Damme, *Hist. Fab.* § 196.

— (216) *En die hun tegen heeft.* Die hen tot vijanden heeft. *Teghen zyn, adversari.* Kil. De toepassing van de Reuzen op de gramschap is vernuftig. Nat. Com. l. c. L. VI. c. 21. Thans worden onder dat beeld de verbazende krachten der natuur verstaan, welke zich bij aardbevingen en uitbarstingen van vuurspuwende bergen vertoonen. Nieuwenhuis, *Algem. Woordenb.* Giganten.

— (217) *Icarus*, zoon van Dædalus, een' zeer vernuftig Atheensch kunstenaar. Met zijnen vader op het eiland Creta, in een doolhof, door dezen gemaakt, gevangen gehouden, ontsnapten beiden, volgens de fabel, door middel van kunstvleugels. Toen Icarus, tegen het bevel zijns vaders, te hoog vloog, smolt het was, waarmede de vleugels aan zijne schouders gehecht waren, en hij verdronk in de Egeische zee, naar hem de Icarische genoemd. Ovid. *Met.* L. VIII. Onder die vleugels verstaat men de zeilen van een schip, door Dædalus uitgevonden; zullende Icarus, omdat hij zich te verre waagde, of het vaartuig niet wist te besturen, schipbreuk geleden hebben. Plinius, *Hist. Nat.* L. VII, c. 56. Nat. Com. l. c. L. VII, c. 16.

Bl. 75. (218) *Smilten*, voor *smelten*, *liquescere*. KIL.

En zuuring, nut ons slijm en taeie vochtigheden
Te smilten.

ANTONIDES.

HUYDECOPER, *Proeve*, D. I, bl. 474.

Icare, ait, moneo, ne, si demissior ibis.
Unda gravet pennas; si celsior, ignis adurat.
Inter utrumque vola.

OVID. *Met.* L. VIII, v. 204 — 206.

— (219) *Versmoort. Versmoren*, versmachten, verstikken, omkomen, bij gebrek van de noodige lucht, *suffocari*. KIL.

— (220) *Phaëton*, zoon van Apollo of de zon en Clymene, verzocht zijnen vader, om hem zijnen zonnewagen slechts voor één dag te leenen. Hij bekwam zijnen wensch; doch, daar hij het mennen niet verstond, verlieten de paarden het spoor, gingen aan het hollen en naderden te digt de aarde, waardoor deze in brand geraakte. Gelukkig kwam Jupiter tusschen beiden, en stortte met zijnen bliksem Phaëton in den Eridanus, waarin hij verdronk. OVID. *Met.* L. II. Dat hoogmoed ten valle brengt, houdt men voor de zedeleer der fabel. NAT. COM. l. c. L. VI, c. 1.

— (221) *Dichten*. Dicht of rijm, verkort van *gedicht*, *carmen*. KIL. PLANT.

Met een goddelyk dicht.

VONDEL.

Bl. 77. (222) *In Ætnas kolk*. Volgens de fabel werd Enceladus door den bliksem van Jupiter onder den berg Etna geworpen; zijnde zijn ligchaam half verbrand. De vlammen van dien berg komen uit den mond van dien Reus; terwijl hij, zoo dikwijls hij zich omkeert, geheel Sicilië doet beven.

Fama est, Enceladi semiustum fulmine corpus

Urgueri mole hac, ingentemque insuper Ætnam
Impositam ruptis flammam exspirare caminis,
Et fessum quoties mutet latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, et cælum subtexere fumo.

VIRG. *Æn.* L. III, v. 578 — 582. CLAUDIANUS, *De raptu* Pros. L. I, v. 156 — 160.

Bl. 77. (223) *Briareus* of Ægeon, een andere Reus, die, volgens de fabel, honderd handen en vijftig hoofden had, en vuur uit den mond blies. Met de overige Reuzen tegen Jupiter zamengespannen hebbende, werd hij door deszelfs bliksem onder den Etna geworpen, alwaar ook hij, als hij zich omkeert, dien berg doet beven, en vuur braakt. HESIODUS, l. c. v. 165. VIRG. *Æn.* L. X, v. 565 — 568. CALLIMACHUS in *Del.* v. 143. SPANHEMII, *Observ.* in l.

— (224) *Cæus*, ook een Reus, van wien een eiland in den Griekschen Archipel, Cea of Ceos, zijnen naam ontleend heeft.

— (225) *Ægæon*, een andere Reus, die den Hemel hielp bestormen, maar overwonnen, door Neptunus aan eene rots in de Egeïsche zee vastgeklonken werd. Volgens sommigen dezelfde als Briareus. HOM. *Iliad.* L. I, v. 403, 404.

— (226) *Maekt geen werk. Gheen werck maecken van eenigh dinck, parvifacere.* KIL. Alhier: het niet achten.

— (227) *Guyt*, deugniet, *nebulo.* BILDERDIJK houdt het woord verbasterd van *goot*, zoo dat het zoo veel als *vuilig*, *vuilijk* zal beteekenen. *Geslachtl.* in voc.

— (228) *Voor Godes troon gekomen.* Dus sprak God tot Caïn, na den volbragten broedermoord: *De stem des bloeds van uwen broeder roept tot mij van de aarde.* GEN. IV. 10. Eene figuurlijke spreekwijze voor: *die moord eischt dringend wraak.*

Bl. 79. (229) *Krouwen, krauwen, klouwen*, slaan, afrossen, *scabere, radere unguibus.* KIL.

— (230) *Hinnen. Hinne, henne, hoen, gallina.* KIL. PLANT. HUYDECOPER, *Proeve* D. II, bl. 408. Zoo veel als *zij*, waarom het voor het wijfje, gelijk *haan* (*hij*) voor het mannetje van alle vogelsoort strekt. BILDERDIJK, l. c. in voc.

— (231) *Verbyt. Verbyten*, oudtijds *bebyten*, dood bijten, *admordere, morsu necare.* KIL. Bijzonder van eenig wild gedierte.

En seggen dattene 1. *dier verbeet.*

MAERLANT.

Die de wesel al verbeet.

ÉSOPET.

CLIGNETT, l. c. bl. 289.

— (232) *Weiman, weydman, weidener*, jager, *venator.* KIL. Hoogd. *weidmann.* Van het oude *weide, wei*, jagt. WEILAND, l. c. in voc.

Wanneer de weyman soetjens fluyt,
Dan raeckt het vincksken in de muyt.

POIRTERS.

— (233) *Dis, disch*, eigenlijk eene platte ronde schijf, voorts eene ronde tafel, eene tafel in het algemeen, eene spijstafel. KIL. Gr. δίσκος, Lat. *Discus.*

— (234) *Atreus*, zoon van Pelops en Hippodamia, en Koning van Mycene, aan Ærope gehuwd. Zijn broeder Thyestes zijne schoonzuster onteerd hebbende, werd gebannen. Op wraak bedacht, ontvreemdde hij aan Atreus een' zoon, en haalde dezen tot den moord zijns vaders over. Dit ontdekt zijnde, werd de jongeling, dien Atreus voor zijns broeders zoon hield, te regt gesteld. Eindelijk zag de vader zijne

dwaling, en wreekte zich door de beide bastaarden zijns broeders te slagten, en hun vleesch den vader, bij hem weder aan het hof genoodigd, voor te stellen; over welke wraak, gelijk de Dichters verhalen, de zon schuil ging.

Si non Aëropen frater sceleratus amasset,
Aversos Solis non legeremus equos.

OVID. *Trist.* L. II, v. 391, 392. SENECA, *Thyestes.*

Bl. 79. (235) *Hy voer den Donauw op, en quam op Weenen aan.* De Dichter bedoelt het beleg van Weenen door de Turken in 1683, tijdens den zestienjarigen oorlog tusschen Turkije en Oostenrijk. Door de Hongaren ingeroepen, trok de Grootvizier Kara Mustapha met een zeer talrijk leger naar Hongarije, en lag in korten tijd voor Weenen. De heldhaftige verdediging der bezetting en der burgerij, alsmede toegebragte hulp van buiten, redden de stad. MULLER, *Algem. Gesch.* B. XXII, bl. 12.

Bl. 81. (236) *Janitzaer*, verbasterd uit het Turksche *genitzeri* of *gengitzeri*, benaming der Turksche bezoldigde landtroepen. WEILAND, l. c. in voc.

— (237) *Kapper*, *kapmes*, houwer, *ensis*. Van *kappen*, hakken, *incidere*. KIL.

— (238) *Turband*, *tulpe*, *tulband*, *tuilband*, *tiara*. KIL. Turksche hoofdwrong. Eng. *turbant*, Turksch *dulbend*. *Tuilen* is in het rond draaijen. BILDERDIJK, l. c. in voc. *tuil.*

— (239) *Fiel*, *fielt*, deugniet, schelm, *vilis homo*, *nebulo*. KIL. Fr. *filou*, *vilain.*

— (240) *Siet den Lorreinschen held en Beyervorst komt aen.* Zij, die tot het ontzet van Weenen aanrukten, waren, onder andere

Rijksvorsten, Karel, Hertog van Lotharingen, een der beste veldheeren van zijnen tijd, Maximiliaan Emanuel, Keurvorst van Beijeren, Johan George III, Keurvorst van Saksen, vooral Joannes Sobiesky, Koning van Polen, reeds te voren door schitterende overwinningen op de Turken beroemd. Het gezamenlijke leger, sterk omtrent 80,000 man, aangevoerd door Joannes, versloeg de Turken, 200,000 man, uit derzelver legerplaats, en Weenen was ontzet. Onmetelijke schatten waren de buit. MULLER, l. c. SCHROCK, *Algem. Gesch.* D. VI. Tijdv. IV, H. 15.

Bl. 83. (241) *Sultan*, van Arabischen oorsprong, zoo veel als heerscher, oppergebieder. WEILAND, l. c. in voc. De Sultan bedoeld is Mohammed IV, in 1689 onttroond. MULLER, l. c. H. 15.

— (242) *Dweers en raekte. Dweers*, *dwars*, *dwers*, scheef, *obliquus*. Met iemand dweers raken, overhoop raken. Zie *Aant.* 16.

Bl. 85. (243) *Kartouwen. Kartouw*, eene soort van grof geschut, korter dan andere stukken, *cartuna* et *quartana*. KIL. Een stuk van de vierde grootte. Hoogd. *kartauwe*, Fr. *courtaud*. WEILAND, in voc. Of van *kar-toge*, kartrekking. BILDERDIJK, l. c. in voc.

— (244) *Neptunus*, zoon van Saturnus en Rhea, en de God der zee. Hij wordt afgebeeld als een sterk gespierd man, met den drietand in de hand, ter aanduiding van zijn gezag over de zee, zittende op eene groote schelp, door paarden voortgetrokken. — De Dichter heeft het oog op den zeeslag bij Bevesier, 10 Julij 1690, tusschen de Fransche en Engelsch-Hollandsche vloten, wanneer de eerste de overwinning behaalde; of op den verschrikkelijken zeeslag bij kaap *la Hogue*, 29 Mei 1692, wanneer de Franschen door de Engelschen en Hollanders

geheel geslagen werden. WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* D. XVI, bl. 111 en 173.

Bl. 85. (245) *Het Spaensch bloed tegen 't Fransch.* De Dichter bedoelt waarschijnlijk het *groote verbond* der voornaamste Mogendheden tegen Frankrijk, waaraan ook Spanje en Savoije in 1690 deel namen, en ten gevolge waaraan de streken van den Rijn, Italië, vooral de Spaansche Nederlanden, het oorlogstooneel waren. WAGENAAR, l. c. bl. 103.

— (246) *Hoefke. Hoef, hoeve, villa, prædium.* KIL. Een omtuind stuk gronds, van *owe*, grond. HUYDECOPER, *Aant.* op M. STOKE, D. II, bl. 599. Of van *o*, omvatting. BILDERDIJK, l. c. in voc.

— (247) *Bogaerd*, bij verkorting van *boomgaard*, eene beslotene plaats met vruchtboomen, *pomarium*. KIL. Van *boom* en *gaard*, eene ingeslotene plaats, *hortus*, Eng. *garden*, Hoogd. *garten*, Fr. *jardin*. Van het Keltische *garden*, omtuinen, WEILAND, l. c. in voc. Of van *gaâren*, *gaderen*. BILDERDILK, in voc.

Bl. 87. (248) *In de krop. Krop*, alhier gemoed. *Dit steekt hen in den krop;* zij zijn daarover gebelgd. Zie *Aant.* 181.

— (249) *Voorschoot.* Een kleedingstuk, dat men voor den schoot draagt, en te dien tijde blaauw schijnt geweest te zijn.

— (250) *Cæsar.* Cajus Julius Cæsar, uit het beroemde geslacht der Juliussen, een der grootste mannen, die immer leefden, wist zich, na veelvuldige overwinningen in Gallië, Germanië, Britannië, Spanje, Africa en Egypte, als *Imperator* aan het hoofd der regering van Rome te stellen, doch werd in den Senaat vermoord. SUETONIUS en PLUTARCHUS, *J. Cæs.*

— (251) *Cicero.* Marcus Tullius Cicero, de geleerdste en welsprekendste onder de Romeinen, na zijn vaderland de

gewigtigste diensten bewezen te hebben, viel eindelijk als het slagtoffer van den haat van Antonius. Zijn hoofd werd, nevens zijne regterhand, op hetzelfde spreekgestoelte ten toon gesteld, waarop hij, door zijne welsprekendheid onsterfelijken roem verworven had. PLUTARCHUS, *Cic.* MIDDLETON, *Het leven van M. T. Cic.*

— Bl. 89. (252) *Twee broeders Wit.* De gebroeders Joan en Cornelis de Witt, de eerste de eerlijkste en bekwaamste staatsman, wien Holland ooit gehad heeft, de andere, een man vol moed en beleid, werden op den 20 Augustus 1672 door het Haagsche graauw gruwzaam vermoord, hunne lijken deerlijk mishandeld, van alle ledematen beroofd, en deze openlijk geveild en verkocht.

Geen leeuw moordde ooit zijn' prooi zoo schandlijk wreed in't bosch;
Met zoo veel wellust werd nooit rookend bloed gezwolgen
Door tijgers, uitgevast, en grimmig en verbolgen,
Als hier een vuige drom, van hoog' en lagen staat,
Zijn' duivlenklaauw aan u, 's lands bruafste vaadren, slaat.
— — — — — — — — — —
Het zielloos lijk wordt thans vermorzeld en vertreden,
Door 't juilend graauw gesleurd, verminkt, beroofd van leden,
En al wat de ijslijkheid bij 't wreedste volk bedreef,
Al wat de razernij met helsche lettren schreef,
Het menschelijk geslacht ter schande, in bloedgeschichten,
Al waar het hart voor krimpt, durft hier het volk verrigten.

LOOTS.

WAGENAAR, l. c. D. XIV, bl. 173. *Het leven van C. en J. de Witt.*

— (253) *Calliope*, dochter van Jupiter en Mnemosyne, eene der Zanggodinnen, en wel bijzonder Godin van het Heldendicht.

Bl. 89. (254) *Pegasus*, volgens de fabel, een gevleugeld paard, uit het bloed van Medusa geboren. Het opende, door zijnen hoefslag, op den top van den Helikon, de Musenbron, naar hem *Hippokrene* (Henkstcbron) genoemd.

— (255) *Won. Winnen*, in den zin van *verwinnen*, strijdende voor zich doen bukken, *vincere*. KIL. PLANT. Duidelijker is de Latijnsche tekst *Versibus ut cedat Græcia prisca meis*.

Bl. 91. (256) *Mey*, *mei*, meimaand, bloeimaand. Van het Lat. *Majus*. Of van *mei*, bladrijke tak. KIL.

— (257) *Hercules*, zoon van Alcmene bij Amphytrion, volgens de Dichters, bij Jupiter, was een der beroemdste helden der fabelleer. Onder zijne voornaamste bedrijven stelt men het dooden van de monsterachtige Lernaeïsche slang, die zich in de moerassen van *Lerna* ophield, en het omliggende land verwoestte. Deze slang had zeven, volgens anderen, meer koppen, waarvan de middelste onsterfelijk was. Hercules sloeg haar den eenen kop na den anderen af; doch ziende, in plaats van den afgeslagen kop, weder twee nieuwe te voorschijn komen, schroeide hij de wonden toe, en velde alzoo eindelijk het monster, wordende de onsterfelijke kop begraven. OVID. *Met.* L. IX, v. 192, 193. LUCR. CAR. *de Rer. Nat.* L. V, v. 26, 27. NAT. COM. l. c. L. VII, c. 1.

— (258) *Dees beest. Beest* thans onzijdig, bij de Ouden altoos vrouwelijk. Nog overig in: *de beest spelen*. WEILAND, BILDERDIJK, l. c. in voc.

— (259) *Dies niet tegenstaens*, voor *des niettegenstaande*.

Bl. 93. (260) *Den neus en lip afsnyden*. De Dichter stelt dit op rekening van Cambyses, zoon van Cyrus en Koning der Perzen, van wreede inborst. Seneca zegt alleen: » De Koning

der Perzen beval, dat men de neuzen van een geheel volk in Syrië afsnijden zou, waarvan het land *Rhinocolura* genoemd werd." l. c. L. III, c. 20. Bij DIOD. SICULUS wordt die daad den Ethiopischen Koning Actisanes toegeschreven. *Bibl. Hist.* L. I, c. 60.

Bl. 95. (261) *Vendel, vendelyn, vaene, vaendel, vexillum.* KIL. *Vaan,* vlag, zoo veel als *waïng*, voor *waaiende.* BILDERDIJK, l. c. in voc.

— (262) *En gaf aen negen elk een stuk.* Cambyses verstaan hebbende, dat de Ethiopiers de dienstbaarheid niet met opene armen ontvangen en aan zijne gezanten een vrij antwoord gegeven hadden, werd tegen hen verwoed, en voerde, zonder verzorging van toevoer, zijn geheel leger door wildernissen en dorre plaatsen. Al aanstonds ontwaarde men gebrek aan alles. Eerst stilde men den honger met loof, daarna met leder en andere voorwerpen. Eindelijk, bij gebrek van beesten, nam men bij loting een van de tien man tot spijs. De Koning, een goed deel van zijn leger verloren hebbende, en vreezende, dat hij zelf ook onder het lot getrokken zou worden, gaf het teeken tot den terugtogt. SENECA, l. c. L. III, c. 20. HERODOT. L. III, c. 25.

— (263) *Seneca.* Lucius Annæus Seneca, te Corduba in Spanje geboren, een voornaam Romeinsch wijsgeer, en met Burrus, de leidsman van Nero's jeugd, bij wien hij op hoogen prijs stond, om zijn onderwijs in de welsprekendheid en eerbiedige minzaamheid. TACIT. *Ann.* L. XIII, c. 2. STUART, l. c. D. XXIII, bl. 432.

Bl. 97. (264) *Naar Corsica gaen dryven.* Deze verbanning naar het eiland Corsica geschiedde onder de regering van Keizer Claudius, door toedoen van Messalina, en duurde acht jaren. DIO CASS. l. c. L. LX, c. 8. TAC. l. c. L. XII, c. 8.

STUART, D. XXIII, bl. 206. Naderhand, onder Nero, voor zich zelven beducht, verwijderde Seneca zich vrijwillig van het hof, ja verzocht verlof om zich naar een ver afgelegen landgoed te begeven; maar het werd hem geweigerd. TAC. l. c. L. XIV, c. 52 — 54. L. XV, c. 45. STUART, l. c. D. XXIV, bl. 42, 137.

Bl. 97. (265) *Daar hy gelegen heeft.* Na vruchteloos zijne moeder Agrippina aan schipbreuk blootgesteld te hebben, liet Nero haar vermoorden. Dat hij haar lijk ontuchtig zou bezigtigd hebben, wordt door sommigen verzekerd, door anderen tegengesproken. TAC. l. c. L. XIV, c. 8, 9. DIO CASS. L. LXI, c. 14. STUART, l. c. D. XXIV, bl. 539.

— (266) *Sal worden afgetapt.* Seneca, beschuldigd van zich in eene zamenzwering tegen Nero te hebben ingelaten, werd door dezen ter dood gedoemd. Hij liet zich de aders openen; vervolgens in een warm bad gebragt, stierf hij door deszelfs stoom. l. c. TAC. L. XV, c. 65. STUART, D. XXIV, bl. 165.

Bl. 99. (267) *Door syn lyf gedreven.* Nero voor vijand des Staats verklaard, zette den dolk op zijnen strot, dien Epaphroditus, zijn vrijgelaten, hem met kracht in de borst drukte. SUET. *Ner.* c. 50. DIO CASS. L. LXIII, c. 29. STUART, D. XXIV, bl. 307.

Bl. 101. (268) *Kaetspel*, *ludus pilæ*, ook de plaats daartoe bestemd.

— (269) *Om dat hy voor syn keel van d'ander was vervaert.* Dionysius, Oppergebieder van Sicilië, door zijn geweten beangstigd, sloot zich op, en daar hij allen wantrouwde, moesten zijne dochters hem het hoofd en den baard scheren. Eindelijk vertrouwde hij ook deze het mes niet toe, maar deed zich het haar met eene kool vuurs afbranden. PLUTARCHUS, l. c. *Dion.* c. 9. CICERO, *Tusc. quæst.* L. V, c. 20.

Bl. 101. (270) *Gewis*, *gewisse*, geweten, *conscientia*. KIL.

Bl. 103. (271) *De schepsels hem verwyten.* Toen Caïn zijnen broeder vermoord had, zag zijn angstig en wroegend geweten overal gevaar. *Zie*, dus sprak hij, *ik zal zwervende en dolende zijn op de aarde; en al wie mij vindt zal mij doodslaan.* Gen. IV. 14.

— (272) *Koten. Kot*, *kote*, *cavum*, *latibulum*. KIL.

Bl. 105. (273) *Wit*, merk, waarop men mikt, doel, *scopus*.

Elck ingezeten liefde en vree had tot zijn wit.

VONDEL.

— (274) *Te blusschen desen brand.* De Dichter bedoelt het dichtstuk van OVIDIUS: *de remedio amoris*.

— (275) *Vrom*, *vrome*, *vroom*, thans doorgaans eerlijk, godvruchtig, *probus*, eigenlijk lijvig, sterk, voorts moedig, dapper, *strenuus*, gelijk alhier. KIL.

David was machtig, vroom in 't stryden.

DE ROOVERE.

Des mans vromicheyt en is te ghelycken niet
By die myne, die vroom ben, en jonck van jaren.

HOUWAERT.

IJPEIJ, l. c. D. II, bl. 115.

Bl. 107. (276) *Gebobbelt. Bobbelen*, eigenlijk blazen opwerpen, *bullire*. Voortdurend werkwoord van *bobben*. Verwant aan *bol*, *bulla*. KIL.

Zoo kraekt en bobbelt hun verbrande keel en borst.

VONDEL.

— (277) *Stampt. Stampen*, klanknabootsend woord, geweldig stooten, *contundere*, Hoogd. *stampfen*. KIL.

Bl. 109. (278) *Spanjard.* Dit ziet op de stierengevechten in Spanje.

Bl. 109. (279) *Fonteine.* De Hengstebron, *Hippokrene*, waaruit de Dichters drinken. Zie *Aant.* 254.

— (280) *Helicon*, een gebergte in het westen van Bœotië, nabij den berg Parnassus, aan Apollo en de Zanggodinnen toegewijd. Men vond er de beide Musenbronnen, *Aganippe* en *Hippokrene.*

— (281) *Bewaert hebt Cæsars vloot.* De Dichter zinspeelt op deze regelen:

Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Desuper: omnis eo terrore Ægyptus, et Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.

VIRG. *Æn.* L. VIII, v. 704 — 706.

Augustus eerbiedigde Apollo, op het voorgebergte van Actium bijzonder vereerd, als zijnen beschermgod, wijdde hem, na de zege bij Actium, een plegtig dankfeest, en offerde hem de eerstelingen zijner overwinning, een schip van elke soort van veroverde vaartuigen, van drie roeibanken tot tien toe. DIO CASS. l. c. L. LI, c. 1. STUART, l. c. D. XX, bl. 307.

— (282) *En Pytho wierdt genoemt.* Pytho, Python, een verschrikkelijk groote draak, volgens de fabel, gesproten uit het slijk door den Deukalionschen vloed achtergelaten. Hij hield zich te Crissa, aan den Parnassus, op, en werd door Apollo geveld.

Hanc Deus arcitenens, et nunquam talibus armis
Ante, nisi in damis, capreisque fugacibus, usus,
Mille gravem telis, exhaustâ pœne pharetrâ,
Perdidit, effuso per vulnera nigra veneno.

OVID. *Met.* L. I, v. 441 — 444.

— (283) *Ontrent*, *circa*, voor *omtrent*, meestal bij de

Ouden. Van *on* en *getrend*, van *trennen*, scheiden, *separare*. Kil. Weiland, in voc.

Bl. 111. (284) *Als hy met 't eerste schip het gulde-vlies ging haelen.* Jason, zoon van Æson, Koning van een gedeelte van Thessalië, doch wien zijn broeder Pelias tot afstand dwong, eischte, groot geworden zijnde, het rijk van zijn' oom terug. Pelias wist zich van zijnen neef te ontslaan, door hem, op roem belust, te bewegen om naar Colchis te varen, en van daar het gulden vlies te halen, hopende, dat hij op dien togt mogt omkomen. Jason geeft daaraan gehoor, onderneemt met de bloem der Grieksche jeugd den togt, den eersten van eenig belang door de Grieken ondernomen, en landt eindelijk te Colchis aan. Dáár verbeidde hem een zekere dood, wordende het gulden vlies door vuurbrakende stieren met koperen voeten en stalen horens en door eenen afschuwelijken draak bewaakt, hadde Medea hem niet gered. Hij bekwam den buit, en keerde daarmede terug. Ovid. *Met.* L. VII. Nat. Com. l. c. L. VI, c. 8.

— (285) *Medea*, eene vermaarde tooveres. Op Jason verliefd geworden en bezorgd voor zijn behoud, leerde zij hem, door middel van tooverkruiden, de vuurbrakende stieren temmen en den draak in slaap brengen, vervolgens dooden. Zij wist door haar gezang de tooverkruiden te versterken.

Neve parum valeant a se data gramina, carmen
Auxiliare canit, secretasque advocat artes.

Ovid. *Met.* L. VII, v. 137, 138.

Zie *Aant.* 191.

— (286) *Verloos*, de onvolmaakt verleden tijd van het oude *verlieren*, Hoogd. *verlieren*, thans *verliezen*, *perdere*. Kil. Van *ver* en *lieren*, *liezen*.

— (287) *'t Was door Pluto's magt.* Pluto, zoon van Sa-

turnus en God der onderwereld. *Pluto's magt* alhier voor helsche magt. Wel is waar, riep Medea, bij het verjongen van den ouden Æson, ook Pluto aan, *Met.* L. VII, v. 249; maar behalve al de nachtgoden, werd meer bijzonder Hecaté, eene onderaardsche godheid, en de bijzondere voorstandster der tooverkunst, door haar aangeroepen. l c. v. 194.

Bl. 111. (288) *Medea kost den loop van snelle beken stillen.* Zoo toch getuigt Medea zelve bij Ovidius:

. . . . . *Dique omnes noctis adeste:*
Quorum ope, cum volui, ripis mirantibus, amnes
In fontes rediere suos: concussaque sisto,
Stantia concutio cantu freta: nubila pello:
Nubilaque induco: ventos abigoque, vocoque:
Vipereas rumpo verbis et carmine fauces:
Vivaque saxa, sua convulsaque robora terra
Et sylvas moveo; jubeoque tremiscere montes:
Et mugire solum, manesque exire sepulcris.
Te quoque, Luna, traho, quamvis Temesæa labores
Aera tuos minuant.

Ovid. *Met.* L. VII, v. 198 — 208.

Nat. Com. l. c. L. VI, c. 7.

— (289) *Swillen, swellen,* uitzetten, *tumere.* Kil.

Dan zwilt mijne blaeckende lever.

Vondel.

Bl. 113. (290) *Gy sult in het begin de gramschap konnen breken.* » Het is best, de eerste aanprikkelingen der gramschap terstond te versmaden, de zaden daarvan tegen te gaan, en wel acht te geven, dat men niet in gramschap vervalle. Want indien zij ons eens vervoert, kan men bezwaarlijk tot zijn' welstand wederkeeren; vermits de rede wijkt, als men de togten eens invoert, en met onzen wil eenig regt daar aan

geeft. — Men moet, zeg ik, den vijand vooral op de grenzen weren: want, eens binnen gekomen, ontvangt hij geene wetten van zijne gevangenen." SENECA, l. c. L. I, c. 8.

Bl. 113. (291) *Plaester*, *plaaster*, *pleister*, Lat. *emplastrum*, Gr. ἔμπλαστρον. KIL.

— (292) *Geront*, voor *geronnen*, *coagulatus*.

— (293) *G'en weet*, voor *gij weet niet*. *En*, oudtijds *ne*, een ontkennend voegwoord, voorheen algemeen in gebruik, en behoorende tot den aard onzer tale. WEILAND, l. c. in voc.

Bl. 115. (294) *Siet toe in het begin.*

Principiis obsta: sero medicina paratur,
Cum mala per longas convaluére moras.

OVID. *Rem. amor.* v. 91, 92.

— (295) *Voorder*, *vorder*, *verder*, voorts, *ultra*. KIL.

Voegt hier nog voorder bij.

WESTERBAEN.

— (296) *Smallen*, *smalen*, *smaleren*, *extenuare*, voor *smadelen*, voortdurend werkwoord van *smaden*, beschimpen, doorhalen. *Smalen op iemanden*, *detrahere alicui*. KIL.

Denk niet, dat ik op u, uit wreevle spyt zal smalen.

L. W. VAN MERKEN.

HUYDECOPER, l. c. D. III, bl. 230.

Bl. 117, (297) *Over d'hekel haelen. Iemand over den hekel halen*, iemand sterk doorhalen, berispen. Van *hekel*, een werktuig met scherpe tanden, door welke men het vlas trekt, *hamus*, *pecten*.

Bl. 117. (298) *Pypt. Pypen*, *piepen*, het geluid van *pijp* of *piep* voortbrengen, *pipire*.

Want soo de oude songen,
Dat siet men alle daegh, soo pijpen oock de jongen.
POIRTERS.

HUYDECOPER, l. c. D. I, bl. 370.

Bl. 119. (299) *Genepen. Nijpen*, *summis digitis comprimere.* KIL. Hercules was slechts tien maanden oud, toen hij, volgens de fabel, twee groote slangen, hem door Juno op het lijf gezonden, greep en dooddrukte.

Tene ferunt geminos pressisse tenaciter angues,
Cum tener in cunis jam Jove dignus eras?
OVID. *Her.* Ep. IX, v. 21, 22. NAT. COM. l. c. L. VII, c. 1.

Bij THEOCRITUS vindt men daarvan een bij uitstek fraai tafereel, getiteld Η'ρακλισκος *Idyl.* XXIV. Hetzelve is door onzen BILDERDIJK nagevolgd en overtroffen in zijn *Hercules in de wieg.*

Maar Herkles ziet hen aan, en grijpt met beide handen
De monsters om de keel. Zij sparren mond en tanden
Afgrijslijk gapende op, en slingren buik en staart
Om 't klein en moedig kind, zijns vaders grootheid waard.
Nu kronklen zy zich fel om 's knaapjens borst, en knellen
Zijn leden in hun wrong, om zich te wéér te stellen,
En zetten d'adem op, dat hals en gorgel spant
En opzwelt tegen 't hol der kinderlijke hand.
Vergeefs! Hy klemt ze vast. Vermoeid van 't ijslijk wringen,
En trachtende om den band der kindervuist te ontspringen,
Ontwikklen zy zich weér, en geesslen met het lijf
De lucht, en 't wichtj', en 't schild. Hy nijpt al even stijf.
In 't eind, hy prangt, hy klemt met saamgedrongen vingeren
De drakengorgels toe, in weérwil van hun slingeren.
Hun oogen puilen uit en scheemren door het bloed.
Hun spitsche kop zet op. Zy worstlen meer verwoed.

Maar eindlijk 't is gedaan : hun afgematte longen
Bezwijken : 't hart verstikt : zy vallen uit hun wrongen ,
En strekken 't lichaam uit : hun buigzaamheid verstijft ;
En 't jongske juicht zich toe , dat hy verwinnaar blijft.
Mengelingen, D. III , bl. 57.

Bl. 119. (300) *Mits dat*, *eo quod.* KIL.
Mits gij haar woesten plas een scheitspaal hebt gestelt.
DULLAERT.

— (301) *En op syn styven nek den hemel zelf gedragen.* Bij OVIDIUS vindt men eene optelling van de daden van Hercules , ook de alhier aangehaalde.

His elisa jacet moles Nemeæa lacertis ,
Hac cœlum cervice tuli.

Met. L. IX, v. 196 — 198. *Her.* Ep. IX. LUCRET. l. c. L. V. NAT. COM. l. c.

— (302) *Schudt. Schudden , schudderen* , beven , bevig heen en weder bewogen worden , *tremere. Schudden van de koude.* KIL.

Bl. 121 (303) *Plutarchus* , in zijn geschrift περι ἀοργησίας , *De cohibenda Ira.*

— (304) *Seneca*, in zijne drie boeken *de Ira.*

Bl. 123 (305) *Mondstuk* , gebit der paarden.
Het gouden montstuk toomt den klepper.
VONDEL.

HUYDECOPER , l. c. , D. II, bl. 165.

— (306) *Gasthuis* , eigenlijk huis waar men vreemdelingen opneemt , *xenodochium* , voorts een herberg voor arme zieken , *nosocomium.* Van *gast* , *extraneus.* KIL.

Bl. 123. (307) *Verscheide dranken.* » Zoo ik, een ervaren en geleerd geneesheer zijnde, in een ziekenhuis kwam, ik zou niet dezelfde middelen aan allen, verscheidenlijk ziek zijnde, voorschrijven." SENECA, I. c. L. I, c. 16.

Bl. 125. (308) *Gabbermond. Gabberen*, *fabulari*, *nugari*, *jocari*, Fr. *gaber*. KIL. PLANT. *Gachelen*, *gabberen*. HOOFT.

— (309) *Let. Letten*, deren, hinderen, *nocere*. KIL.

Bl. 127. (310) *Bramen. Braeme*, *breme*, doornstruik, *rubus*, Gr. ῥᾶμνος. KIL.

— (311) *Moei, moede*, *muede*, door arbeiden van de noodige krachten beroofd, *lassus*. KIL. Van *moejen*, vermoeid.

— (312) *Voorderen*, *vorderen*, voortgang bekomen, *proficere*.

— (313) *Schup*, *schop*, spade, *pala*. KIL. Van *schuppen*, *scheppen*.

— (314) *Bloed*, slecht, onnoozel mensch.

Huil niet, slechte bloed.

VONDEL.

Bl. 129. (315) *Grouwsaem*, *gruuwzaam*, grouwelick, *horridus*. KIL. Van *grouw*, *grouwel*, hoogste afkeer van iets, *horror*.

Bl. 131. (316) *Reis*, *reyse*, een keer, een maal, *vice*, eigenlijk een rid, een krijgstogt te paard, voorts elke togt. Van *reysen*, *rijden*. KIL. WEILAND, in voc.

— (317) *Kroes*, alhier voor medecijnen. Zie *Aant.* 67.

— (318) *Weerd*, *waerd*, *weerdigh*, *waerdigh*, *dignus*. KIL.

— (319) *Klaevert. Klaveren*, *klaauweren*, *klauteren*, klimmen als eene kat, *sursum reptare*. Voortdurend werkwoord van *klaauwen*. KIL. Van *klauwe*, *klaauw*, *unguis*. KIL.

Zelf Jupiter die vraegt, wat aerdsch gebroet weêr klavert
Ten berreghstapel op.

VONDEL.

Men hoeft de katte niet te leeren klaveren.

BRUNE.

HUYDECOPER, l. c., D. I, bl. 391.

Bl. 131. (320) *Slibbert. Slibberen, slipperen, slippen*, glijden, *labi*. KIL. Van *slibbe, slibber*, slijm, slijk, *limus*.

— (321) *Fok, focke, fockseyl, dolon*. KIL. Van *vo-en, voe-en*, drijven. BILDERDIJK, *Geslachtl.* in voc.

— (322) *Pyn*, alhier moeite, arbeid, *labor*, Gr. πονος. KIL. In dien zin komt het dikwijls bij de Ouden voor.

— *Want die hande sine*
Waren onghewone ter pine.

MAERLANT.

Dese pine en dit ghepens.

M. STOKE.

CLIGNETT, l. c. bl. 252.

Bl. 133. (323) *Loeren, loeroogen, luymen*, scherp op iets zien, *observare*, Fr. *leurrer*. KIL. PLANT. Meestal gebezigd van zulk een zien, dat vergezeld gaat van eene drift om het gene, daar men op ziet, magtig te worden. HUYDECOPER, l. c. D. I, bl. 186.

— (324) *Al dienď hy geenen Godt*. Socrates, de grootste der Grieksche Wijsgeeren en ἄνδρῶν ἁπάντων σοφώτατος, ofschoon hij die heldere begrippen aangaande het Hoogste Wezen niet had, welke wij aan het Christendom verschuldigd zijn, was echter geen Godloochenaar. Het tegendeel blijkt uit zijne gezegden bij zijne leerlingen geboekt. XENOPHON, *Memor.* PLATO, *Phædon*. Ook was hij zoo Godsdienstig, dat hij nooit iets deed, ten ware hij de Goden eerst had geraadpleegd. XENOPH. l. c.

L. IV. Hij droeg den Goden eerbied toe, geenen menschelijken, maar zulk eenen, die verder dan de grootste vrees ging. PLATO, *Philib.*

Bl. 133. (325) *Stuer gesigt te breken.* Socrates is beroemd wegens zijne zelfbeheersching. Hij toonde altoos hetzelfde gelaat, en wanneer hij zich al hevig ontroerd gevoelde, nam hij eene flaauwe stem aan, sprak weinig, en zag vriendelijker dan ooit. PLUTARCHUS, *De cohib. Ira.* SENECA, l. c. L. III, c. 13. — Meer andere staaltjes van zijne zelfbeheersching zijn er geboekt. Als hem een kwade jongen met den voet schopte, en zij die bij hem waren, daarover toornig werden, en den jongen voor het geregt wilden betrekken, zeide hij: » Indien een ezel mij met zijne voeten schopt, zal ik hem weder schoppen, of daarom tegen hem pleiten?" PLUTARCHUS, *De lib. educ.* LAERTIUS, *De vit.* L. II. Wanneer iemand hem een' kaakslag gaf, klaagde hij slechts, dat een mensch niet wist, wanneer hij uitgaande eenen helm moest opzetten. SENECA, l. c. L. III, c. 11.

— (326) *Matigheit. Matig*, overeenkomstig met maat en regel, bezadigd, *temperatus.*

— (327) *Flauw*, *flaauw*, magteloos, *debilis.* KIL.

Bl. 135. (328) *Stouten. Stout*, vermetel, moedwillig, *audax.* KIL.

— (329) *Door 't wachten was vergaen.* Plato, de beroemdste leerling van Socrates, op zijnen dienstknecht misnoegd, kon geen uitstel van zich zelven verkrijgen; maar beval hem terstond zich te ontkleeden, en zijne schouders voor de slagen te ontblooten, dewijl hij hem met eigene hand wilde geeselen. Toen hij echter bespeurde, dat hij vertoornd was, weerhield hij zijne opgeheven hand, en bleef staan, gelijk een, die slaan wil. Van zijnen vriend, die bij geval hierbij kwam, gevraagd, wat hij deed, zeide hij: » Ik straf een' toornig

mensch;" en als verbaasd, behield hij dien stand, onbetamelijk voor een' wijs man, vergetende zijnen knecht, om dat hij een' ander, dien hij liever behoorde te straffen, gevonden had. Hij onthield zich derhalve van de magt over de zijnen; en toch om eenigen misslag bewogen, zeide hij: » Gij Speusippus (Xenocrates) geesel dezen knecht: want ik ben toornig." SENECA, l. c. L. III c. 12. PLUTARCHUS, *De lib. educ.* Op een' anderen tijd sprak hij tot zijn' knecht: » Ik zou u slaan, indien ik niet toornig was." LAERTIUS, L. III. Hij vreesde, dat hij in zulk een geval de maat van het straffen zou te buiten gaan, en het scheen hem onbehoorlijk, dat en meester en knecht zich beiden zouden schuldig en strafbaar maken. VALER. MAX. *Mem.* L. IV, c. 1.

Bl. 137. (330) *Van uwe vingers sien.* Iets door de vingers zien, omtrent iets toegevend zijn.

— (331) *Het geen Godt zelve doet. Hij doet zijne zon opgaan over boozen en goeden, en regent over regtvaardigen en onregtvaardigen.* MATTH. V. 44.

Bl. 139. (332) *Bast. Bassen, baffen, blaffen, lātrare,* Gr. Βαύξειν. KIL.

O wi die honden, die niet ne bassen.

MAERLANT.

Met zijn drie muilen, die noch morren nochte bassen.

VONDEL.

CLIGNETT, l. c. bl. 157.

Bl. 139. (333) *Spel, spelle, speld, acicula,* Fr. *espingle.* KIL. Van *spe-en,* prikken. BILDERDIJK, l. c. in voc.

— (334) *Syn luit zal u bewaeren.* De Dichter prijst de muzijk aan als een middel, om de gramschap te stillen.

— (335) *Als David maer begost op syne harp te slaen.* Toen

Saul door Samuël vervallen verklaard was van het Koningrijk, verviel hij in eene groote zwaarmoedigheid, welke zich in vlagen van onzinnigheid en woede openbaarde, en slechts voor de muzijk week. *Als dan de booze geest des Heeren Saul kwelde, nam David de harp, en bespeelde die met zijne hand; dan had Saul verademing, en het werd hem beter: want de booze geest week van hem.* 1 KON. 1. 23.

Bl. 139. (336) *Vlimmen. Vlimme, vlieme, vlemme, vimme, vinne*, van den visch, *pinna*. KIL. PLANT.

— (337) *Gebaert. Gebaren*, zich houden, *gerere se*. KIL. Van *baren*, oudtijds ook toonen, vertoonen, gedragen, *ostendere*.

En souden hem node hebben ghebaert.

M STOKE.

HUYDECOPER, *Proeve*, D. II, bl. 212.

— (338) *Slappen. Slap*, buigzaam, *laxus*. KIL.

— (339) *Het is den grootsten held die sich bedwingen kan.* Eene zinspeling op het gezegde van SALOMON: *De langmoedige* — die traag is tot toorn en drift — *is grooter dan een held; en die heerscht over zijn' geest, dan die eene stad verovert.* SPREUK. XVI. 32. In dien zelfden geest sprak CICERO tot Cæsar: » Zich zelven overwinnen, zijnen toorn bedwingen, zijnen ter nedergeslagen vijand niet alleen oprigten, maar zelfs tot hoogere waardigheid verheffen, wie dit kan doen, dien acht ik niet gelijk aan de grootste mannen, maar gelijk aan God." *Orat. pro Marcel.* c. 3.

Bl. 141. (340) *Te bont*, te erg, slecht, in den gemeenen spreektrant.

— (341) *Zeilen in den grond*, iemand in den grond zeilen,

in den grond boren, zoo veel als iemand verderven, ongelukkig maken. Alhier te sterk.

Bl. 141. (342) *Fuiken. Fuik, fuycke, vuycke*, zeker tuig, waarmede men de visschen betrapt, *excipulum.* KIL.

— (343) *Duiken*, thans onzijdig, voor overbukken, alhier bedrijvend, voor verbergen, *abscondere.* HUYDECOPER, l. c. D. III, bl. 57.

— (344) *Proeven*, voor *beproeven*, *probare*, *tentare.* KIL. Alhier beter *oefenen.*

Te proeven hare kracht.

VONDEL.

HUYDECOPER, l. c. D. III, bl. 75.

Dat God de deugdzamen, gelijk het goud in den oven, door wederwaardigheden beproeft, vindt men onder anderen PSALM LXV. 10. WIJSH. III. 5, 6. J. SIR. II. 4, 5.

Bl. 143. (345) *En tegen d'hoogste rots laet hy den donder slaen.* Een beeld, bij de Dichters meermalen voorkomende.

Perflant altissima venti;
Summa petunt dextra fulmina missa Jovis.

OVID. *Rem. am.*, v. 369, 370.

Sævius ventis agitatur ingens
Pinus: et celsæ graviore casu
Decidunt turres, feriuntque summos
Fulgura montes.

HOR. *Carm.* L. II. Carm. 10, v. 9.

Dus fraai vertaald:

De steile pijn wordt meest door fellen wind bewogen:
Te hooger spits, te zwaarder val.
Het bliksemvuur treft uit den hoogen
De bergen overal.

Zoo zong ook een vaderlandsch Dichter :

Een felle stormbui breekt de hemelhooge Pynen
In 't woud van Pelion,
Terwyl het kruipend veil in hoven en woestynen
Het ongeval ontschuilt langs laan en beek en bron.

POOT.

Bl. 143. (346) *Hals*, onnoozele bloed.

— (347) *Staet*, *status*, *conditio*, van eenen hoogen stand, rang.

De lagen, die men leit, uw hooft, en uwen staet.

DE DECKER.

— (348) *Rekel*, het mannetje van eenen hond, voorts een groote hond; hetzelfde als *reu*, welligt van *roe-el*, *reu-el*. BILDERDIJK, l. c. in voc.

— (349) *Hy maekt sich zelve vuil die met den drek wilt vechten.* Hetzelfde onkiesche beeld met gelijke toepassing vindt men bij CATS :

Stultorum est cum stercore pugnare.

Het is voorwaer een rechte geck,
Die lust te vechten met een dreck;
Want of hy schoon al met gewelt
Sijn vyant plat ter aerde velt;
Wat wint hy met sijn kloecke daet,
Dan dat hy sich wel vuyl begaet?
En dat een ieder met hem spot,
Vermits hy leelick is bedot?
Ghy die van spotters wort geterght,
Of door een guyt tot spijt geverght;
Ick bidd', en acht op geen gekijf,
Van dees, of die, van man, of wijf;

Mijdt liever, reyne zielen! mijdt,
Lijdt met gedult, o vrienden! lijdt.
Want schoon ghy klappers tegenspreekt,
En oock haer losse reden breeckt;
Noch echter wint ghy niet met al,
Dan enckel leet en ongeval.

Spiegel van den voorl. en tegenw. tyd, D. III.

» Men moet dan de gramschap schuwen, hetzij degene, dien men tergen zal, gelijk, of meer, of minder is. Want met zijns gelijken te strijden, is zorgelijk, met zijn' meerder is dwaasheid, en met zijn' minder schandelijk." SENECA, l. c. L. II, c. 34.

Bl. 143. (350) *Syn vyand winnen.* » Indien men van weerszijden ten strijde komt, zoo is de gene, die eerst wijkt, de beste: want verwinnen, is hier verwonnen worden." SENECA, l. c. L. II, c. 34.

Bl. 145. (351) *Verpikt. Verpikken*, met den snavel slaan, *impetere rostro.* KIL. *Hy sal hem niet laten verpicken.* PLANT. Verwant aan *bek* en *bekken*, Fr. *becqueter.*

— (352) *Maen, maene*, de lange haren aan den hals van een paard of leeuw, *juba.* Het meervoud is meest in gebruik. Gr. μαννος.

— (353) *Pronken, proncken*, een donker, stuursch gelaat aannemen, *vultum componere, induere vultum severum.* KIL. PLANT.

— (354) *Verdeilt. Verdeylen, verdeelen*, in deelen scheiden, *dividere.* KIL.

Bl. 147. (355) *Saus, sausse*, vocht, bij of over de spijs gebruikt, *condimentum*, Fr. *sauce.* Van het Latijnsche *salsum*, Hoogd. *salz*, zout. WEILAND, l. c. in voc. Iemand van de saus geven, een spreekwoord in het gemeene leven, voor iemand lustig doorhalen.

Bl. 147. (356) *Stooring*, *stoornisse*, *turbatio*. KIL.

— (357) *Minos*, *Rhadamanthus* en *Æacus*, in hun leven regtvaardige Vorsten, volgens de fabel, zonen van Jupiter, en onverbiddelijke regters der benedenwereld. Zij zaten aan den ingang van het schimmenrijk bij den troon van Pluto, waar Æacus die van Europa, Rhadamanthus die van Azië vonnisde, terwijl Minos, als opperregter, het eindelijk vonnis velde. PLATO, *Gorgias*. NAT. COM. l. c. L. III, c. 7, 8, 9.

Bl. 149. (358) *Rekent*. *Rekenen*, bijeen tellen, *computare*. Van *reke*, *reek*, *series*. KIL.

— (359) *Onbyt*, *ontbyt*, *inbyt*, *jentaculum*. KIL. Van *ontbijten*, beginnen te bijten, het eerste voedsel van den dag te gebruiken. IJPEIJ, l. c. D. I, bl. 69.

— (360) *Noen*, alhier voor middag, etenstijd. Eigenlijk *hora nona*, negende uur, bij de Romeinen het uur, waarop zij hunnen hoofdmaaltijd hielden, 3 uren namiddag, van 's morgens 6 uren gerekend. SCHELLER, Lex. en WEILAND, l. c. in voc. Naderhand, toen men den dag met 1 ure 's morgens begon en te 6 uren besloot, was *nona* het negende uur na middernacht, en het ware middaguur. BILDERDIJK, l. c. in voc.

— (361) *Raekt*. *Raeken*, aanraken, *tangere*. KIL.

— (362) *Verduiken*, alhier verbergen, *abscondere*. Zie *Aant*. 343.

Bl. 151. (363) *Pael*, basterdwoord van *pâle*, *pallidus*, bleek, vaal.

— (364) *Megeer*, *Megœra*, eene der drie Furien of schrikgodinnen, dochter van den Nacht en den Acheron. NAT. COM. l. c. L. III, c. 10. Zie *Aant*. 140.

— (365) *Meestersse*, thans *meesteres*, *domina*. Van *meester*,

en dit van het oude *mee* of *meest*, gelijk *magister* van *magis*. WEILAND, l. c. in voc.

Bl. 151. (366) *Vaer*, voor *vader*, oudtijds ook in den deftigen stijl, thans tot de gemeene volkstaal verbannen.

Wilt mij bewaren, lieve vaer!
Van een soo fellen boosen schaer.

SOUT. LIEDEK.

— (367) *Slaet. Slaen, ferire*, oudtijds ook doodslaan, *occidere*. KIL.

— (368) *Toveraer, tooveraer, tooverer, toovenaar*, heksenmeester, *maleficus*. KIL. PLANT. Alhier iemand die met den boozen omgaat, dus zijn vriend is.

— (369) *Ik slaep gelyk een roos*. Eene spreekwijze, doorgaans gebezigd voor zacht slapen, maar te onregte: immers de rozen slapen niet. Het moet zijn: *gelijk in roos*, op *rozen*.

Een mensch alsoo gestelt, die slaept in sachte rosen.

CATS.

Sie doór, se slöpt wórachtigh,
Of s' in de roise laegh.

HUYGENS.

ALEWYN, *Verbast. spreekwijzen. Werk. van de Maatsch. der Nederl. Letterk. te Leyden*. D. I, bl. 105.

Bl. 153. (370) *Belet, beletsel, impedimentum*. KIL.

Bl. 155. (371) *Lukken*, eigenlijk *obvenire*. PLANT. Alhier gelukken, wél uitvallen, *succedere*.

Rys op, hoe zal 't hier lucken?

VONDEL.

— (372) *Echten Echt*, wettig, *legitimus*, ook *huwelijk*.

Bl. 155. (373) *Vervoegden. Vervoegen*, alhier zamen voegen, *accommodare.* KIL.

Bl. 157. (374) *Kakelt. Kakelen, kaeckelen*, van het geluid der hoenders, *garrire*, Gr. κακκάζειν, voorts snappen. Voortdurend werkwoord van *kaken.* KIL.

— (375) *Misleit, misgeleid. Misleggen*, kwalijk leggen, *male ponere.* KIL.

— (376) *Beklag*, klagt, *querela.* PLANT.

— (377) *Herft, herfst, autumnus.* PLANT. Welligt van het Angels. *aerfwa*, verwerven. Of van *haeran*, vergaderen. WEILAND, l. c. in voc.

— (378) *Schreef, schreve*, streep of linie, *linea.* Buiten schreef gaan, is buiten eene gemaakte bepaling, *ultra terminum.* KIL.

Bl. 159. (379) *Misnoegt. Misnoegen*, mishagen, *displicere.* KIL. *Om hem niet te misnoegen.* HOOFT. Van *mis* en *noegen*, genoegen, *placere.*

— (380) *Geeren, gheren, gherne, gheern*, gewilliglijk, *lubenter.* KIL. Van *geren, begeren, cupere.* IJPEIJ, l. c. D. I, bl. 32.

— (381) *Versetten, verzetten*, verstellen, van de eene plaats op de andere zetten, ook afweren, *transmittere, removere.* KIL.

— (382) *D'huik wel hangen naer den wind. Huik*, falie, vrouwen kleed, *pallium. De huik naar den wind hangen*, zich naar den tijd en de omstandigheden schikken, *servire tempori, omni vento agitari.* KIL. PLANT. WEILAND, l. c. in voc.

— (383) *Valling*, Fland. zinking, verkoudheid, wanneer, door koude, kwade vochten op zeker deel des ligchaams vallen.

— (384) *Geresen. Rysen, rijzen*, duidt eene beweging niet slechts naar boven, maar ook naar beneden aan. Bij KIL.

voor *oprijzen*, *surgere*, en voor *afrijzen*, *descendere*, *labi*. *Het loof rijst.* PLANT.

Bl. 159. (385) *Dieren. Dier*, *duyr*, hoog van prijs, *pretiosus*. KIL.

— (386) *Penelope*, gemalin van Ulysses, en moeder van Telemachus. Zij wordt beschreven als een voorbeeld van kuischheid en huwelijks liefde. Toen haar man, uit hoofde van den Trojaanschen oorlog, en velerlei op zee geledene wederwaardigheden, twintig jaren afwezig was, bleef zij hem getrouw, en wees eene menigte minnaars af. Als zij zich van hen niet kon ontslaan, verzocht zij zoo veel uitstels, dat het lijnwaad, hetwelk zij onder handen had, zou afgeweven zijn. Maar de vernuftige vrouw vernietigde des nachts het werk, hetwelk zij des daags geweven had, en hield daarmede zoo lang aan, tot dat Ulysses wederkwam.

Penelope poterat bis denos salva per annos
Vivere, tam multis fœmina digna procis.

PROPERT. L. II. El. 7, v. 41, 42.
HOM. *Odys.* L. II. etc.

Bl. 161. (387) *Maets. Maet, medemaet, maetken*, makker, medgezel, *socius*. KIL. Van *ma-en*, verbinden. BILDERDIJK, l. c. in voc.

— (388) *Soude* voor *soudy*, zoudt gij.

Dan soudy ghebruycken naer uwen lust.

C. VAN GHISTELE.

Oudtijds gebruikte men *du*, *dy* in het enkelvoudige, *gij* in het meervoudige getal. KIL. WEILAND, l. c. in voc.

— (389) *Houwelyk*, *houdelick*, *houlick*, *hijlik*, *huwelijk*, *conjugium*. Van *houw*, *houd*, *hold*, getrouw, *fidelis*. KIL.

Bl. 161. (390) *Andromacha*, gemalin van den Trojaanschen held Hector, wegens hare kloeke, rijzige gestalte en huisselijke deugden beroemd. Ovid. *Ars amat.* L. II, v. 645. Juvenal. *Sat.* VI, v. 503. Hare ontmoeting met Hector en bezorgdheid voor hem leveren de natuurlijkste en aandoenlijkste schilderij uit de *Ilias* op. Hom. *Iliad.* L. VI. Euripides, *Andromache.* Racine, *Andromaque.*

— (391) *Heroïn*, heldin, mannin, *virago.* Overeenkomstig den naam van Andromache, zamengesteld uit ἀνὴρ, ἀνδρος, *man* en μάχη, *gevecht.*

— (392) *Kasket*, helm.

Hector ab Andromaches complexibus ibat in arma,
Et galeam capiti, quæ daret, uxor erat.

Ovid. *Amor.* L. I, El. 9, v. 35, 36.

— (393) *Stegelreep*, *steeghreep*, de reep, waaraan de stijgbeugel hangt, *subex.* *Stegher*, *gradus.* Kil. Van *stegen*, stijgen, klimmen, *ascendere.* — De bijzonderheden, alhier aangaande Andromache vermeld, behooren tot de dichterlijke vrijheden. Nogtans wordt zij algemeen als eene voorkomende en zorgvuldige vrouw beschreven, wier zorg zich zelfs tot de paarden van Hector uitstrekte, als aan welke zij wel eens vroeger dan aan haren man te eten en te drinken gaf, en dat wel brood met wijn. Hom. *Iliad.* L. VIII, v. 187 — 189.

Bl. 163. (394) *T'wylen*, terwijl.

— (395) *Paer*, wederpaar.

— (396) *Spouwen*, *spyen*, *spuwen*, uitwerpen, *spuere.* Kil.

Bl. 165. (397) *Ons hert tot vrede dwingen.* — *Eere zij aan God in het allerhoogste, en vrede op de aarde, den menschen*

van goeden wille, dus zongen de Engelen bij de geboorte van Jezus Christus. Luc. II. 14.

— (398) *Van metael gegoten.* Een dikwijls voorkomend beeld.

. . . . . *Neque enim de tigride natus;*
Nec rigidas silices, solidumve in pectore ferrum,
Aut adamanta gerit.

Ovid. *Met.* L. IX, v. 612 — 614.

— (399) *Aerdsbol*, *aardbol*, *orbis*. De *s* was oorspronkelijk het hoofdteeken des tweeden naamvals, zoo in vrouwelijke, als mannelijke en onzijdige naamwoorden. Weiland, l. c. *Inl.* bl. 86.

Bl. 165. (400) *De son verloos haer glans.* De Dichter ziet op de zonverduistering en aardbeving bij den dood van Jezus Christus. Matth. XXVII. 45, 51.

— (401) *Moorder*, *moordenaer*, *homicida*. Kil. Van *moorden*, *trucidare*.

— (402) *Die syne beulen zyn.* Jezus bad aan het kruis voor zijne beulen: *Vader! vergeef het hun: want zij weten niet wat zij doen.* Luc. XXIII. 34.

Bl. 167. (403) *Die klopten voor hun borst. — En al de scharen, die mede bij dit schouwspel tegenwoordig waren, ziende wat er gebeurd was, keerden weder, slaande op hunne borsten.* Luc. XXIII, 48.

Bl. 169. (404) *Vervolgens*, voor *volgens*.

— (405) *Een kroontjen op de mast.* De ouden waren gewoon,

a eene behoudene terugkomst in de haven, het schip te kroonen.

Ceu, pressæ quum jam portum tetigere carinæ,
Puppibus et læti nautæ imposuere coronas.

VIRG. *Georg.* L. I, v. 303, 304.

Ecce coronatæ portum tetigere carinæ.

PROPERT. L III. El. 23, v. 15.

PASCHALIUS, *Coron.* Lib. VII, c. 7.

VERBETERINGEN.

Bl. 175, reg 19 staat l. c. lees: *de Ira.*
— 177 — 29 —— l. c. —— *de Ira.*
— 193 — 13 —— c. 9. —— c. 10.